

Kortbiografier - finns på ullawikander.se / opublicerat

över främst kvinnor och även några män som var aktiva på internationella kongresser från cirka 1878 till 1919. Stockholm den 7 oktober 2006, Ulla Wikander (UW) med små tillägg 2017.

Dessa kortbiografier är skrivna under och strax efter arbetet med boken *Feminism, familj och medborgarskap. Debatter på internationella kongresser om ett nattarbetsförbud för kvinnor, 1889-1919*, Stockholm: Makadam, 2006 (www.makadambok.se för beställning av boken m m). Uppgifterna är tagna från nationella biografiska uppslagsböcker, vanliga uppslagsböcker samt från arkiv som jag stött på under mina forskningar för ovan nämnda bok. Urvalet är mitt personliga.

En person som förekommer ofta i min bok och som det varit svårt för mig att finna uppgifter om, har oftast fått en längre presentation. Andra mer kända – som t ex Ellen Key, Carl Lindhagen eller Susan B Anthony – nämns bara med ett fåtal uppgifter. Om dem kan man hitta rikligt material ganska lättillgängligt. Främst handlar det om tiden före första världskriget men ibland har jag sträckt ut vissa kortbiografier längre. För mig var det viktiga att veta vad dessa personer gjorde fram till och med 1919. Referenserna finns antingen i direkt anslutning till notisen, i en biografi i slutet eller när det gäller tidskrifter och kongresser i min ovan nämnda bok. Mer att läsa om dessa personer finns inte sällan i min ovan nämnda bok.

Anthony, Susan B. (1820-1906) Framträdande kvinnoaktivist i USA. Om henne se Kathleen Barry, *Susan B Anthony, A Biography of a Singular Feminist*. New York och London: New York U P, 1988 (som inte är pålitlig vad gäller kongressen i Berlin 1904. UW). Samt Rheta Louise Childe Dorr, *Susan B Anthony: The Woman Who Changed the Mind of A Nation*. New York: Frederick A Stokes 1928. Tillsammans med Elizabeth Cady Stanton och Matilda Joslyn Gage skrev Susan B Anthony, *A History of Woman Suffrage*, 4 volymer 1881-1902.

Arenholt, Julie Johanne (1873-1952 i Köpenhamn), född Rosengreen, g m läkaren Jørgen Arenholt. Dotter: Birte f 1910 adopterad. Dansk fabriksinspektør, kvinnopolitiskt aktiv.

1890 började hon arbeta som privatlärarinna (guvernante), främst i matematik och fysik. 1896 tog hon examen vid Polyteknisk Løreanstalt (senare blev det Danmarks första Tekniska Universitet). 1901 tog hon examen som Danmarks första "fabriksingeniør" och sen examen som "cand. polyt." Hon arbetade sedan på laboratorier. 1910 sökte och fick hon en nyinrättad tjänst som fabriksinspektør över arbetsförhållanden och hygien i bagerier och konditorier i bl a Köpenhamn

och den innehade hon till sin pensionering 1939. Hon var den andra kvinnan i Danmark som blev fabriksinspektör – först var Annette Vedel.#

Hon var tidigt aktiv i kvinnosakssammanhang. 1907 var hon en av huvudinitiativtagarna till Landsforbundet for Kvinders Valgret. Hon var red för *Valgret* 1908-1912. När kvinnor fick kommunal valrätt blev hon 1909 invald i Borgerrepræsentationen för Radikale Venstre (1909-12 & 1913-17). Under kriget satt hon med i den av regeringen tillsatta "husholdningsudvalg" et.

1915 gick hon med i Dansk Kvindesamfund (DK) vars ordförande hon var 1918-1921. Hon strävade efter att kvinnor och män skulle bli fullt jämställda som individer. Hon var flitig i den offentliga debatten med föredrag och artiklar. Hon var internationellt verksam på kvinnokongresser och satt 1923-1929 i styrelsen för International Woman Suffrage Alliance. 1930 var hon en av grundarna av den danska avdelningen av Open Door, och var dess ordförande tills hon i mitten av 40-talet på grund av sjukdom inte kunde vara det längre. Hon var livet igenom särskilt engagerad i kvinnors rätt till arbete, deras arbetsförhållanden och deras löner.

"I 1906 havde JA på en diplomatisk konference i Bern, arrangeret af International Association for Labour Legislation, som den eneste protesteret mod den konvention mod kvinders natarbejde i industrien, som blev vedtaget på konferencen og tilrådt af bl. a. Danmark. JA, der var utendt af DK for at overvære forhandlingerne, blev i de følgende 20 år en stærk og ihærdig modstander af skiftende danske regerings forslag om at ratificere konventionen." ..."Sammen med DKs flertal, men med hendes kollega, fabriksinspektør Ragna Schou som en markant modstander, samarbejdede hun i mange år med Kvindeligt Arbejderforbund og med Henriette Crone fra Dansk Typografforbunds kvindeafdeling om modstanden mod særforbudet. Det er ikke mindst hendes fortjenste, at modstanden kronedes med held."

Källa: artikel av Anna-Birte Ravn i Digital utgave © Copyright 2003 KVININFO, nedladdad 2007-05-29:
<http://www.kvininfo.dk/side/597/bio/1062/origin/170/>

Augspurg, Anita (1857-1943, död i exil i Zürich). Hon avlade lärarinneexamen i Berlin och var sedan under några år skådespelerska vid ett turnerande teatersällskap. 1887 satte hon upp fotoateljén Elvira (snart Hofatelier) i München, tillsammans med Sofia Goodstikker som kompanjon. Hon engagerade sig i den radikala borgerliga kvinnorörelsen och kämpade för kvinnors rätt till högre utbildning. Hon blev juris doktor år 1893 i Zürich (universitet där hade nyligen öppnats för kvinnor) och bosatte sig därefter i Berlin. Där arbetade hon tillsammans med den äldre Minna Cauer#. Tillsammans med henne var hon ledande inom den radikala s k vänsterflygeln av den borgerliga kvinnorörelsen i Tyskland åren omkring sekelskiftet 1900. I Berlin träffade hon sin partner i liv och

kvinnokamp: Lida Gustava Heymann. Augspurg var en tidig förespråkare för rösträtt för kvinnor. Före och under det första världskriget var hon tillsammans med Heymann en ledande pacifist. Hon förblev hela sitt liv en kämpande radikal. Se Heymann, Lida Gustava & Anita Augspurg, *Erlebtes - Erschautes. Deutsche Frauen kämpfen für Freiheit, Recht und Frieden, 1850 - 1940*. Hrsg. v Margrit Twellmann, Meisenheim am Glan:Verlag Anton Hain 1972.

Avery, Rachel G Foster (1858-1919), kom från en förmögen kväkarfamilj i USA. 1879 träffade hon Susan B Anthony genom sin mor som var "suffragist". Foster (mor eller far?) tycks ha understött Anthony ekonomiskt. På 1880-talet reste hon i Europa. År 1883 for Rachel Foster omkring i Europa med Susan B Anthony. 1885 studerade hon politisk ekonomi i Zürich.

1888 gifte hon sig (Anthony ogillade det) med Cyrus Miller Avery vars mor också var "suffragist". Tre barn hade de, en adopterad. Tillsammans med Anthony och May Wright Sewall arrangerade hon kvinnokongressen i Washington 1888 och var sedan organisationens sekreterare fram till kongressen i Chicago 1893. Hon tycks ha varit effektiv vid organiserandet av stora kongresser. 1890 – 1900 var hon korresponderande sekreterare i NAWSA. När the International Woman Suffrage Alliance grundades i Berlin 1904 blev hon dess sekreterare fram till 1909.

Avril de Sainte-Croix, Ghénia (1855 - 1939), f Glaisette, g Avril år 1900; kallades vid detta dubbla namn; hon använde inte offentligt sitt förnamn; även "de Sainte-Croix" var en pseudonym. Som journalist signerade hon sig ofta "Savioz". Antagligen anslöt hon sig till kvinnorörelsen samtidigt som Marguerite Durand#, efter den internationella feministkongressen i Paris år 1896. Hon skrev bl a i *La Fronde* och blev genom Dreyfusaffären förändrad från antisemit till att ta starkt sida för Dreyfus och därmed blev hon även varse diskrimineringen av judar som negativ. Hon gjorde sitt första stora publika framträdande för kvinnosaken vid le Congrès international des œuvres et institutions féminines, som hölls i le Palais des Congrès 18 - 23 juni 1900. Hon var en av medlemmarna i kongressens organisationskommitté. Från dess början, år 1901, var hon generalsekreterare för Conseil National des Femmes Françaises (CNFF), som var en nationell avdelning av the International Council of Women.. Hon var ordförande för CNFF 1922 - 1932.

År 1900 beskrev Hilda Sachs henne på följande sätt i sin artikel "Kvinnokongressen i Paris" för *Idun* 430f: "Till sist m:me de Sainte-Croix, äfven hon författarinna af romaner och noveller. Numera ägnar hon sig dock mera uteslutande åt journalistik, medarbetar i en mängd tidningar. En kvinna, som samhällsfrågorna ligga varmt om hjärtat, som med ifver studerat och ägnar sig åt de kvinnliga fångarnas

förhållanden, en mogen, vaken, således skapad att vara en af de främsta vid denna kongress i arbetet för de olyckliga, i sträfvandet efter bättre dagar för alla."

För hennes långvariga och internationella verksamhet mot den reglementerade prostitutionen, se Karen Offen "Intrepid Crusader: Ghénia Avril de Sainte-Croix Takes on the Prostitution Issue", *Proceedings of the Western Society for French Studies* Vol 33 (2007?) Källor: DOS: AVRil de Sainte-Croix, BMD & Klejman & Rochefort 1989: 155; Paris June 1900 Vol IV: 435; *Dagny* 1900: 267; *Die Frauenbewegung* 15/7 1900: 107. Rochefort, Florence, "Dreyfusisme et femmes nouvelles" Chap. 15 Duclert, Vincent & Perrine Simon-Nahum, *Les événements fondateurs, L'Affaire Dreyfus*. Paris: Armand Colin 2009:174-184. Om ICW se Rupp 1997

Baader, Otilie (1847 - 1925) kom från arbetarmiljö och hade försörjt sig själv sedan 13-årsåldern. På 1870-talet organiserade hon en strejk i den fabrik där hon arbetade. En kortare tid samarbetade hon med Lina Morgenstern i Berlin. I början av 1900-talet räknades hon till de ledande inom det socialdemokratiska partiet och dess kvinnorörelse i Tyskland. Hon avvisade då allt samarbete med den borgerliga kvinnorörelsen. Från 1904 var hon anställd av sitt parti som agitator och organisatör. Hon lämnade partiet 1917 i opposition till dess samförståndspolitik med krigssatsningen under första världskriget. Källa: Weiland 1983.

Bajer, Frederik (1837 - 1922) dansk politiker. Började sin bana som militär och var officer i det dansk-tyska kriget 1864. Från 1865 ägnade han sig åt undervisning och författarskap. 1872-1895 satt han i Folketinget, för vänsterpartiet, på dess radikala gruppers sida. Hans intresse var stora politiska frågor av principiell karaktär. Han understödde kvinnoemancipationen och kvinnors rösträtt. Han var republikan och skandinav och aktiv inom fredsrörelsen. 1908 fick han ett delat Nobels fredspris.

Han hade kontakt med den franska kvinnorörelsen och skickade uppgifter om den danska till *Bulletin de l'Union Universelle des femmes* (maj 1891) och till *Le journal des femmes* bl a år 1897.

Hans *Livserindringer* utgavs 1909. *Svensk Uppslagsbok*.

Bajer, Matilde, g m Frederik B. Hon bildade den 15 december 1871 Dansk Kvindesamfund. Källa: *Le journal des femmes* 1897.

Balgarnie, Florence (1856-1928) miss, var sekreterare för the British suffrage association 1889. Som sådan deltog hon aktivt i kongressen le Congrès International des Œuvres et Institutions Féminines

i Paris 1889; hon talade där emot speciell arbetarskyddslagstiftning för enbart kvinnor, och ville ha sådan för båda könen. Hon blev mycket berest under sitt liv och vara politiskt aktiv. Hon skrev år 1894 en skrift som pläderade för kvinnliga poliser. Då var hon "Superintendent of the Department of the National British Women's Temperance Association, for securing the appointment of Police Matrons, Superintendent of the Political Department B.W.T.A." Skriften var publicerad av White Ribbon Co, Ltd för the National British Women's Temperance Association.

Källor: enligt Tyrell 1991:292 var hon en av flera internationella organisatörer för WWCTU (The World's Woman's Temperance Union) och född år 1871 vilket skulle göra att hon endast var 18 år i Paris år 1889!? Men det tycks vara mer troligt att hon var född - se ovan - 1856 och 33 år i Paris 1889. Att hon var ung och vacker vid detta tillfälle bekräftas av Ellen Fries entusiastiska text om hennes utseende, *Dagny* 1889: 219f citerad i min bok 2006. UW.

Bang, Dagny (1868-1944) norsk läkare, politiskt aktiv.

Bang, Nina (1866-1928), f Ellinger, g m historikern och politikern Gustav B, historiker och politiker. Mag art. i historia 1894, från 1895 medarbetare i tidningen *Social-Demokraten*. Hon blev betydande inom det socialdemokratiska partiet i Danmark. År 1913 blev hon invald i Köpenhamns stadsfullmäktige och från 1918 satt hon i landstinget. Åren 1924 till 1926 var hon undervisningsminister. Hon utgav med medarbetare en bearbetning av de dittills opublicerade öresundstullsräkenskaperna, vilka haft stor betydelse för ekonomisk-historisk forskning. Källor: Gerd Callesen, flera artiklar. Ska specificeras var de publicerats.

Bauer, Stephen/Etienne (1865-1913), "Schweizisk socialism intresserade sig på det hela taget mer för arbetarskyddslagstiftning och social reformpolitik än för teori. Denna schweiziska inriktning kom att spela en stor roll när det gällde den internationella rörelsen för arbetarskydd. Detta berodde till stor del på Stephan Bauer ... som under många år var sekreterare/föreståndare för International Association for Labour Legislation. För denna rörelse hade även Greulich och Scherrer betydelse." (Källa: direkt översättning från Cole 1956 Vol 3:Part 2: 614)

Bäumer, Gertrud (1873-1954), hennes livskamrat var Helene Lange#. B var författarinna och en tongivande person inom den moderata delen av den tyska borgerliga kvinnorörelsen. 1910-1919 var hon ordförande för Bund Deutscher Frauenvereine (BDF).

Som utbildad lärarinna började hon arbeta år 1892. I ett industridistrikt vid Magdeburg undervisade hon i klasser på hundra flickor. Där blev hon medveten om nöden i samhället. Hon flyttade till

Berlin, tog den högre lärarexamen år 1900 och studerade vid Berlins universitet. Hon var ansluten till Allgemeiner Deutscher Lehrerinnenverein, central inom kvinnorörelsen. Från 1901 tillhörde hon dess styrelse. 1904 erövrade hon filosofie doktorsgraden i Berlin.

Hon skrev i *Die Frau* och andra tidskrifter samt publicerade böcker. Hennes ideologiska position inom kvinnorörelsen var att den "kvinnliga principen" behövdes för att samhället skulle bli komplett och mer mänskligt. När kvinnor år 1908 fick bli politiskt aktiva, anslöt hon sig till ett liberalt parti. 1910 tog hon över paraplyorganisationen BDF och dess högerinriktning blev mer betonad. Hon skrev en biografi över Helene Lange som kom ut 1933. Samma år kom hennes memoarer *Lebensweg durch eine Zeitenwende*. (Weiland 1983:47ff).

Bélilon, Camille (1851-1930) ogift. Namnet är pseudonym för Ernestine Tournemine. Hennes biografi är "mince". Med Camille Pelletier skrev hon två romaner *Histoire d'une femme* och *Morphinomane*, som gick som följetonger i Le Courrier de l'Yonne 27/9 1903 – 25/9 1905. Hon skrev en "cronique féministe" i La Fronde och skrev också under 15 år i le Journal des Femmes. Skrev också i landsortstidningar. Hon var medorganisatör till de feministiska kongresserna 1896 och 1900. Hon blev vice-présidente i Groupe français d'Etudes féministes (grundad 1898!!!), vilken bl a översatte Bachofens *Das Mutterrecht*. (Hela detta stycke är taget ur Intro de Archives M-L Bouglé, par M Albistur p 42f, 55)

Journalist. Både hon och hennes syster Hyacinthe medarbetade i Maria Martins# *Journal des Femmes*. Källa: "Les disparu" , *La Française* 8/11 1913.

Bélilon, Hyacinthe (1846-1913) (detta namn var också en pseudonym, se ovan) levde som änka sina sista år tillsammans med sin syster Camille Bélilon. Källa: "Les disparu" , *La Française* 8/11 1913.

Berlepsch, Hans Herrman von, Freiherr. (1857-1926)
Berlepsch var ordförande vid Den internationella arbetarskyddskonferensen/ Der internationalen Arbeiterschutzkonferenz som samlades i Berlin 1890. Han var då sedan början av januari preussisk minister för handel och industri och kejsare Wilhelm II:s utvalde man i omstruktureringen av politiken som mer positiv gentemot arbetarrörelsen. Föregående år hade Berlepsch genomfört en lyckad medling i en gruvstrejk. Han var engagerad för en förbättrad socialpolitik och övertygad om att arbetarrörelsen var på väg att bli en viktig maktfaktor i samhället. Kejsaren och Berlepsch skulle komma att tillsammans arbeta för en relativt progressiv socialpolitik under åren 1890-96. Sedan övergav kejsaren denna politik och Berlepsch fick avsked. Även efter sin ministertid skulle Berlepsch komma att engagera

sig för internationaliseringen av arbetarskyddet och han blev med tiden högt uppskattad av arbetarrörelsen. Han skulle återkomma som aktör på internationella kongresser om arbetarskydd långt efter att han slutat inneha reell politisk makt. Källor: Hans-Jörg Berlepsch, "*Neuer Kurs" im Kaiserreich? Die Arbeiterpolitik d. Frhr. von Berlepsch 1890-1896*. Bonn; Verlag Neue Gesellschaft, 1987; Max Schippel, "Die Ära Berlepsch", *Sozialistische Monatshefte* 19. Jhg, 1. Band 1913:340-344

Han skrev själv bl a *Sozialpolitische Erfahrungen und Erinnerungen*. Mönchen-Gladbach: Volksvereins Verlag, 1925 215s.

Bieber-Böhm, Hanna (1851 - 1910), grundade 1889 "Verein Jugendschutz"; den hade ett moraliskt upprustningsprogram för att förbättra sedlighet och pliktmedvetenhet bland prostituerade kvinnor, utan att ta med ekonomiska faktorer i sin analys av den utbredda prostitutionen. Programmet blev 1895 inkorporerat i Bund Deutscher Frauenvereine. (Weiland 1983: 250ff) 1893 deltog hon i kvinnokongressen i Chicago med flera andra tyska kvinnor. Hon ville förbjuda prostitution och uppfostra det unga släktet till kyskhet och monogami. 1896 tillhörde hon den berlinska lokalkommitté som organiserade den internationella kvinnokongressen där. "L'accès des femmes aux professions" kallade hon det föredrag hon höll i Bryssel vid feministkongressen år 1897 (Bruxelles Aug 1897: 76ff).

Blatch, Harriot Eaton Stanton (1856 - 1940), dotter till E Cady Stanton. Harriot Stanton Blatch studerade i Paris (Sorbonne) och Berlin efter att hon tagit grundexamen vid Vassar i matematik. Hon tog en MA 1894 vid Vassar. Hon hade gift sig 1882 och var bosatt i Basingstoke, Hampshire väster om London i ungefär tjugo år. Maken dog 1913. Från 1904 pendlade hon mellan sitt engelska hem och New York för att sedan bli bofast i Förenta Staterna och en ledande kvinnoaktivist där med inriktning på rösträttskampen. Källor: Krador 1971: 226; DuBois 1997:60ff; "Susan B Anthony, the leader of the American delegates to the meeting, lived at her place during the congress" (vid 1899 års kvinnokongress i London, troligen UW). Griffith 1984: 181, 214, 229. Se också se Ellen Carol DuBois 1990.

H SB publicerade bl a "Specialization of Function in Women", *Gunton's Magazine*, 10 (May) 1896: 346-356; Edited, *Two Speeches by Industrial Women*. New York 1907. Hon skrev också sina memoarer, *Challenging Years*.

Bogelot, Isabelle, (1837/38 - 1923), filantrop och kvinnoaktivist. IB blev tidig föräldralös och uppfostrades i familjen Deraises (tillsammans med bl a Maria D#). Hon gifte sig med en jurist (Gustav B, död 1902) som stödde hennes verksamhet i vilken hon

kombinerade feminism och välgörenhet. Hon var protestant. Hon var främst aktiv i l' Oeuvre des libérées de Saint-Lazare, var med och grundade den 1870 och från år 1883 eller 1887 var hon dess ordförande (olika uppgifter). Föreningen hjälpte de kvinnor (mest prostituerade) som släpptes ut från kvinnofängelset Saint-Lazare. Hon var med och grundade "hem" för kvinnor, "petits asiles temporaires pour femmes et enfants", ett låg på 143 rue du Vieux Pont du Sèvres.

År 1888 besökte hon som enda fransyska den internationella kvinnokongressen i Washington, utan att kunna engelska. Hon blev aktiv inom den franska kvinnorörelsen och var en förespråkare för att franska kvinnor skulle ansluta sig till ICW. (se min bok 2006). 1893 var hon på kvinnokongressen i Chicago, med bidrag av den franska regeringen, för att representera franska feminister. När CNFF grundades år 1901 blev hon hederspresident i rådet. Sarah Monod var ordförande. Källor: McMillan 2000:192f; Klejman & Rochefort 1989; *La Française* 23/6 1923 (art av Avril de Sainte-Croix); *Le Droit des Femmes* juillet 1923. Obs: IB har gett ut en bok, med dokument från sitt livs historia med ett antal bilder, *Trente ans de solidarité*. ca 1909 samt *Mes vraies richesses*.

Bois, Jules (1868-1943), franska författare och journalist. Intresserad av kvinnosaken men också av annat. Skrev bl a *Le Satanisme et la magie*, avec une étude de [J.-K. Huysmans](#) (1895)

Bondfield, Margaret (1873 - 1953), fackligt aktiv socialdemokrat. MB var bitr. sekreterare i the Shop assistants Union 1888 (?) – 1908. Hon kom från fattiga förhållanden till London på 1890-talet och gick med i the Social Democratic Federation. Senare anslöt hon sig till the Labour Party, inom vilket hon gjorde karriär. Fram till 1938 var hon anställd av kommunalarbetsförbundet. Hon representerade den engelska fackföreningsrörelsen på många internationella kongresser. Hon var i Paris under the Paris Peace Conference och påverkade, våren 1919. 1924 blev hon statssekreterare vid arbetsministeriet (som den första kvinnan) och arbetsminister 1929-31 (MacDonalds regering). 1939 blev hon ordförande i Women's Group of Public Welfare. Hon skrev sin självbiografi: *A Life's Work*. London: Hutchinson 1948. Källor: Hunt 1996:266 Riegelman Lubin & Winslow 1990 och *Svensk Uppslagsbok*

Bonheur, Rosa (1822-1899), målare av djur som gjorde internationell success. Hon fick den franska hederslegionen. Hon gick klädd i manskläder, och man såg detta som en liten excentricitet.¹

Bonnevial, Marie (28/6 1841 – 4/12 1918), lärarinna, journalist och feminist. MB kom från enkla förhållanden och blev tidigt socialistisk fritänkare. Fadern var smed."Une des premières socialistes de France" kallas hon i det biografiska verket om franska socialister av Compère-Morel

¹ Metz & Rochefort 2011:47

(1924). Som lärarinna började hon undervisa i Lyon, där hon deltog i arbetarrörelsen när den återformerades efter Pariskommunens fall. 1872 var hon med och bildade le Syndicat de l'enseignement, lärarförbundet. Hon organiserade konfessionslös undervisning i Lyon och förbjöds därför att utöva läraryrket i hela Frankrike. 1872 gick hon på yrkesförbudet i exil och undervisade franska i Istanbul, Turkiet.

Tillbaka i Paris år 1877 förberedde Bonneviel tillsammans med bl a Jules Guesde en internationell socialistisk arbetarkongress i Paris som skulle hållas år 1878. För detta blev de åtalade men åtalet fick inga följder när det politiska landskapet förändrades. Med Mme Paulin, startade hon l'Ecole professionnelle de la rue Ganneron, som blev statlig efter skolreformen 1880-82. Hon tillhörde lärarförbundet - sedan 1884 accepterat och registrerat vid La Bourse du Travail - och var dess delegerade vid flera fackliga kongresser.

Hon deltog i den internationella feministiska kongressen 1896 i Paris och talade där. Marya Chéliga skrev så här om det "Mlle Bonneviel dompta, avec son courage tranquille, les interrupteurs professionnels."².

Som aktiv socialist ("une militante socialiste": Jami 1981:29) deltog Bonneviel i de nationella kongresserna i Paris 1900, Lyon 1901 och Tours 1902. Hon var verksam i de reformistiskt socialistiska grupper som stödde Jean Jaurès. År 1902 deltog hon i utformandet av det franska socialistiska partiprogrammet, som stödde kvinnors civila, politiska och sociala emancipation.

Hon rörde sig i feministiska kretsar i Paris. Som generalsekreterare i La Ligue Française pour le Droit des Femmes (när den leddes av Maria Pognon#, d v s från 1891) började hon skriva i tidningen *La Fronde*. Från 1899 (till 1903 då tidningen lades ner) skrev hon regelbundet under rubriken "La Tribune du Travail" om kvinnors arbeten i fabriker och verkstäder. I sin spalt och även praktiskt understödde hon strejker och fick kvinnor att organisera sig fackligt. Tillsammans med Marguerite Durand# initierade hon fackföreningar för kvinnor. Hon verkade även på andra håll som journalist, t ex i *La Revue Socialiste*. År 1900 valdes hon in som "membre du Conseil Supérieur du Travail au ministère du Commerce", som dess första kvinna.

Bonneviel behöll kontakten med sin hemstad Lyon och föreläste för arbetare - av båda könen - där. I en artikel om henne i *Le Tout Lyon* 13-19 Avril 1902 står att hon varit den som mest medverkat till att kvinnor där organiserade sig fackligt. Hennes åsikter sägs vara "socialistes évolutionnistes". Hon beskrivs som en entusiasmerande talare, som uppträdde utan manus. Varje måndag höll hon öppet hus för

² "Le congrès féministe" par Marya Chéliga, *L'évenement* 10/4 1896. Fonds Congrès: Boîte 2, Archives Bouglé, BHVP.

meningsfränder och vänner i sin våning vid avenue de Clichy. Artikeln avslöjar att hon gick under smeknamnet "La Citoyenne".

År 1900 deltog hon aktivt i organiseringen av Congrès international de la Condition et des Droits de la Femme. Hon var vice ordförande i le Conseil National des Femmes Françaises, från dess grundande år 1901 och fram till sin död.

Efter Maria Pognon# (?) blev hon ordförande i La Ligue Française pour le Droit des Femmes och redaktör för dess tidning *Le Droit des Femmes* 1905-1918. År 1905, när den franska socialismen blev fastare organiserad, anslöt hon sig till la Fédération de la Seine du parti socialiste S.F.I.O.

Maria Vérone som länge samarbetade med henne beskrev henne så här i retrospektiv i artikeln 1933: "... elle peut compter parmi les socialistes les plus sincères et les plus dévouées. It est regrettable que Bracke, en présentant dans *le Populaire* la Conference Nationale des femmes socialistes, n'ait pas songé à placer à côté des noms de Paule Minck, de Maria Delory et d'Aline Valette, celui de Marie Bonneval, condamné par le tribunal correctionnel pour avoir fait parti de l'Internationale, et qui dut s'exiler parce qu'il lui avait été interdit d'enseigner en France.

Curieuse figure, âpre et douce à la fois, que celle de cette femme aux principes rigides, à la vie droite, dont la seule ambition était d'être utile. Rentrée en France professeur dans une école libre où l'on appliquait les règles pédagogiques les plus avancées et qui fut ensuite reprise par la ville de Paris, Marie Bonneval eut sur plusieurs générations de jeunes filles ... Les anciens militants n'ont pas oublié sa longue silhouette que l'on apercevait dans toutes les réunions, dans toutes les manifestations. Si dans le féminisme elle appliquait les principes socialistes, en retour elle ne permettait pas aux socialistes d'oublier dans leurs manifestes, leurs programmes, leurs ordres du jour, de rappeler le principe primordial de l'égalité des sexes. On riait un peu d'elle, elle le savait et ne s'en fâchait pas; on la trouvait parfois agaçante, mais comme elle avait raison et ne cédait pas force était de s'incliner devant ses arguments." Detta en persontekning mitt i en artikel som handlar om att socialismen inte har tagit hand om feminismen på rätt sätt och behandlingen av MB blir ett exempel på detta.

Källor: Dos MAR samt dos BON, BMD; "Les Lyonnais de Paris. Marie Bonneval" av Candaulé, *Le Tout Lyon* 13-19/4 1902; nekrolog av Maria Vérone# i *Le Droit des Femmes* fevr. 1919; art av Maria Vérone 17/6 1933 "Socialisme et féminisme" i okänd tidning se Dos 396 La Ligue Française pour le Droit des Femmes i BMD; Jami 1981:28f; Rabaut, 1996, *Les femmes, sujets d'histoire*. 1999, McMillan 2000:193f.

Bouvier, Jeanne (1876-1935) fackligt aktiv inom la Fédération de l'Habillement. Var med på the International Congress for Working Women i Washington oktober 1919. Enligt henne själv blev hon vid 57 års ålder (1922) inte återvald till en facklig tjänst eftersom hon kritiserat Jouhaux för att han uppträtt offentligt med sin älskarinna. Då hade hon varit fackligt aktiv i 24 år. Har skrivit *Mes mémoires. Une syndicaliste féministe, 1876-1935*. Éditions préparée par Daniel Armogathe avec la collaboration de Maïté Albistur. Paris: La Découverte/Maspero 1983.

Brants, Victor, Prof. à l'Université de Louvain. Membre de Conseil Supérieur du Travail. Délégué à la Conference, "La protection internationale du travail (Conference de Bâle. Septembre 1903). Har skrivit *Législation du travail comparée et internationale. Essai d'introduction*. Louvain: Peeters & Paris: Lecoffre, 1903.

Braun, Lily (1865 - 1916), socialdemokratisk kvinnosaks kvinna, författare. LB var född von Kretschmann, dotter till en högadlig general, g ffg 1893 med nationalekonomen George von **Gizecky** (d 1895). Hon närmade sig radikala kretsar under sitt första gifte, arbetade med Minna Cauer# i Verein Frauenwohl i Berlin. År 1895 gick hon med i det tyska socialdemokratiska partiet och bröt totalt med sin aristokratiska uppväxtmiljö. År 1896 gifte hon sig med den reformistiskt socialistiske Heinrich Braun (1854 - 1927). Inom partiet arbetade hon så småningom för ett samarbete med den borgerliga kvinnorörelsen vilket förde till en konflikt med Clara Zetkin omkring år 1900. Efter det fick hon publiceringsförbud i *die Gleichheit*. Hon var en av partiets bästa talare. 1901 publicerade hon en bok om kvinnofrågan, i vilken hon rekommenderade kollektiv barnuppfostran för att kvinnor skulle kunna yrkesarbeta. Trots allt - och i synnerhet genom Zetkins aversion mot henne - blev hon aldrig riktigt accepterad inom partiet. Sin verksamhet som skribent och författare fortsatte hon till sin död. Källor: Weiland 1983 samt Alfred G Meyer, "The Radicalization of Lily Braun. in Fout, John C ed. *German Women in the Nineteenth Century. A Social History*. London: Holmes & Meier, 1984: 218-233.

Hon skrev bl a den självbiografiska romanen *Memoiren einer Sozialistin*, München 1909 - 1911 samt *Lebenssucher*, 1915.

Bourgeois, Léon (1851 - 1925) fransk vänsterradikal politiker. 1880 invald i nationalförsamlingen. Han satt i många regeringar fram till och med första världskriget. 1895 - 96 ledde han själv en regering av s k radikal karaktär. Vid samma tid publicerades hans ideologiska tankar om "solidarism", först i artikelform sedan som boken *Solidarité*. Solidarismen har kallats för den Tredje Republikens officiella socialfilosofi. "Solidaritet" blev efter 1896 ett viktigt om än diffust politiskt begrepp. Det utgjorde en summering av tidens radikalpolitiska

debattfrågor och förordade ett praktiskt program. Detta innehöll statliga interventioner (t ex lagstiftning) till förmån för de svaga i samhället samt stöd för välgörenhetsorganisationer. Det ville förbättra den franska revolutionens slogan "frihet, jämlikhet och broderskap" till "solidaritet, jämlikhet och frihet". Den ändrade ordningsföljden var en förskjutning av frågornas vikt. Plikten till solidaritet sattes före rättigheterna. Källor: *Svensk Uppslagsbok* samt Hayward, J E S, "The Official Social Philosophy of the Third French Republic: Léon Bourgeois and Solidarism", *International Review of Social History* (ed Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam) 6, 1961: 19-48.

Brentano, Lujo (1844 - 1931), nationalekonom, från 1872 professor vid olika tyska universitet, 1891 - 1916 professor i München. Var intresserad av de engelska fackföreningarna och den förste i Tyskland som studerade dem. Han var en av de ledande inom Verein für Sozialpolitik. Han ville att staten skulle införa socialpolitiska åtgärder men de skulle inte vara alltför omfattande: Han publicerade bl a *La Question ouvrière*. Paris: Libr de bibliophiles, 1885; *Die Anfänge des modernen Kapitalismus*, München: Akad. Franz in Komm, 1916; *Ist das System Brentano zusammengebrochen? Über Kathedersozialismus und alten und neuen Merkantilismus*. Berlin: Reiss 1918; *Mein Leben im Kampf um die soziale Entwicklung Deutschlands*. Jena 1931.

Brunschvicg, Cécile (1877 - 1946) g 1899 m Léon B fransk filosof och filosofihistoriker (f 1869 - 1940), professor vid Sorbonne. Han var också feminist och "räddade" henne från en auktoritärt borgerlig familj. 1901-1919 fick de fyra barn. Hon var 1908 med i (styrelsen för?) le Conseil national des Femmes françaises (under ICW); 1909, sekreterare i l'Union française pour le suffrage des femmes, vars president hon blev 1934. Källa: Corradin & Martin 1999. Hon blev sedermera statssekreterare. Hon var också en av arrangörerna av the International Woman Suffrage Alliance i Paris år 1926.

Bridel, Louis (1852 - 1913), professeur de législation comparée à l'université de Genève. Redan i sin juridiska doktorsavhandling vände han sig emot "la subordination de la femme mariée" och åberopade sig på John Stuart Mill och Auguste Bebel, liksom George Sand och Josephine Butler. Han besjälades av en "esprit égalitaire" som utgick från naturrätten och hans förhoppning var att ojämlikheten mellan könen skulle försvinna i takt med att mänskligheten blev mer civiliserad. Han ansåg att individens rättigheter inkluderade kvinnor, och han såg kvinnofrågan som en testfråga för den liberala demokratin. 1893 skrev han en bok om feminismen och kvinnors rättigheter. Där tar han också upp klassaspekter på kvinnofrågan. Han deltog aktivt i kampen för att reglementeringen av prostitutionen i

Genève skulle upphöra. Han skrev i *Revue de Morale Sociale*. Se vidare Käppeli 1990:132ff.

Burrows, Herbert (1845 - 1922), var kamrer och en av grundarna av Social Democratic Federation i England. Han var vegetarian, nykterist, teosof samt för kvinnors rättigheter. Han var något udda inom SDF för sitt tidiga stöd för kvinnor och deras rätt till arbete; han arbetade med Women's Trade Union League och Women's Industrial Council. 1910 kandiderade han för Independent Labour Party (ett icke-marxistiskt parti) i parlamentsvalet. Källa: Hunt 1996: 266f.

Catt, Carrie Chapman(1859 - 1947), f Lane, lärarinna, skolledare samt ledaren för den nordamerikanska och internationella rösträttsrörelsen. Gift ffg med Leo Chapman (död 1886), gift 1890 m George Catt, välbeställd ingenjör, som stödde hennes verksamhet. Aktiv inom rösträttsrörelsen (NAWSA) i USA från 1895, dess ordförande 1900-1902 samt 1915- . Hon var också ordförande för International Woman Suffrage Alliance (IWSA) från dess början 1904 (Berlin) till 1923 (Rom). Källor: Krador 1971:227f; se Fowler 1986; Peck 1944; Whittick 1979. CCC efterlämnade arkiv finns i Manuscript Division, Library of Congress.

Cauer, Minna (1842 - 1922). Grundade 1901 Verband fortschrittlicher Frauenvereine. Skrev *Die Frau im 19. Jahrhundert* 1898. Om henne se Else Lüders, *Minna Cauer. Leben und Werk. Dargestellt an Hand ihrer Tagebücher und nachgelassenen Schriften*. Gotha/Stuttgart: Verlag Friedrich Andreas Perthes AG, 1925 samt Weiland 1983.

Cauwès, Paul innehade en prestigefylld professur vid den juridiska fakulteten i Paris från år 1878. Han kämpade mot den klassiska liberalismen och deltog i flera kampanjer för skyddslagor under 1880 och 90-talen. Han grundade tidskriften *Revue de l'économie politique* 1886, som hade ett protektionistiskt program Källa: Stone 1985: 37f.

Cederschiöld, Maria (1856 - 1935), journalist, utrikeschef på *Aftonbladet*, från 1909, skolkamrat och god vän med Ellen Fries# och med Alexandra Gripenberg#. Tog studenten som privatist 1874. Aktiv inom kvinnorörelsen, även internationellt. M C skrev sedermera en minnesskrift om Ellen Fries (1913) samt tidigare *Lars Johan Hierta och kvinnas rätt i samhället* 1901 och *Den svenska gifta kvinnans rättsliga ställning* 1903. Källor bl a : Scheutz, 1995/ 2001.

Chéliga- Loévy, Marya (1853 i Jasienu, Polen – 1927 Paris, stavningen av hennes namn från den tidskrift som hon gav ut: *Bulletin de l'Union universelle des Femmes*) författare, dramatiker och journalist. G

m **Loévy**, konstnär, illustratör. Hon hade en adoptivdotter Ewa Mitzkoun som vid hennes frånfälle var "avocate stagiaire à la Cour de Paris". M C-L kom ursprungligen från Polen, där hon debuterat som romanförfattare vid 16 års ålder och fått ett flertal pjäser uppsatta och spelade. Hon skrev även där flera romaner, några översatta till ungerska. Hon använde (ibland?) manlig pseudonym.

Une " vie ... toute consacré à l' action: Marya-Chéliga appartenait à cette génération de Polonais qui vit l' Insurrection de 1863 et se forma sous son signe. Née en 1853, dans le vieux château de sa famille à Jasieniec, gouvernement de Radom, elle s' engagea toute jeune dans la lutte pour la liberté, l' égalité, la justice et mit au service de la généreuse cause son beau talent d' écrivain. Elle publia en Pologne plusieurs romans comme: *Le souvenir d' une femme, Comtesse Elodya, Le Château et le Petit Manoir, Pour l' Idéal, Sans protection, A la veille, En avant* et plusieurs drames, notamment *Ivan Podkova, Le bonheur de Wala* qui ont été couronnés à Cracovie et à Lwow." Som orädd radikal utsattes hon för politiska trakasserier i sitt hemland och emigrerade till Paris 1880. Där togs hon emot väl och blev integrerad. "Elle fit parti du comité de Syndicat de la Presse Etrangère pendant douze ans, jusqu' à 1902, et elle collabora dans plusieurs quotidiens et periodiques français, notamment *Le Temps, Le Figaro, La Fronde, L' Eclair, Le Voltaire, La Patrie, Le Miroir, La Revue Encyclopédique de Larousse*, etc ... " enl *La Fronde* 8/1 1927.

M C-L var bland de första (kanske den första?) som i skrift använde ordet "feminist" för de kvinnosakskvinnor hon representerade. Se *Bulletin de l'Union universelle des Femmes* 1890-91.

La Fronde 8/1 1927: "Elle fut parmi les premières militantes du féminisme. Son action remporta vite de brillantes succès; peu de temps avant son mort, Alexandre Dumas fils lui a adressé une lettre où il reconnaissait la justice de la cause des revendications féministes."

M C-L var grundare av och sekreterare för *l'Union universelle des Femmes*, som var aktiv 1889-1892. Clemence Royer # var en av dess medlemmar; det var också Anna Bugge Wicksell; Lina Morgenstern# publicerade sig i *Bulletin de l'Union universelle des Femmes* (no 19 1891:7f); Marya Chéliga-Loévy beskriver själv hur hon och en skandinaviska, Alli Trygg#, vid kvinnokongressen i Paris år 1889 beslöt att grunda *l'Union universelle des Femmes*. Föreningen höll årsmöten. Den hade internationella kontakter: i *Bulletin...* fanns artiklar från Finland (av Vera Hjelt#, Ehrnrooth, Trygg) , Island, Sverige (Ellen Fries#), Danmark (Julie Meyn), Norge. Den verkade för internationalisering av kvinnorörelsen. Unionen vill inte ha särdrag för kvinnor: det tillhörde en av dess tre grundprinciper. Dess konstitution finns beskriven i tidskriften no 17(1891) Se även nr 9 1890:7 om Trygg. Léopold Lacour# presenterade unionen under rubriken "L'assemblée des femmes," i *Le Figaro* 13/5 1892 på följande sätt: "*l'Union universelle des Femmes*, ou

l'union internationale, dont le siège est à Paris, mais qui rayonne sur toute l'Europe ou elle est représentée par des jeunes filles ou par des dames du haute valeur." Chéligas vän Jane Misme var något mera skeptisk till organisationens betydelse och skrev om denna och om "Fédération de Sociétés féministes Françaises" som M C-L grundade år 1891 "avec Maria Deraismes, Clemence Auger et Céline Fénooz, Marya Chéliga" att "Ces initiatives eurent peu de suite, car j' avoue les avoir ignorées alors, et les sociétés que j' ai pu approcher ne brillaient point par leur entente. C' est quelques années après seulement que le mouvement devait commencer à s' organiser sérieusement en France et au dehors." Jane Misme i *La Française* 15/2 1927

Marya Chéliga var aktiv socialist. Hon deltog som en av 130 grundare när le Syndicat des journalistes socialistes/journalisternas socialistiska fackförening, bildades 1893, tillsammans med bl a Argyriades (red för *La Question Sociale*), Georges Diamandy, Jules Guesde, Jean Jaurès#, Paul Lafargue med hustru Laura Marx, René Viviani#, Alexandre Millerand# samt Marya Cheliga-Loévy, Léonie Rouzade#, Paule Minck#, Aline Valette, *La Question Sociale* 15/9 1893; hon blev invald i dess styrelse tillsammans med bl a Paul Lafargue, Georges Diamandy#, Léonie Rouzade# and René Viviani#". Hon var aktiv i flera socialistiska manifestationer. Hon deltog i ett upprop om firandet av 1sta maj år 1892 tills med bl a Jules Guesde#, Rouanet och Hector Denis#. Som journalist verkade hon även internationellt, så t ex var hon en framträdande person vid den internationella journalistkongressen i Budapest i juni 1896.³

"En 1897, elle fonda ... *le Théâtre féministe* qui donna au Théâtre Antoine des représentations ..." les œuvres des femmes, en outre de Daniel Lesueur et Maria Deraismes.".. "Ses pièces dramatiques, écrites en français, ont connu le succès sur les scènes de Paris: *L'Ornière* au Théâtre Mondain; *Les Déblayeurs* au Œuvre de Lugné-Poé. Les revuettes *Vive la Paix* et *l'Impromptu pour tous* ont été jouées sur différentes scènes de France et de la Belgique." Hon var en populär föreläsare "à la parole chaude et vibrante, à la voix premanente (UW vad betyder det – stavningen är rätt), elle fit pendant longtemps des cours à l' Université Populaire, dans plusieurs quartiers de Paris, à 'la Bodinière' et à l' Université libre de Bruxelles." detta enligt de två nekrologerna, i *La Fronde* och av Jane Misme 1927, se nedan.

*Dagens Nyheter*s korrespondent signaturen "Congressman" skrev i *DN* 27/6 1896 om henne: "M:me Chéliga ... trots den ganska stora näsan och missklädande lorgnetten /ger/... vid närmare påseende och i synnerhet när man talar vid henne det intrycket att hon egentligen ej ser illa ut. Hon var den enda av kongressens ganska många qvinliga deltagare som uppträdde och talade under förhandlingarna, och det

³ "Journalistkongressen i Budapest, Ögonblicksfotografier av de 'ledande'. (Från *Dagens Nyheter*s korrespondent)" sign Congressman, *DN* lördagen den 27 juni 1896;

gjorde hon som en hel karl, och under stor och anmärkningsvärd uppmärksamhet. Totalintryck: energisk kvinnosaksqvinna. Hennes man, som följde henne troget i spåren, såg ut som en judisk rabbin och som – hennes man."

Om henne i "Le congrès féministe", *Le Temps* 11/4 1896: "... qui ressemble, avec son lorgnon et son long nez pointu, à une 'fraulein' à poigue capable de venir à bout des enfants les plus réfractaires à la discipline ..."

År 1900 beskrev Hilda Sachs henne på följande sätt i sin artikel "Kvinnokongressen i Paris" för *Idun* 430f: "En av de förnämsta vältalarna var utom all fråga m:me Marya Chéliga-Locroy (UW bör vara missuppfattning eller felstavning), polska till födseln, men sedan länge bosatt i Paris, en skriftställarinna, som författat romaner och skådespel, gifvit ut en kvinnosakstidning, arbetat som journalist och är sekreterare i 'Den allmänna kvinnoföreningen för världsfred'. Marya Chéliga är en af dem, hvilkas personlighet verkar ännu mer än det de producera. Det är omöjligt att tala med henne, utan att genast märka, att man har framför sig en hög intellektualitet och på samma gång ett för allt lidande ömmande hjärta. En oändlig mjukhet och behag som kvinna, en orubblig klarhet och konsekvens i tanken, se där – i en oefterhärmlig sammansättning – hemligheten i Marya Chéligas charme."

Jane Mismes beskrivning av henne: "Marya Chéliga, mince, blonde aux yeux clairs, vive et douce, donnait, dès le prime abord, une impression de ferveur et l'activité. Nous savions qu'elle était née dans l'aristocratie polonaise et qu'elle avait rompu avec sa classe et sa famille pour défendre, par des écrits et des actes, les libertés de sa patrie et toutes les idées de progrès; qu'elle avait – comble d'horreur! – épousé un israélite et que, pour éviter la Sibirie, elle s'était, en 1880, réfugiée chez nous."

Enligt Bard 1993:899: " En 1915, elle est choisie comme présidente d'honneur de la Société du CC de l'UFSF, puis membre d'honneur. Après avoir présidé l'Alliance universelle des femmes pour la paix par l'éducation, elle fonde en 14-18 une Ligue protestant contre les crimes allemands en Pologne, et crée après la guerre un organe de l'immigration polonaise, *Ognisko*. Mariée en Pologne, elle a quitté son mari et vit en France avec un peintre, Loevy. Elle se présente comme 'Mlle Marya de Chéliga-Miretska, catholique et de vieille noblesse polonaise, épouse de Edouard Loevy, israélite.' (Att hon skulle varit gift tidigare har inte jag sett någon annan uppgift om. Ser inte varifrån Bard har uppgiften. UW.)

M C-L återkom till ett försök att strukturera det internationella samarbetet utifrån sin förståelse, när hon organiserade en "Congrès permanent du féminisme international", som bland annat ordnade möten för utländska feminister på besök eller genomresa. Hon försökte inspirera till liknande grupper i andra länder (enligt Klejman & Rochefort 1989,

som i en not hänvisar till DOS Groupes, BMD samt till *La Française* utan datum eller årtal).

Enligt Hause & Kenney 1984: 106, 135 skapade C-L denna organisation år 1908. Den utgav ingen publikation, hade ca 50 medlemmar och hade som idé att hålla kontakt med den internationella kvinnorörelsen. (Hause & Kenney har referens till Oddo-Deflou, *Congrès national des droits civils*. 1908, utan årtal och något mer finns inte i bokens bibliografin). Misme om denna: "Sedan 1905 när Misme startade tidningen *La Française* och med det fick stöd av M C-L har samarbetet med Jane Misme fortsatt. *La Française* stod fadder till Le Congrès permanent du féminisme international och Jane Misme blev dess "vice-présidente". "Les séances qui se tenaient au Cercle de la *La Française* furent parmi les plus suivies et les plus captivantes qui s'y soient données;" ... När Misme och Mme Schmal grundade 1902 Union Française pour le Suffrage var Chéliga med i "comité" för den.

Enligt nekrologen i *La Fronde* 8/1 1927 drog hon sig vid makens död ("Edouard Loewy") – han som var "artiste peintre et dessinateur de grande talent", tillbaka från offentligheten. (1909 var detta nog) Men när kriget började startade hon "un ligue" mot tyskarnas grymheter i Polen. Under kriget idkade hon välgörenhet främst genom att starta *la Croix Violette* som hjälpte gamla människor som råkat i misär och var utan annan hjälp. När Paris p g a kriget evakuerades skapade hon vid havet en koloni för barn till polska arbetare.

"Madame Chéliga eu la grande joie de voir la Pologne libre dans les dernières années de sa vie." Hon for dock aldrig tillbaka till Polen men "elle a eu la grande satisfaction de pouvoir saluer lors de son passage à Paris le maréchal Pilsudski et de lui remettre un relique, le drapeau de 1863 troué de balles qu'elle avait emporté en exil, et dans les plis duquel le maréchal trouva en hommage les plus célèbres signatures de toute la colonie polonaise à Paris." För sex år sedan (alltså ca 1922, när hon var nästa 70 år) grundade M C den polska tidningen *Ognisko*, som blev ett organ för polska emigranter. detta också enligt *La Fronde* 8/1 1927.

Hon begravdes den 9 januari 1927 à Montmorency, Seine-et-Oise. . Den polska regeringen stod för begravningen. Hon jordfästes på Cimetièrre Montmonrencey, där polacker begravts ända sedan den stora emigrationsvågen efter 1848.

Övriga källor: *La Question Sociale* 15/9 1893 samt Jan-Fevr. 1896. Fraisse 1985: 97. Några uppgifter också från docent Eva-Karin Josefson håller sedan början av 2000talet på med forskning om M C-L som dramatiker m m) Mycket är taget ur nekrologerna ur *La Fronde* 8/1 1927 samt *La Française* 15/2 1927 finns som urklipp i 80. Fonds Bouglé, Pologne, Classeure: Chéliga (Marya) D 1048, BHVP. En del kommer direkt från primärforskningar där jag angett källan tätt intill uppgiften.

Hon var fredsaktivist tidigt." Lorsque, en 1905, j'entrepris de fonder *La Française*, elle fut de la petite phalange que prépara le lancement du journal par des conférences collectives." ... "En un instant, elle maîtrisait le public d'abord déconcerté par son accent, conquis ensuite par la force de ses arguments et l'ardeur de sa sensibilité."

Sedan dess har samarbetet med Jane Misme fortsatt. *La Française* stod fadder till Le Congrès permanent du féminisme international och Jane Misme blev dess "vice-présidente". "Les séances qui se tenaient au Cercle de la *La Française* furent parmi les plus suivies et les plus captivantes qui s'y soient données;" det hade där till exempel talats om turkiska kvinnor! ev ngt turkiskt namn nämns – UW hinner inte anteckna för de ska snart stänga och det är min sista dag).

När Misme och Mme Schmal 1902 grundade Union Française pour le Suffrage var Chéliga med i "comité" för den. Sen skriver Misme också om *Croix Violette* samt om *Ognisko*. På slutet skriver Misme att Chéliga verkligen alltid arbetat för en "Union Universelle" (och jag förstår det som att hon alltid har velat att alla ska samarbeta på alla områden).

Böcker som Chéliga själv skrivit: *L'Ornière*.

Claeys, Émilie, (1855 - 1943) från Ghent i Belgien, socialist och fackligt aktiv textilarbeterska. Hon var ensamstående mor. E C var ledare för den 1886 startade Socialistiska kvinnors propagandaklubb. 1889 publicerade hon boken *Het Vrouwenstemrecht* (Kvinnors rösträtt), som trycktes i 12 000 exemplar. Enligt den var premisen för kvinnors emancipation deras ekonomiska oberoende. Claeys verkade för jämlikhet mellan kvinnor och män. Hela den socialistiska rörelsen i Ghent, som var stark, var unik genom att den inte ville ha olika arbetarskyddslagar för kvinnor och män. Jämlikhetssynen var utbredd och välförankrad. År 1890 startade EC med Nellie Van Kol# tidningen *De Vrouw*. E C var framträdande på nationella socialistiska kongresser. 1893 fick hon en sådan kongress att anta en resolution för samma civila, politiska och ekonomiska lagar för kvinnor och män, givetvis inkluderat rösträtten men även mot särlagar på arbetsmarknaden för kvinnor. Även på den Andra internationalens kongress år 1893 höll hon, och hennes parti genom henne, fast vid detta ställningstagande. Fram till år 1900 hade hon det socialdemokratiska partiet med sig i denna jämlikhetshållning. Då svängde partiet och gick in för en politik för belgiska kvinnor som betonade moderskapet och satte t ex rösträtt för män före rösträtt för alla. Källa: Hilden 1993.

Coulmy, Henriette, (f 14/1 1877 i Damery, Marne - 1944) f Fuselier. Hon var "giletère", men också fackligt aktiv i Frankrike och i IFWW. Fédération de l'habillement. med i C:G:T. Blev änka under första världskriget, kom till Paris 1917 och i en strejk 1919 blev hon aktiv

fackligt, efter att spontant ställt sig upp och talat. År 1939 bodde hon på 61 rue des Dames (17e) i Paris.

Artikel av henne finns i *Arbetets kvinnor*, Nr 3 1931.

Compain, Louise (1869-1940) författarinna bl a av populära feministiska romaner. Hon har skrivit *La femme dans les organisations ouvrières*. Paris: Giard et Brière, 1910. Hon var aktiv på en internationell kvinnokongress i Paris 1913.

Coutant, Louise, (- 1909) "Une féministe vient de mourir, L C " Hon var "ouvrière blanchisseuse" och "à la tête du Syndicat des ouvrières blanchisseuses". Hon var med de internationella feministkongresserna 1889, 1892 och 1896. Vid den senare var hon med i "Comité organisation". Hon var politiskt aktiv tillsammans med "Boucher, Marouge et Rouselle" och bildade med dem en "ligue pour la suppression des bureaux de placement", (UW alltså privata platsförenigenligt nekrolog i *Le Journal des Femmes* No 197 juillet 1909 vilken var undertecknad V. Vincent#. (UW se Vincent Mme)

Crone, (Thora Elise) Henriette (1874-1933). Fadern var bysmed på landet nära Holbæck. Dog 1888. Modern Karen Sofie Kristensen (1840-1915). Fackföreningsordförande och politiker. När fadern dog fick HC börja arbeta som piga, bytte ofta arbetsplats och bodde tidvis hos modern som flyttat till Köpenhamn, där hon först var hushållerska, sedan hyrde ut rum i sin våning på Nørrebro. Hos modern bodde HC senare fram till moderns död.

1898 slutade HC att arbeta i andras hushåll. Hon blev efter det typograf och arbetade vid många olika tryckerier i Köpenhamn. 1898 grundades De kvindelige Trykkeriarbejderes Fagforening och från det första året fanns HC i dess styrelse. Från 1906 var hon dess ordförande fram till sin död. Hon satt också med i Dansk Typografforbunds högsta ledningsorgan och var högst respekterad av sina manliga kolleger. Hon var pragmatisk som ordförande och var t ex inte så väldigt stridande för lika lön för lika arbete (UW: hon ville nog hellre ge kvinnor arbetsmöjligheter) och kom på kollisionkurs med några inom facket för detta. Hon hade uppfattningen av den gifta kvinnans främsta uppgift var att ta hand om hem och barn. Trots detta stred hon ihärdigt för gifta kvinnors rätt till arbete, särskilt när detta blev alltmer ifrågasatt under hennes senare år, dvs i samband med den ekonomiska krisen i slutet av 20- och början av 30-talet.

Som ordförande i Danska Typografforbunds Kvindelige Afdeling deltog hon på den Andra socialistiska internationalen i Köpenhamn 1910, där hon tillsammans med andra social-demokratiska kvinnor gjorde ett misslyckat försök att ändra Internationalens positiva

inställning till nattarbetsförbud för kvinnor. Detta var nog den enda gången som hon tog direkt strid mot partilinjen.

Hon var internationellt verksam och deltog i många kongresser. Från 1925 satt hon i International Federations of Trade Union 's kvinnokommitté (vad är det UW? samma som International Federation of Working Women?) och från 1927 i Socialistiska arbetarinternationalens kvinnokommitté. Hon var också kommunal- och så småningom rikspolitiskt verksam. Från 1915 till sin död satt hon i det socialdemokratiska partiets styrelse först som suppleant senare som ordinarie.

Källa: artikel av Inge M. Ejsing, Digital utgave© 2003 KVINFO <http://www.kvinfo.dk/side/597/bio/708/origin/170/>, utdraget 2007-05-24

Decurtins, Kaspar (1855 - 1916), fil dr, sociolog, socialpolitisk författare, katolik. Rådgivare till påven Leo XIII vid utformandet av encyklikan Rerum Novarum. En av grundarna av den kristligt-sociala rörelsen i Schweiz. Satt i landets nationalråd 1881-1906. 1888 hade han i det schweiziska nationalrådet motionerat tillsammans med den liberale Georges Favon, om att staten borde ta ansvar för en internationalisering av arbetarskyddslagar, däribland en begränsning av kvinnors lönearbete. Aktiv på många internationella kongresser med inriktning på social reformer. Samarbetade med bl a den franske greve Albert de Mun. Källor: *Historisch Biografisches Lexikon der Schweiz*, Neuenburg 1924; Maskinskrivet manus av Dr. Joseph Beck "Die Stellung der Kirche zum internationalen Arbeiterschutz, Rückblick und Ausblick," (1925) Pre-ILO, 10.428, ILO Archives, Genève

Denis, Hector (1842 - 1938) var professor i etik och politisk ekonomi vid universitetet i Bryssel; i början av sin karriär var han "progressiv" liberal. Denis blev socialist 1875. Någon gång i början av 1890-talet (ca 1892) blev han rektor för "l'Université libre de Bruxelles". När han blev invald år 1894 i det belgiska parlamentet som representant för socialisterna, var han mer påverkad av Comte och Proudhon än av Marx. Han blev "leader of the Labour Party in Parliament". Källor: Cole 1956 Vol 3:Part 2:627, 652 & Compère-Morel 1924.

Hector Denis skrev bl a i *La Question Sociale* 1892, där det nämns att han var rektor för universitetet i Bryssel. Senare beskrevs han i en kvinnotidskrift *La Française* 19/5 1912 som en sympatisk feminist: "le très sympathique féministe, l' éminent parlementaire belge...".

Deraismes, Maria (15 augusti 1828 – 9 februari 1894), dramatiker, journalist. Ogift. MD växte upp i en republikansk högborgerlig familj, bland s k fritänkare. Hon fick en utbildning som vid denna tid vanligen gavs söner och ärvde tidigt sina föräldrars förmögenhet. Hon debuterade som talare år 1866 inför en församling frimurare (i Le Grand Orients stora sal) för att försvara kvinnosaken, som häftigt attackerats av

en manlig journalist i en serie av artiklar. Hon var själv en av de första kvinnliga franska frimurarna. Hon deltog tidigt i en diskussionsklubb, som försvarade kvinnans rättigheter, tillsammans med bl a Paule Minck#, Louise Michel samt Mme Vincent#. Hon arbetade till en början främst för en förbättrad undervisning för flickor men radikaliserade kvinnorörelsen för att under slutet av sin levnad ställa sig bakom i stort sätt alla tidens radikala krav. Hon dog av bröstcancer i en ålder av 59 år.

Hon beskrivs av Jules Bois i *Figaro* den 17 juni 1895 i en artikel "Maria Deraismes et le mouvement `féministe` en France": han skriver där bl a "Aucun art ne lui resta étranger. Elle écrivait des comédies de salon, peignait, s'occupait de musique, s'enfonçait dans l'antiquité grecque et latine, discourait, rédigeait des articles de journaux, combattit Zola et Sardou, entreprit envers Alexandre Dumas et l'école d'Auguste Comte une ardente polémique. Elle était patriote, protégeait les droits de l'enfant, se révoltait contre les abus de la vivisektion, épanchait une sympathie débordante jusqu'aux organismes inférieures, aux animaux. Comment n'aurait-elle pas pris en main la cause dite de l'amélioration du sort de la femme? Elle était devenue une puissance, avec qui les hommes comptaient, par un talent incontesté de conférencière et ses hautes relations." Det verkar som om hon (eller hennes syster Mme Feresse? eller båda?) bodde på rue Cardinet 72. Där stod hennes arbetsrum intakt år 1895 när Jules Bois skrev om henne.

Hon gav ut sina *Oeuvres complètes*, 4 vols, Paris: Jean Bernard, 1895-1898. Källor: Goldberg Moses 1984:198ff; McMillan 2000:130 samt -BMD. Se också nämnda artikel av Bois.

Devereux Blake, Lillie (1833-1913) var ordförande för New Yorks rösträttsrörelse för kvinnor år 1888.

Dohm, Hedwig (1831 - 1919), författare, f Schleh (Schlesinger) växte upp i en okonventionell men välbärgad miljö. Hennes far var en judisk köpman, som av sin far nekades gifta sig med Hedwigs mor. Denna kvinna var en utomäktenskaplig dotter till en icke-judisk kvinna. Först efter farfaderns död, när de sammanlevande redan hade nio barn, kunde giftermålet äga rum. Paret fick sedan ytterligare nio barn. I denna stora syskonskara trivdes Hedwig inte särskilt bra. Hon fick rudimentär skolning i en dålig flickskola och var hela livet medveten om denna sin "okunskap".

Som 22åring – efter att en tid bott i Spanien hos en bror – gifte hon sig med Ernst Dohm (1823 - 1883), chefredaktör för den satiriska tidskriften *Kladderadatsch*. I hemmet umgicks många av de intressanta radikala skribenterna i den tidens Berlin. Dohm deltog sparsmakat i mannens stora sällskapliv. Ibland blev hon uppfattad som en mycket vacker person på visit. Hon födde fem barn snart efter varandra. Under dessa år började hon översätta spanska dikter till tyska;

hon övertog skrivandet av ett stort verk som den spanska litteraturens historiska utveckling, som hennes man inte hann med. Efter sexton års äktenskap – år 1869 - gick mannen i konkurs; barnen togs in på barnhem och Hedwig bodde under en tid hos en syster i Rom. Efter ett år kunde familjen återförenas igen i Berlin.

Under 1870-talet publicerade Dohm en serie stridsskrifter för kvinnosaken – de radikalaste man läst i Tyskland. Med sin pregnanta, direkta och humoristiska stil gav hon sig på normer om husmoderlighet; hon pläderade för kvinnors rätt till utbildning, till rösträtt, till kvalificerade arbeten och till familjeplanering. Hon förblev under resten av sitt liv en av de skarpaste och bästa pennorna för kvinnors emancipation i Tyskland. Däremot uppträdde hon aldrig offentligt. Under 1890-talet gav hon ut flera romaner samt debattboken *Die Anti-feministen* (1902). Till antifeministerna räknade hon Ellen Key, vars attacker år 1896 på kvinnorörelsen hon skriftligen skarpt kritiserade med användning av både förlöjliganden och tunga sakliga argument. Källor: Jansen – Jurreit 1979 Kap 1; Gabriele Gutzmann, "´Und an ihrem Lachen erstickte sie´", i *Vom alten Westen zum Kulturforum*. Olov Münzberg hrsg, Berlin: NGBK, 1988; Dick & Sassenberg 1993.

Drucker, Wilhelmina (1847 - 1925), journalist och författare. WD var dotter till ogifta sömmerskan Constantia Lensing och den rike bankmannen Louis Drucker (vars namn hon bar; hon var inte ett legitimerat barn men likväl erkänt (?). Modern fick ett litet underhåll av fadern). Hon fick en fattig uppväxt hos modern i Amsterdam och gick i katolsk skola. År 1884 dog hennes far. Från 1886 deltog hon i Nederländernas unga socialistiska rörelse, främst som journalist. Efter en märklig arvstvist utifrån en nyckelroman (skriven av W D och hennes syster) som främsta vapen, blev hon från år 1888 ekonomiskt oberoende för resten av sitt liv, vid 42 års ålder. Hennes legitime bror lät henne få en del av arvet efter fadern. Samma år startade hon veckotidningen *De Vrouw* (Kvinnan). Följande år grundade hon *Vrije Vrouwenvereniging* (Fria Kvinnoföreningen). 1899 valdes hon till kassör i *Nationale Vrouwenraad*. Hon var verksam även i andra föreningar som utgjorde delar av den holländska kvinnorörelsen. Källor: Myriam Everard "Main biographical dates and facts", broschyr i samband med presentation av ett paper om WD vid sessionen "Fabrics of feminism" vid kongressen ESSHC, Amsterdam, 6 mars, 1998 samt Myriam Everard och Mieke Aerts, "Forgotten Intersections. Wilhelmina Drucker, Early Feminism and the Dutch-Belgian Connection", *Revue Belge de Philologie et d´Histoire*, 77, 1999:440-472.

Duchêne, Gabrielle (1870-1954) gift. Hon var aktiv på den internationella kvinnokongressen i Paris 1913. Hon var socialt engagerad för arbetarkvinnor och hade organiserat *Syndicat de la Chemiserie-*

Lingerie. Hon var även aktiv i Conseil national des femmes française (CNFF) från år 1913 i sektionen "Travail" tillsammans med Avril de Sainte-Croix# samt Mme Cécile Brunschvicg#. Under första världskriget var hon pacifist. Källa: Dos DUC, BMD; Paris 1913: 226-238./ hon har efterlämnat ett stort arkiv i Nanterr. Jag tror att hon hade med Open Door international att göra också/

Durand, Marguerite (24/1 1864 – 16/3 1936), skådespelerska, journalist. Hon var utomäktenskaplig dotter till en fransk general och fick en borgerlig uppfostran vid Couvent des Dames Trinitaires. Hon kom in vid Conservatoire och blev sedan antagen som skådespelerska vid Comédie Française i Paris 1882. År 1888 lämnade hon teatern gifte hon sig med advokaten och boulangisten Georges Laguerre, deputerad samt chefredaktör för tidningen *La Presse*. ("Née en 1894 dans une famille bourgeoise, elle entre très jeune à la Comedie Française après un 1o Prix de Conservatoire. Quatre ans plus tard ella abandonne le théâtre et épouse le député boulangiste Georges Laguerre qui l´initiera à la politique et au journalisme", Albistur, se nedan)

Hon skilde sig från Laguerre 1891 och blev journalist på *Le Figaro* (samt fick ett barn med denna tidnings chefsredaktör Périvier) där hon skapade rubriken "Courrier". . ("Après sa divorce, elle entre au *Figaro* où elle crée une rubrique analogue à l´Intermediaire des chercheurs et des curieux." Albistur se nedan) För *Figaros* räkning besökte hon den internationella feministiska kongressen år 1896 i Paris och blev där övertygad om feminismens berättigande. År 1897 startade hon den dagliga tidningen *La Fronde*, som utkom till år 1905. ("Ce fu le premier quotidien entièrement conçu et réalisé par des femmes ..." i den skrev "Séverine, Clémence Royer, ... Maria Vérone" enligt Albistur se nedan) I den skrev också Marcelle Tinayre, Pauline Kergomard, Lucie Delarue-Mardrus. Den fick stor betydelse för kvinnorörelsen; den skrevs och trycktes helt och hållet av kvinnor och tog kvinnosaken på allvar samtidigt som den även skrev om allmänpolitiska händelser, som vilken annan tidning som helst. ("Marguerite Durand fut la première femme à obtenir l´accès à la Tribune de presse à la Chambre des Députés" Albistur se nedan) Tidningen blev ställd inför rätta för att den använde kvinnor till nattarbete. Hon friades först men efter överklagan undkom hon fällande dom i högre instans genom att göra om tidningen till ett kooperativ ; delägare fick arbeta när de ville. (När *La Fronde* upphörde 1905 beklagades detta av "la presse unanime", Albistur se nedan) Därefter skrev MD i *l´Action* och i finanstidningen *Les Nouvelles*. (enligt BMDs broschyr var det hon som skapade dessa organ!) 1926 gjorde hon ett misslyckat försök att ge ut *La Fronde* igen, då som en månadstidning, enl Albistur.

Visitkort med följande lydelse i Archives Bouglé – Congrès - Boîte 1 – mapp 1926 BHVP: "Madame Marguerite Durand, Directrice de la

Fronde, Secrétaire Générale du Congrès International de la Conditions et des Droits des Femmes, 14 rue St Georges."

Politikern och socialisten René Viviani# stod Durand nära (hur nära finns det olika bedömningar av). Han, som tidigt varit för kvinnors emancipation, uppträdde bl a på den stora internationella kvinnokongressen år 1900 och lovade att föra fram en motion om rösträtt för kvinnor i nationalförsamlingen, vilket han sedermera gjord. Förgäves.

Bibliothèque de Marguerite Durand är ett officiellt bibliotek och arkiv, öppet sedan 1934, till en början bara under två timmar varje eftermiddag, numera varje eftermiddag utom söndag och måndag (2017). Där tog MD emot, liggande på en divan och drack té med utvalda besökare. (Albistur som också skriver "Elle y morut en 1936" – betyder det att hon dog på sin divan i sitt donerade bibliotek? UW)

Källor bl a: Introduction par Maïte Albistur de Catalogue des Archives Marie-Louise Bouglé. BHVP p 18; Jami 1981; Rabaut 1996; McMillan 2000:199ff.

Francke, Ernst (1852 - 1921) professor. Dr, socialpolitiker. EF var i början av 1900-talet dels Generalsekretär för Gesellschaft für Soziale Reform i Tyskland, dels redaktör för *Soziale Praxis, Centralblatt für Sozialpolitik*, (startad 1897) Organ des Verbandes Deutscher Gewerberichte. Det var då Tysklands ledande socialpolitiska tidskrift. Den blev språkrör för föreningen och arbetade för arbetarskydd och dess internationella spridning. Den var positiv till särlagar för kvinnor, speciellt för nattarbetsförbudet, och dess internationalisering.

Frank, Louis , (1868-1937) jurist, advokat, var med på åtskilliga kvinnokongresser, skrev bl a, *L'éducation domestique des jeunes filles, ou la Formation des mères*. Paris: Larousse (år?) Boken är positiv till undervisning av flickor för deras roll som mödrar och den gör en översyn över hur det ser ut i olika länder Sverige framhävs särskilt. Han skrev också *Essai sur la condition politique de la femme, étude de sociologie et de législation*. Paris: Rousseau, 1892 samt *En cause de Mlle Chauvin. La femme-avocat, exposé historique et critique de la question*. Paris: Giard et Brière, 1898. Boken argumenterar för att en kvinna, Chauvin, skulle få bli advokat. Frank var för att kvinnor skulle få bli jurister och advokater. Frank hade vissa särartsideer men var på sätt och vis en vapendragare för kvinnan -- ville utöka de arbetsuppgifter hon fick ta som avlönad --och var mycket uppskattad av kvinnoaktivister före första världskriget.

Fontaine, Arthur,(1860-1931) socialpolitiker och ämbetsman. Han var år 1900 direktör för franska handelsministeriets avdelning för arbetsförhållanden. (se tryckta blad benämnda "Congrès international pour la protection légale des travailleurs" F 12 4319 och F

12 43 17 mapp: Congrès nouveaux, Commission d'organisation. 5e serie. AN; *L'association internationale pour la protection légale des travailleurs et sa section française*, utan datum: II; PR 18/7 1900; Congrès ... des Travailleurs, Paris 1900: III – IV) Fontaine arbetade så nära statsrådet Alexandre Millerand# år 1900 att det inte går att urskilja vem som stod för vilka planer på arbetslivsområdet (enl Derfler 1977: 166f). Efter första världskriget blev Arthur Fontaine ansvarig för administrationen av den nybildade International Labour Organisation under Albert Thomas#. Källa: Stone 1985: 50ff.

Fredriksen, Kirstine , var år 1897 ordförande för Dansk Kvindesamfund.

Friberg, Maikki (1861 - 1927) finska, journalist, fil dr, debattör. Ogift. Tvåspråkig finska/svenska. Hon var ett mellanbarn i en skara av 11 syskon. Fadern Karl Arvid F var länsman, modern var Fanny Adelaide f Boijer. Fadern dog när hon var 12 år och hon bodde sen hos sin morbror pastor Magnus Boijer & denna hustru Augusta f Spoo. När hon var 15 år flyttade hon till sin mor i Tammerfors och öppnade med dennas hjälp en barnträdgård. Hon arbetade sedan som lärare innan hon i Helsingfors skolades till folkskollärarinna under två år vid en privatskola. Parallellt med arbetet som lärare följde hon sedan undervisning vid Helsingfors universitet. Genom Alli Trygg# blev hon kvinnosaksaktivist, först i finsk kvinnoförening. År 1892 var hon med och grundade Unionen, vars ordförande hon blev 1920. Hon hade många vänner i Danmark, bl a Matilde# och Fredrik Bajer#. En tid studerade hon i Berlin bl a för sociologen och filosofen George von Gizycki (se Lily Braun#). Efter hans död fortsatte hon sedan sina studier i Bern där hon avlade doktorexamen 1896.

År 1892 deltog hon med föredrag på den internationella kvinnokongressen i Paris tillsammans med Ida Molander. Från 1897 till 1903 vistades hon främst utomlands och arbetade för att göra Finlands svåra ställning under ryskt förtryck känt. När det lättade kunde hon komma hem. Där blev hon under 22 års tid utgivare av *Naisten Ääni* (sv. Kvinnornas röst). Hon deltog ofta i internationella och nordiska kongresser som representant för bl a Unionen. Källa: främst Alfthan 1965: 40-51.

Fries, Ellen (1855 - 1900), Sveriges första disputerade kvinna, fil dr i historia 1883 (på doktorsavhandlingen *Bidrag till kännedomen om Sveriges och Nederländernas diplomatiska förbindelser under Karl X Gustafs regering*), lärare, författare. Lärare vid Åhliniska skolan i Stockholm (en privat flickskola) från 1885, inrättade och ledde hon där ett gymnasium för flickor med början 1890. Fries var en av

grundarna av Fredrika-Bremer-förbundet 1884 och tog initiativ till Svenska Kvinnors Nationalförbund, nationell avdelning till the Internationala Council of Women. Fries skrev bl a *Märkvärdiga kvinnor* i 2 band (1890 - 1891) samt ett flertal andra historiska verk. Källor: Scheutz 1995/2001; Lefacheaux 1966.

Fürth, Henriette (1861 - 1938), f Katzenstein, tysk journalist, debattör, politiker och kvinnoaktivist, mor till fem barn. Hon skrev artiklar och böcker om sociala frågor, däribland om arbetarskydd för barn och mödrar och var engagerad i välgörenhetsarbeten. Hon skrev t ex *Die Fabrikarbeit verheirateter Frauen*, 1902. Åren 1919-1924 satt hon i stadsfullmäktige i Frankfurt am Main. Källa: Dick & Sassenberg 1993.

Fuller, Loïe (1862-1928) var från början amerikanska och skådespelerska men gick över till dans i London 1880, gjorde sen en turné i USA men slog sig ner i Frankrike. Hon slog där igenom på Folies Bergère 1892. Hennes koreografier som var fyllda av kläder som var som slöjor och där allt var i rörelse ljussatt med beräkning blev en förnyelse av dansen och var scenbelysningen. Hon kom att inspirera t ex konstnären Gallé och arkitekten Henri Sauvage, som byggde upp en "théâtre éphémère" vid världsutställningen år 1900.⁴

Gatti de Gamond, Isabelle (1839 - 1905), belgisk kvinnoaktivist. Dotter till Zoé Gatti de Gamond (1806 - 1854), en tidigt aktivist för kvinnors emancipation. I GdG startade en tidskrift *Éducation de la femme* när hon var 23 år. Hon förestod under lång tid en flickskola som hon grundat. Hon var aktiv för kvinnors rätt till god utbildning. Hon var med i redaktionen för tidskriften *Cahiers féministes*, grundad 1896. När hon avslutat sin lärargärning, gick hon 1899 in i det socialistiska partiet samt blev fritänkare. Hon tog alltmer avstånd från den borgerliga kvinnorörelsen som var verksam i *La Ligue belge du droit des femmes* (som grundats 1892). Hon var påverkad av den vetenskapliga sociologin (Auguste Comte´s positivism i synnerhet), särskilt genom den belgiska sociologen och partikamraten socialisten Hector Denis#. Hennes kvinnoaktivitet blev färgad av tidens moderna vetenskapliga läror som visade på avgörande biologiska skillnader mellan kvinnor och män. Hon ansåg att även de kvinnliga egenskaperna borde vara en tillgång inom politik och samhälle, samtidigt som hon ansåg att kvinnor och män bäst passade för olika uppgifter. Källa: Kaat Wils, "Science, an Ally of Feminism? Isabelle Gatti de Gamond on Women and Science", *Revue Belge de Philologie et d'Histoire*, Vol 77, 1999:416-439

⁴ Metz & Rochefort 2011: 62

Gérault-Richard, Leon Alfred (1860 - 1911) "ouvrier tapissier", oberoende socialist, journalist. Chefredaktör på *La Petite République* maj 1897-maj 1906, anhängare av Alexandre Millerand. Källa: Maitron, Vol 12, 1974. KOLLA PARIS

Gilman, Charlotte Perkins (1860 - 1935), f Perkins, ffg g Stetson, skild från honom, g Gilman. Amerikansk författare, som skrev romaner samt om ekonomi och kvinnors yrkesarbete. Idag finns ett stort intresse för hennes verk, som kommer ut i nyutgåvor. Hon gav ut tidskriften *The Forrunner*. 1898 kom *Women and Economics* ut. Hon skrev sina egna memoarer, *The Diaries of Charlotte Perkins Gilman* i två volymer, nyutgåva se Knight 1994. Andra källor: Mary A Hill, *Charlotte Perkins Gilman: The Making of a Radical Feminist, 1860-1896*. Philadelphia: Temple U P 1980. Määtä, Sylvia, *Kön och evolution. Charlotte Perkins Gilmans feministiska utopier 1911-1916*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa 1997.

Gripenberg, Alexandra (1857-1913), författare, debattör. Og. AG var uppväxt på ett gods i östra Finland; hade tänkt bli skönlitterär författare och publicerade en samling berättelser vid 19 års ålder. Hon arbetade några år som handsekreterare till den populära författaren Zacharias Topelius, i vars familj hon bodde efter sina föräldrars död. I samband med språkstriden i Finland tog hon ställning för finskan som nationens språk och gav därför upp sina skönlitterära ambitioner. Hon blev en av den finska kvinnorörelsens pionjärer och välkänd i den internationella kvinnorörelsen. Hon besökte år 1887 England för språkstudier. Därifrån fortsatte hon till USA för att delta i en stor kvinnokongress i Washington 1888. Hon stannade i landet under ett halvt år, turnerade med föreläsningar och verkade både för kvinnosaken och för Finlands självständighet. Hon blev personlig vän med Elizabeth Cady Stanton#, Susan B Anthony# och många andra prominenta kvinnor inom kvinnorörelsen. Om detta har hon skrivit en bok.

AG blev vid hemkomsten ordförande för den finskspråkiga Suomen naisyhdistys (sv. Finsk kvinnoförening), bildad 1884. Hon gjorde föreläsningsturnéer både inom Finland och i utlandet. Hennes goda vän Maria Cederschiöld# menade att "som vältalare stod hon nog främst bland nordens kvinnliga talare" (citatet ur nekrolog i *Hertha* nr 2 1914). Hon blev framträdande inom the International Council of Women. Hon skrev en bok i tre volymer *Reformarbetet till förbättrandet av kvinnans ställning*, publicerad under åren 1893-1903. Den byggde delvis på egna resor och undersökningar och omfattar hela Europa samt nordamerika. //KOLLA (Den blev aldrig översatt till engelska vilket däremot hennes bok om USA blev, men först år 1945) Hon skrev flera andra böcker samt var i 22 år utgivare av tidskriften *Koti ja Yhteiskunta* (sv. Hemmet och samhället).

Alexandra Gripenberg var en aktiv motståndare till Ellen Key, vars åsikter hon ogillade både vad beträffade sedlighetsfrågan och frågan om kvinnors arbete. Hon var livligt engagerad för kvinnors jämlikhet på arbetsmarknaden. När Ellen Key år 1896 hade publicerat två föreläsningar med angrepp på kvinnorörelsen, hyrde Gripenberg en möteslokal på Hotel Continental i Stockholm och talade där den 30 maj samma år mot Key under rubriken "Elizabeth Cady Stanton och kvinnosaksarbetet". Naturligtvis var Gripenberg för kvinnors rösträtt.

Verksamheten i the International Council of Women fortsatte under AGs hela liv. Hon var god vän med dess ordförande lady Aberdeen, med vilken hon förde en omfattande korrespondens. År 1904 blev hon i London nominerad som kandidat till ordförandeposten för ICW men slapp ifrån med förskräckelsen (se hennes korr). År 1906 gjorde hon på rådets och Aberdeens uppmaning en resa till Grekland och Turkiet för att starta nationalråd. Hon blev naturligtvis den första ordföranden för Finlands Kvinnors Nationalförbund, vilket bildades först år 19??.//// Vid en kongress som the International Woman Suffrage Alliance höll i Köpenhamn år 1906, kunde Alexandra Gripenberg meddela att Finland som det första landet i Europa gett kvinnor rösträtt samtidigt som rösträtten blivit allmän för män. Vid valen 1907 blev hon själv invald i lantdagen. Hon hann bevista tre lantdaggar. AG motionerade ofta i kvinnofrågor, t ex om hustrus äganderätt och om reformer för att förbättra för barn födda utanför äktenskapet. Hon var emot särslagstiftning för kvinnor på arbetsmarknaden, vilken inte kom att införas i Finland förrän långt efter hennes tid.

AG var en kontroversiell person i sitt hemland, bland annat för att hon ansågs som en förrädare av den finlandssvenska saken genom sin konsekventa hållning i språkstriden. Efter en schism inom finsk kvinnoförening, under vilken hon påstods vara arrogant och maktfullkomlig, bildades den svenskspråkiga Unionen, kvinnosakförbund i Finland (Unioni naisasialliitto suomessa). AG hade bestämda åsikter och drog sig inte för att föra fram dem och ta tydlig ställning, som t ex i fallet Ellen Key. Hon var något av en elitist. Hon hade samtidigt en stor vänkrets, delar av den i Stockholm, som hon ofta besökte. Hon hade förutom temperament mycket humor, vilket man än idag kan glädja sig åt vid läsningen av hennes korrespondens. Källor: Nekrolog av Maria Cederschiöld i *Hertha* nr 2 1914. Många faktauppgifter här kommer från denna artikel, samt från kunskaper samlade över åren, bl a genom läsning av Gripenbergs korrespondens m m UW. 2017 lär Tiina Kinnunen hålla på med en biografi över henne samt en annan finsk kvinnosakskvinna.

Guillaume-Schack, Gertrude (1845 – 1903), hade en adlig bakgrund. Efter ett kortvarigt äktenskap med en schweizisk konstnär, (bosatt några år i Paris) blev hon en tidig ledare för organisering av

arbetarkvinnor i Berlin, Tyskland. Hon bildade med bl a Emma Ihrer# år 1885 "Verein zur Wahrung der Interessen der Arbeiterinnen"/ alternativt "Verein zur Vertretung der gewerblichen Interessen der Frauen und Mädchen". Den grundades i samband med att den tyska riksdagen diskuterade införandet av skyddslagar för kvinnor, vilka skulle inskränka dessas möjligheter till försörjning. Samtidigt organiserade hon protestdemonstrationer bl a mot dessa lagändringar. Samma år började hon publicera *Die Staatsbürgerin*, den första tidningen för proletära kvinnor i landet. Både föreningen och tidningen förbjöds samma år. Som schweiziska genom sitt giftermål kunde Gertrud Guillaume-Schack utvisas ur Tyskland 1886 för sin olagliga politiska verksamhet. Hon bosatte sig i London och tycks ha fortsatt sin radikala och sociala verksamhet där. En kortare tid bodde hon hos Friedrich Engels. Hon uppträdde på kvinnokongressen i London 1899. Källor: Schmitt 1995:64 samt Weiland 1983: 121ff, 278f.

Guillaume-Schack fick erkännande för sin pionjärverksamhet i den tidiga social-demokratiska historiografin. Lily Braun kallade henne redan före hennes bortgång för "die erste ausgesprochene Sozialistin in der bürgerlichen Frauenbewegung" (Braun 1901:471). Hon beskrevs som en positiv gestalt, som "remained true to our colours in that hard time" (*Reports to the first International Conference of Socialist Women, in Stuttgart on Saturday 17. August 1907, at 9 a.m. in the Liederhalle*: 10). Hennes arbete för kvinnors rättigheter på arbetsmarknaden kommenterades dock inte i de socialdemokratiska sammanhangen, vilket förklaras av att hennes syn på bl a nattarbetsförbud för kvinnor inte överensstämde med den politik som kom att föras av partiet i Tyskland.

Guyot, Yves (1843 - 1928) blev som liberal republikan minister för offentliga verksamheter (Travaux Publics) 1889-93. Efter denna mandatperiod blev han inte återvald till nationalförsamlingen. 1892-1903 var han chefredaktör för den dagliga tidningen *Le Siècle*. Därefter var han redaktör för ett flertal tidskrifter t ex *Journal de Economistes*. Han var aktiv i försvaret av yttrandefriheten. Guyot ansågs 1889 som vänsterradikal republikan, inte längre som socialist (*Dictionnaire des parlementaires français. 1889-1940*).

Tidigt hade Guyot haft sympatier för socialismen. Men av socialister ansågs han som en svikare efter att han skrivit *Histoire de Prolétaires*, 1873. På 1890-talet betraktade socialister honom som förrädare och fiende. (se t ex ledaren i *La Question Sociale* June 15, 1889 och E. Museux "Le faux-frère Yves ... Guyot", *La Question Sociale* June 15, 1893)

Han var motståndare till den reglementerade prostitutionen och var för detta engagemang uppskattad inom delar av kvinnorörelsen, av feministerna. (I Butler 1900, övers t franska skrev han förordet). Han deltog i många kvinnokongresser där han brukade försvara kvinnors rätt

till alla typer av arbeten; han var även emot regleringar på arbetsmarknaden. Som liberal hörde han till dem som var emot statliga ingripande i mesta möjliga mån.

I brevväxling med Léon Richer# (bl a 1889, 1890 allt i Boîte 1, Fonds Léon Richer, Archives Bouglé, BHVP) framgår att de båda är frimurare. Där finns en intressant uppgift om Guyots privatliv i brev med oklar datering, ev 12 avril 1874: "Mon cher confrère, je vous remercie beaucoup de votre invitation, mais il y a une erreur: - je ne suis pas mariée. M(ais?) est vrai que j'ai une femme. Si je me ne marie pas, c'est (même?) par principe. Je considère le mariage, comme un contrat purement privé et je ne trouve aucune nécessité de me soumettre à une législation détestable. ... etc etc och så avslutar han brevet med att han inte kan komma.

Han var med i organisationskommittén för *Congrès International des Œuvres et Institutions Féminines* i Paris den 12-18 juli 1889 (Paris July 1889: VII & XXX). "M. Yves Guyot, devenu ministre des Travaux Publics, que tous les féministes (SIC!) connaissent bien, et qui, pendant l'année dernière encore, pendant l'Exposition, donnait à l'honneur des membres du Congrès des œuvres et institutions féminine, deux soirées officielles dont les souvenirs n'est pas près de s'effacer." Not: "Union Universelle des Femmes. Deuxième Assemblée générale. 25 avril 1891." *Bulletin de l'Union Universelle des Femmes*, No 19, juillet 1891: 4

Guyot publicerade bl a *La Réglementation officielle du travail*. Discours de M. Yves Guyot au congrès d'Anvers. Paris: Guillaumin, 1894 36s, samt *Les conflits du travail et leurs solution*. 1903 396s. Han skrev boken *La Prostitution*, Paris sans date.

Haighton, Elise A, (1841-1911) Amsterdam, Holland, var med på kvinnokongressen i Paris 1896. Nämns bl a i Stanton 1884: 163 i not : "... enjoys a high reputation in her country as an author, and whose writings on social questions are widely known, has been kind enough to furnish me notes, which will be scattered through this chapter. `Our women of the upper classes are much interested in charity`, she says, `but as they are generally orthodox, a good deal of unhealthy religiousness mingles with their acts. In Holland a great deal is done for the women who fall, but nothing to prevent them from falling.` T.S."

Hainisch, Marianne (1839 - 1936) f Perger, var pionjär inom den österrikiska kvinnorörelsen. Hon var först engagerad för kvinnors rätt till utbildning, grundade 1899 Bund Österreichischer Frauenvereine. Hon skrev mycket och ville införa rösträtt för kvinnor samt var aktiv i sedlighetsfrågan.

Herkner, Heinrich (1863 - 1932) tysk nationalekonom. Professor i Freiburg, Zürich samt vid tekniska högskolan i Berlin samt sedan 1912 professor vid universitetet i Berlin. "Hans socialpolitiska författarskap har övat stort inflytande öven på praktisk politik" enligt *Svenska Uppslagsbok*, Malmö 1949) Herkner publicerade bl a *Die soziale Reform als Gebot des wirtschaftlichen Fortschrittes*. Leipzig: Duncker & Humbolt, 1891 samt *Das Frauenstudium der Nationalökonomie*. Berlin: Carl Heymanns Verlag, 1899. Hans stora verk var *Die Arbeiterfrage. Eine Einführung* som kom i 8 upplagor från 1894 till 1922.

Hesselgren, Kerstin (1872 - 1962), socialpolitiker, yrkesinspektris (1912 - 1934) riksdagskvinna (1922 - 1944). En socialpolitisk pionjär deltog hon även i internationellt socialpolitiskt arbete inom ILO. Hon var ledande inom flera statliga utredningar, t ex ordförande i utredningen om gift kvinnas rätt till lönearbete, 1935-38. Hon innehade under mellankrigstiden en ledande roll inom den svenska kvinnorörelsen. Renée Frangeur har skrivit en biografi över Kerstin Hesselgren.

Hicks, Amie (1839/40 - 1917), g m Alfred Hicks, var liksom sin man socialdemokrat. Hon gick med i the Social Democratic Federation 1883 och var "member of the SDF Executive in 1884 and 1885". Hon stod bl a nära Margaret Bondfield# och Margaret MacDonald#. När hennes verksamhet för kvinnors arbetsvillkor växte blev hon mindre aktiv inom SDF men behöll kontakten genom sin aktiva dotter. Källa: Hunt 1996:268. När Perkins Gilman gästade London bodde hon periodvis hos paret Hicks Källa: Gilmans *Diaries*, dvs Knight 1994

Hjelt, Vera (1857 - 1947), pedagog, socialarbetare, fabriksinspektris. Via arbete med slöjdundervisning grundade hon bl a en snickerifabrik. 1903 blev hon Finlands första kvinnliga yrkesinspektör, och var verksam som sådan fram till år 1918. Hon grundade det statliga Socialmuseum, vars chef hon var 1918-31. Hon var ledamot av den finska lantdagen (dvs riksdagen) 1908-17. Hon författade skrifter och höll föredrag. Hon har efterlämnat ett arkiv som förvaras i Åbo Akademis Bibliotek.

Ihrer, Emma (1857 - 1911) var medlem av den reformistiska flygeln inom det tyska socialdemokratiska partiet. 1885 bildade hon med Guillaume-Schack# en förening för att tillvara arbeterskors intressen i arbetslivet. När den förbjöds som olaglig fick hon betala böter för sin medverkan. 1889 deltog hon i grundandet av den Andra socialistiska internationalen i Paris och efter detta organiserade hon med Clara Zetkin# en kommitté i Berlin för agitation bland arbetarkvinnor. 1890

grundade hon tidningen *Die Arbeiterin*, som år 1891 togs över av Zetkin och ändrade namn till *Die Gleichheit*.

Ihrer tillhörde den grupp ledande kvinnor inom partiet som gärna såg ett samarbete med de organiserade borgerliga kvinnorna. Om detta kom hon i konflikt med Zetkin och blev med hela den grupp av kvinnor som tyckte som hon, bortmanövrerad inom socialdemokratin. Ett inlägg i den debatten är *Die Arbeiterinnen in Klassenkampf. Anfänge der Arbeiterinnen Bewegung, ihr Gegensatz zur bürgerlichen Frauenbewegung und ihre nächsten Aufgaben*. Hamburg: Verlag d Generalkomm d Gewerkschaften Deutschlands, 1898 64s. E I publicerade flera böcker om arbetarkvinnors ekonomiska ställning och deras fackliga organisering Källa: Weiland 1983: 134f.

Jaurès, Jean (1859 – 1914) fransk politiker och reformistisk socialist. Blev deputerad 1885 - 1889 då vänsterradikal. 1890 blev han socialist och blev som sådan deputerad 1893 - 98 och från 1902 till sin död. Han var fredsaktivist och en talesman för en enad socialism på nationell grund. Han var en av den franska socialismens stora namn, humanist och anti-revolutionär. Han blev mördad främst för sitt engagemang för freden, strax innan det första världskriget bröt ut. Sedan 1925 vilar hans stoft i Panthéon. Jaurès skrev många böcker. Källa: t ex Rebérioux 2004.

Jay, Raoul var "professeur à la Faculté de Droit de Paris et 'catholique social' réputé" Källa: Christiaens 1994: 15.

Kautsky, Louise (1864 - 1944), f Ronsperger. Som ung arbetade hon i sin fars konditori i Wien. Hon var redan socialist när hon år 1890 gifte sig med den marxistiske teoretikern Karl Kautsky. I Stuttgart gav hennes man ut *Neue Zeit*, för vilken hon översatte artiklar från franska och engelska. Hon översatte ett stort verk om Marx och Engels från ryska till tyska samt andra böcker till tyska. Hon medarbetade i den österrikiska *Arbeiterinnenzeitung* samt i Zetkins *Die Gleichheit*. Kautsky var god vän med Rosa Luxemburg, trots att de delvis hade olika uppfattningar inom socialismen. Efter Rosa Luxemburgs död sammanställde hon och gav ut dennas korrespondens samt räddade Luxemburgs efterlämnade papper till ett arkiv i Amsterdam. Efter första världskriget var hon en kort tid lokalpolitiskt aktiv i Berlin men 1924 drog sig hon och hennes man tillbaka från politiken och bosatte sig i Wien med sina tre söner. Källa: Dick & Sassenberg 1993.

Under en kortare tid på 1890-talet lämnade hon sin man. Källa: Dick & Sassenberg 1993, och levde i London och var Friedrich Engels sekreterare. Det antyds även att han var hennes älskare (??) eller kanske var hon fäst vid ngn annan man i London. "... she was in 1893 the former wife of the prominent German socialist leader Karl Kautsky. After

her divorce (vilken tydligen aldrig genomfördes) she lived in London as Friedrich Engels's secretary. As a journalist she contributed to the Austrian *Arbeiterinnenzeitung*. (detta sista har jag inte skrivit ngn referens till – vore kanske bra att ha, om det alls ska vara med)

Kergomard, Pauline, (1838 - 1925), lärare och senare skolinspektör över "école maternelle", samt Frankrikes första kvinna invald till Conseil supérieur de l' instruction publique" i slutet av 1880-talet. Hon ledde kampen för att kvinnor skulle få bli skolinspektörer på samma villkor som män. Ett dekret år 1891 hade bestämt olika uppgifter för kvinnor och för män som inspektörer. Hon återvaldes inte till det ovan nämnda Conseil år 1892. Hennes kamp för kvinnor som inspektörer hade delvis inslag av att hon betonade skillnader mellan könen; kvinnors moderlighet skulle göra dem särskilt lämpliga för arbete med barn och därmed i skolor. Några kvinnor kom in som inspektörer. De fick då särskilda villkor och för lägre lön än män under 1890-talet, trots att kvinnornas arbete som värderare av lärares insatser i klassrummen inte skilde sig åt i någon högre grad. Omkring 1906 hade kvinnor som skolinspektörer blivit etablerade. Kampen för skolinspektörers likaberättigande hade fört Kergomard från en skeptisk syn på samarbete med andra kvinnor till att bli medarbetare i *La Fronde* under 1890-talets slutår. Hon definierade feminismen som att "men and women were born with 'equal, if not absolutely identical, intellectual and moral aptitudes' and so entitled to legal equality" enligt Clark (som referens anger denna författare Kergomard "Il y a 'féminisme' et 'féminisme', i *Ecole nouvelle* 1 (1897), *supplément* no. 5, 17-18.) Kergomard gick med i Conseil National des femmes française (franska nationella organisationen under the International Council of Women) och ledde där dess utbildningsavdelning 1904 - 1920. Källa: Linda L. Clark, "A Battle of the Sexes in a Professional Setting: The Introduction of Inspectrices Primaires, 1889-1914." i *French Historical Studies*, Vol 16 No 1 (Spring 1889): 96-125.

Keufer, Auguste, (1850 - 1924) var föräldralös och fick lära sig typografyrket i Alsace. När det blev tyskt valde han att lämna sina hemtrakter och for till Paris i slutet av 1871. Fackligt ansluten nästan omedelbart. AK var gift och far till sju barn varav fem nådde vuxen ålder. Keufer var sekreterare ("secrétaire général de la Fédération française des travailleurs du Livre") i förbundet för tryckeriarbetare 1884 - 1920. Detta förbund styrde han under alla sina år som sekreterare medan ordförandena kom och gick. Han var omtyckt, en god organisatör samt auktoritär. Enligt Maitron var han "...une des plus fortes personnalités du mouvement ouvrier de la Troisième République...". Han blev varken "mutualiste" eller "collectiviste" utan förblev "socialiste positiviste" under

hela sitt liv. Han gav som fackets sekreterare ut *La Typographie française*. Så långt Maitron.

Enligt Brick var Keufer en aktivist i marginalen av arbetarrörelsen. Han var positivist i Auguste Comtes efterföljd och reformist med goda kontakter med akademiker och politiker. Han var mkt engagerad i frågan om arbetslöshet, troligen redan från 1880-talet då stora demonstrationer av "les sans-travails" ägde rum och säkert från 1890-talet. A K uppträdde t ex år 1910 på en internationell kongress om arbetslöshet. Han tillhörde en liten "Cercle des prolétaires positivistes" och var tidvis dess ledare. Gruppen var en slags studie- och lobbygrupp. Han engagerades för arbete i Conseil Supérieur du Travail från 1891. Där träffade han politiker. Han verkade för att staten skulle ta ansvar för de arbetslösa genom att inrätta en fond, som skulle finansiera arbeten för eller hjälp till de arbetslösa. Han fick inte igenom denna idé men den blev respekterad och diskuterad. Källor: Maitron Vol 13 1975 och Brick 1992.

Key, Ellen (1849 - 1926), lärarinna, föreläsare och författarinna. Hon började skriva debattskrifter för tryckfriheten. Hon skrev ett antal biografier, bl a om C J L Almqvist. Hon angrep kvinnorörelsen i två tryckta tal 1896, *Missbrukad kvinnokraft* och *Naturenliga arbetsområden för kvinnan*. De orsakade debatt, se Alexandra Gripenberg# samt Hedwig Dohm#. Här ska för övrigt endast nämnas hennes bok *Barnets århundrade*, som publicerades i 2 band år 1900. En stor del av dess innehåll är ett explicit försvar för ett nattarbetsförbud för kvinnor. Den översattes till många språk. Ellen Key var under flera decennier en av Sveriges mest inflytelserika opinionsbildare. Enligt *Svensk Uppslagsbok* (1950) vände hon sig främst till ungdomen och var högt uppskattad även utomlands, främst i Tyskland. "Hennes stil är rik på geniala bilder men blir stundom känslös och alltför ordrik. Hennes personlighet rymmer åtskilliga motsatser. Hon var en inåtvänd drömmare men blev ... en modig och stridbar sanningssägare och reformator. Hon var blyg för offentligheten men blev en vältalare av stora mått." Från 1910 bodde hon på Strand vid Vättern.

Kjelsberg, Betzy (1866 - 196?), f Börresen, en av Norges ledande kvinnosakskvinnor, fabriksinspektris 1910-1936. B K var ombud för norska regeringen vid en rad av ILOs årliga konferenser med början troligen 1921. I Washington 1919 var hon redan med som rådgivare till regeringens representant och talade. 1920-1938 (ev tidigare ??) var hon ordförande i Norske kvinners nasjonalråd (National Council of Women of Norway), därefter hedersordförande i föreningen. Hon var vice president i International Council of Women 1926-1938. (Svensk Uppslagsbok samt Lefauchaux 1966). Hon var med i the International Congress of Working Women 1919 i Washington och 1921 i Geneve.

Kol, Nellie Van (1851-1930), journalist. Hennes egentliga namn var Jacqueline Porrey. Hon var från Liège, Belgien. "Nellie" var hennes journalistsignatur. G 1883 m holländske socialisten Hubert /Henri?/Van Kol (som skrev mkt om kvinnohistoria och kvinnors rättigheter under pseudonymen Rienzi). Grundade med Émilie Claeys# i Ghent 1890 tidningen *De Vrouw*. Både män och kvinnor skrev i den.

Krog, Gina (eg Jörgine) Sverdrup (1847 – 1916), norsk förkämpe för kvinnosaken, en av stiftarna av Norsk kvindesaksforening 1884, Landskvinde-stemmeretsforeningen 1898 och Norske kvinders nationalraad 1904 (anknuten till the International Council of Women). Källa: *Svensk Uppslagsbok* 1950.

Lacour, Léopold (1854-1939) var talesman för jämlikhet mellan könen och författare till boken *L'humanisme integral* 1896 (Avril de Sainte-Croix 1907: 139)

I art av Bois, Jules, "Maria Deraismes et le mouvement 'féministe' en France", *Figaro* 17/6 1895, står det att Lacour talade på kvinnokongressens i Paris 1892 och då var nyligen "converti" –alltså till feminismen.

Han har skrivit artikeln "La question de la femme" i *Revue Franco-Américaine* Juillet 1895:33-37, och det finns en bild av honom i samband med artikeln där han sitter i sitt arbetsrum och texten säger: " – journaliste et conférencier d'avant-garde. ... l'apôtre le plus éloquent du 'Féminisme' en France". I artikeln skriver han att redan Olympe de Gouges begärde att få alla rättigheter för kvinnor, så det finns en fransk tradition. Feminismen är en humanism, för honom, så ungefär. Jag orkar inte läsa hela artikeln - idag den 21 december 2007 på BMD. Det finns en artikel om honom i 369/FEM Feminisme – France 1868-1898.

Om honom står det också i Harlor, *Paroles d'amis*. 1940 samt lär en Robert Kemp också ha skrivit om Léopold Lacour.

Lagerheim, Alfred (1843 - 1924) friherre, diplomat, 1876 kabinetssekreterare; 1886-1899 envoyé i Berlin; 1899-1904 utrikesminister; 1905-1913 generaldirektör och chef för Kommerskollegium. Som liberal satt han 1905-17 i Stockholms stadsfullmäktige. Källa: *Svensk Uppslagsbok* 1950

Lange, Helene (1848 - 1930), lärarinna, organiserade tyska lärarinnor. Jämte Bäumer anses hon som den främsta inom den moderata borgerliga kvinnorörelsen i Tyskland omkring sekelskiftet 1900.

Lange miste tidigt sina föräldrar och fick av sina förmyndare inte lov att fortsätta studera. Som myndig blev hon relativt ekonomisk oberoende och for till Berlin, avlade lärarinneexamen och blev anställd vid

en privatskola vid vilken hon verkade fram till 1891. Hennes livsmål blev att förbättra utbildningsmöjligheterna för flickor och kvinnor. 1888 skrev hon en broschyr riktad direkt till det preussiska ministeriet för utbildning med preciserade krav på förbättringar. Utan att få någon direkt politisk betydelse blev broschyren en debatt- och läsarsuccé med sin hårda och ironiska kritik av de rådande förhållandena och mäns egoism. Hennes krav var dock måttligt radikala och hon företrädde en särartssyn på kvinnligt och manligt. År 1889 startade hon en avancerad undervisning för kvinnor, som 1893 ändrades för att kunna leda fram till studentexamen. 1896 avlade sex elever studentexamen; alla med bättre betyg än genomsnittet för manliga elever. Genom detta stärktes kravet på att öppna universiteten för kvinnor väsentligt. Men Lange såg högre utbildning som ett undantag för vissa kvinnor; hon ville inte se det som en jämlikhetsreform.

1890 grundade hon Allgemeine Deutschen Lehrerinnenverein, som blev viktig i den tyska kvinnorörelsen och hon var dess ordförande till 1921. Hon var medlem i styrelsen för Allgemeiner Deutscher Frauenverein från 1892 och dess ordförande 1902 till 1921. Från 1892 gav hon ut månadstidningen *Die Frau*, som hon betraktade som sitt livsverk. Åren 1894-1906 tillhörde hon styrelsen för Bund Deutscher Frauenvereine (den som var ansluten till the International Council of Women).

Lange avvisade all samverkan med den socialistiska kvinnorörelsen. Hon var i ständig polemik med den borgerliga kvinnorörelsens vänsterflygeln för att hon inte gillade dess önskan att kvinnor skulle förena moderskapet med yrkesarbete, inte heller var hon förtjust i en uppluckring av den rådande sexualmoralen. Hennes livskamrat var från år 1898 Gertrud Bäumer. Tillsammans gav de ut *Handbuch der Frauenbewegung* i fem band. Hon skrev också sina memoarer samt en bok med föredrag och artiklar. Hon fortsatte att undervisa fram till 1920. Hon efterlämnade inget personligt arkiv. Källa: Weiland 1983: 148ff.. Om henne t ex Gertrud Bäumer, *Helene Lange*. Berlin: Moesner, 1918.

Lavy, Aimé J-P (1850 - 1921), lärare, "militant socialiste", kooperatör, "conseiller municipal". 1878 hörde han till en grupp socialister som ville ordna en internationell socialistisk kongress i Paris vilken förbjöds. Arrangörerna ställdes inför rätta. Han hörde till dem som blev dömda (alla de anklagade blev inte det, se Bonneval#). Han hörde till de s k "possibilisterna" och var en reformistiskt inställd socialist. (Maitron benämner honom dock "militant"). L var mkt engagerad i skapandet av kooperativ. Från 1887 satt han i nationalförsamlingen till och från, deputerad för Paris. År 1888 var han en av grundarna av la Société des Droits de l'Homme, som tydligen till en början var starkt

anti-boulangistisk och just kom till för att hindra att general Boulanger tog makten genom en statskupp. Källa: Maitron.

Leroy-Beaulieu, Paul (1843-1916), ekonom och författare, strikt liberal och tillhörig den s k "Centre gauche", verksam under slutet av 1900-talet. Han var mot statlig reglering i allmänhet och som en konsekvens av detta även mot särdrag för kvinnor på arbetsmarknaden. Författare till bl a boken *Le travail des femmes aux XIXe siècle*. Paris: E Fasquelle, s.d. samt artikeln "Le travail des femmes et sa réglementation", *Economiste français*, 9 juin 1888. Källor: Stone 1985:40; Ardaillou 1998:101.

Lindhagen, Anna (1870 - 1941), utbildad till rödakorssjuksköterska tog hon arbete som kontorist, blev sedan barnavårdsinspektör, socialdemokrat och som sådan i Stockholms stadsfullmäktige (1911 - 1923), aktiv för kvinnans emancipation. Hon arbetade för bättre villkor för ensamstående mödrar och deras barn. Stockholms miljö och bevarande av äldre bebyggelse låg henne även varmt om hjärtat. Carl L var hennes bror. Källa: Scheutz 2001. Hennes arkiv finns på Stockholms stadsarkiv.

Lindhagen, Carl (1860 - 1946), borgmästare i Stockholm 1903-1930, invald i riksdagen 1897. Liberal från början, blev han socialdemokrat år 1909. Lindhagen var inflytelserik och provokativ. Han ingick i styrelsen för Fredrika-Bremer-Förbundet 1896 - 1904. Källa: *Svenskt biografiskt lexikon*.

Lüders, Marie-Elisabeth (1878 - 1966) lärarinna i Berlin, finns som person i Weiland 1983. Kan det vara detsamma som Else? En dam Lüders fanns i Uppsala på 1950-talet och jag kommer ihåg henne som en liten mager äldre dam, som inte var vidare förtjust i barn. Hon talade med Stig om viktiga saker. /noterat av UW juni 1999/ Någonstans har jag läst att en kvinna Lüders gav ut sin fars orientalistiska forskningar, kan det vara samma som kvinnoosakskvinnan. Hon var troligen judinna – finns inte i Dick & Sassenberg. Jfr broschyren *Lüders, Else, Der "Linke Flügel". Ein Blatt aus der Geschichte der deutschen Frauenbewegung*. Berlin: Verlag von W & S Loewenthal, u å, trol 1904.

Men: Lüders, Else (1872-1948), arbetade med Minna Cauer i Vereins Frauenwohl, som grundades 1888. Var hela sitt liv kvinnoosakskvinna. Googlade 2017! Sen finns det en annan E L (1880-1945) som var indolog.

Luzzatti, Luigi (1841 - 1927), italiensk nationalekonom och politiker. 1867 blev han prof i statsrätt i Padova (samma som Padua?),

1900 i Rom. Han var finansminister 1891 - 92, 1896 - 98, 1903 - 05 och 1906, jordbruks- och premiärminister 1909 - 10. L arbetade för en långt gående sociallagstiftning. Källa: *Svensk Uppslagsbok* 1951.

Mabilleau, Léopold (1853 - 1941), gick l'École Normale Supérieure i Paris. Han startade sin akademiska karriär bl a i Rom och vid universiteten i Toulouse och Caen; filosofi, latin och grekiska var från början hans ämnen. Han var lokalpolitiskt engagerad. På 1890-talet anlätades han flera gånger som expert av utbildningsdepartementet i Paris. Han blev vän med greve de Chambrun, som år 1894 grundade Musée Social och 1897 blev han utvald av denne till institutionens direktör/ledare. Han var intresserad av den sociala frågan. Från år 1900 var han professor vid Conservatoire national des Arts et Métiers i Paris (C.N.A.M.). Han blev ledande inom den rörelse, som organiserade frivilliga och privata självhjälpsorganisationer (bl a sjukkassor samt pensions- och invaliditetsförsäkringar) i en nationell paraplyorganisation, la Fédération nationale de la mutualité française (F.N.M.F), grundad år 1902. Dess målsättning gick väl ihop med Musée Socials och FNMFs kongresser hölls i institutionens lokaler. Den finns kvar i början av 2000-talet. Rörelsen internationaliserades under Mabilleaus ledning före första världskriget och höll ett antal internationella kongresser. M blev sedermera ordförande för la Fédération internationale de la mutualité. Den blev dock aldrig särskilt stor även om ett antal europeiska länder deltog, främst från södra delen av kontinenten. Problemet för organisationen även nationellt blev om den skulle stå helt fri från statlig inblandning eller inte.

Mabilleau fick, efter sin period som socialt liberalt engagerad, ett mindre ärofyllt slut på sin karriär. 1921 fick han avgå från Musée Social och andra uppdrag på grund av att han anklagades för ekonomiska oegentligheter. Han kunde fortsätta vid sin lärostol vid konstfackskolan (C.N.A.M.) under åren 1922 - 26. Då befanns han igen inblandad i konstiga affärer, dömdes denna gång men p g a sin ålder endast till böter. Källa: Dreyfus 1998.

MacDonald, Margaret Ethel Gladstone (1870 - 1911) g m James Ramsay MacDonald (1866 - 1937), som var en av grundarna av det engelska Labour Party år 1900, samt ledare för den första socialdemokratiska regeringen i Storbritannien .Hon dog relativt tidigt. Hennes man skrev sedermera en bok om henne, *Margaret Ethel MacDonald*, New York: Seltzer 1924.

Maday André de (1877-1958), ursprungligen ungrare. "... arrive à Genève en 1896 en tant qu'étudiant. Dix ans plus tard, il est nommé professeur de législation sociale et de sociologie à l'Université de Genève. Il enseigne également à l'École d'études sociales pour femmes, dont il est un des createurs. Ce sociologue militant lutte pour les droits des femmes et des enfants." ... Han skrev *Le Droit des femmes au travail* (1905). "Il considère le travail comme un début de liberté et de droit pour

les femmes". Långt bra citat ur hans bok om detta finns hos Käppeli 1990: 135ff från vilken också det ovanstående är taget.

Mahaim, Ernest (1865 - 1938)

Michel, Louise (1833-1905), lärarinna, anarkist. 1872-80 deporterad till Nya Kaledonien p g a sin propagande under kommunen 1871. Också senare flera gånger i fängelse. Hon skrev flera romaner, dramer etc och en självbiografi (1886).

Anna Sandström i Paris utställningssommaren 1889, "Pariserbref" av Uffe, *Dagny* 1889: 187f skrev om en föreläsning som Louise Michel höll:

"Låt mig först beskrifva lokalen. Det är vid Boulevard des Capucines: vagnarna ila fram med den der rastlösa farten, af hvilken man nästan endast hör hästarnes rytmiska stampningar mot asfalten – ett lätt, nervöst buller, ett evigt, outtröttligt jagande, som är så likt Paris. Luften har denna besynnerliga lukt, som särskilt betecknar Paris: en blandning af blomdoft, af parfymmer och af en stor stads osunda utdunstningar, någonting snarlikt luften i en teater, men ändå inte obehagligt, bara onaturligt.

Vi gå förbi de elegantaste bodar, der förståndiga människor som vi inte köpa det ringaste och gå in genom en port öfver hvilken lyser i gaslågor ordet "Conférences". Vi köpa biljetter för 3 francs, men få sitta i bekväma fåtöljer. Det är en liten, men högst elegant sal: tunga sidendruaperier för dörrarna, på föreläsarens bord karafin och glas af brokig, skiftande kristall. Publiken välklädd, består till en stor del af främlingar, men bredvid oss sitter en äkta fransyska, pudrad på kinderna, krusad i håret, parfymimpregnerad från topp till tå. Ändtligen – dörren går upp, in kommer föreläserskan, en kvinna på gränsen mellan medelålder och ålderdom, lång, böjd, klädd i en svart klädning, som bara är ett hölje, i en hatt ackurat liknande en skopa, och som lika väl kunde ha sett dagen för hundra år sen, lika väl i Skråköping som i Paris. Ansigtet är blekt, magert och på intet sätt ovanligt. Stackars gumma, hon håller på att falla, när hon skall klifva upp på den höga estraden; hon är väl generad. Ja, hon har den der förlägenheten i början, som hvarje kvinna känner vid ett offentligt uppträdande, äfven om hon är öfvad. Men snart kommer hon i gång, de hvita magra händerna – hon har inga handskar – knäppas ihop och slås upp allt efter som hon talar. Kan du tänka dig, att denna kvinna, som så mycket påminner om en riktigt fattig, utsläpad lärarinna i en landsortsstad, det är – Louise Michel! Jag hoppas du delar min förvåning.

Hon talar i en ström, utan gester, utan egentlig vältalighet, men ändå fängslande. Den fina frun följer noga med, ler och tåras ömsom. Det som fångslar är en viss hjärtlig ton som genomgår det hela och en i Frankrike ovanlig flärdfrihet. Föreläsningen heter "À travers

la vie", och det är egentligen litet à travers allt möjligt: om lyxen på expositionen, om de små handlandenas undergång genom de stora handelshusen, om människans behof af sympati, om hennes egen deportationstid. "Det var inte mig de dömde, det var min gamla mor, som dog af sorg", säger hon. Själf säger hon sig ha varit lycklig under sin fängelsetid. – Vi kunna icke fina någonting om våld eller som påminner om petrolösen. Hon tycks mest lägga an på att plädera de fattigas och olyckligas sak och så att meddela litet nationalekonomi, hvars värde torde vara problematiskt. Logisk reda fins ej mycket af, men en och annan ganska märkvärdig tanke. "La charité est morte", påstod hon, "au lieu de la charité nous aurons la solidarité." – Sanningen att säga, gingo vi hem riktigt litet rörda af Louise Michel, och det är mig i denna stund omöjligt att förklara hennes uppträdande under kommunen. Men kanske är det nu på gamla dar hon har blifvit så här beskedlig. Hennes uppträdande var i alla händelser – låt mig säga det i förtroende – vida kvinligare än åtskilliga franska damers på den första kongressen. Så vilseledd hon är, så ruskiga saker hon än har varit med om, så har hon *det* som gifver den offentligt uppträdande kvinnan liksom en oantastlighet, en "sauve-garde", nämligen entusiasm."

UW: den första kongressen är rättighetskongressen år 1889, Le congrès français et international du droit des femmes.

Marin, Louis (1871 - 1960) etnolog, från Lothringen/Lorraine. Var redan som ung mycket beläst och reste mycket i hela världen, Asien och nordeuropa och även nordafrika, överallt för att studera samhällsförhållanden. Beundrade le Play och "l'École d'économie sociale, voulait apporter sa pierre à la construction de la science des faits sociaux." Han var intresserad av antropologi och medverkade till att detta blev ett ämne vid universitetet. Politiskt patriot och konservativ.

Deputerad 1905-1942. Minister för olika frågor 1924, 1926-1928, 1934 samt ministre d'État 1934-1936 samt en månad 1940 (då han avgick för han vägrade gå med på "l'armistice och att ge legitimitet åt Vichy-regimen). 1903 gick han med i "la fédération républicaine" och som sådan verkade han politiskt under hela sitt liv. Ingick i parlamentet i "groupe progressiste" som efter 1914 kallade sig "entente démocratique". Han var flitig i parlamentet med många propositioner och inlägg. Källa: *Dictionnaire des parlementaires français (1889-1940)*.

Martin, Maria (1839 – 1910) engelska, gifte sig med Jules Martin 1872 och flyttade till Paris. Hon blev redaktör för *La Citoyenne* år 1888 efter Hubertine Auclert. Hon lade ner den 1891 efter ständig kritik på distans av Auclert. Då startade hon sin egen tidskrift *Le Journal des Femmes*. Den månadstidningen gav hon ut med hjälp av sina tre döttrar i tjugo års tid. Den var neutral i allmänpolitiska frågor men djärv i kvinnofrågor. Hon lyckades förbli radikal och ändå delta i

kvinnokongresser som var mindre radikala än hon själv. Hon var en av grundarna av Solidarité des Femmes. Källor bl a Hause & Kenney 1984: 50f; McMillan 2000:195. *Le Figaro* art av Jules Bois, "Quelques silhouettes de féministes" den 8/4 1896 skriver om henne "Mme Maria Martin, qui dirige le *Journal des Femmes*, a un peu de l'impassibilité britannique. Elle parlera du politique sur un ton doctrinaire et convaincu. Ses bandeaux plats et noirs seront aussi froids que sa logique". Enligt skribenten har hon tre små förtjusande döttrar som också var feminister.

Maugeret, Marie (1844 - 1928) ägnade sig som privatförmögen åt journalistik och litteratur; hon skrev litteraturkritik och egna romaner. Hon var nationalist och antisemit och tillhörde de katoliker som trodde på påvens ofelbarhet. År 1897 lanserade hon den kristna feminismen ("Le Féminisme Chrétien" samt en tidskrift med detta namn), som skulle vara ett alternativ till den antiklerikala, republikanska och socialistiska feminismen. Hon ville att kvinnor skulle få rösträtt och ansåg samtidigt att kvinnors största och viktigaste roll i samhället var den som mor och maka. McMillan 2000:198.

Meunier, Paul, kallades Paul-Meunier, (1871 - 1922) Advokat och "publiscite". Deputerad för Aude 1902 - 1919. Som sådan var han med i gruppen "radical-socialiste". Hans stora intresse var skilsmässan mellan staten och kyrkan.

Michelet, Jules (1798 - 1874) professor i historia vid Collège de France (1838 - 1852), republikan och den förste som skrev ett stort verk om den franska revolutionen. Han ansåg att denna revolution var en av de viktigaste demokratiska händelserna i historien och att den spårat ur bland annat på grund av kvinnorna hade övergivit sina kvinnliga uppgifter som hustrur och mödrar. Han menade att statens affärer enbart var ngt för män medan kvinnans plats var i hemmet. Han var även övertygad om att religionen och särskilt katolska präster hade ett stort och negativt inflytande över kvinnor i gemen. Han var en inflytelserik man vars analyser fick stor påverkan i fransk syn på kvinnor. Källa: McMillan 2000:91f.

Millerand, Alexandre (1859 - 1943). I samarbete med Georges Clemenceau (1841 - 1929) gav han ut tidningen *La Justice*. Som radikal valdes han in som deputerad 1885 och 1889. Därefter blev han socialist och som sådan verkade han framförallt för att produktionsmedel skulle förstatligas. 1899 - 1902 var han minister för handel och industri i koalitionsregeringen Waldeck-Rousseau, med vilket han höll på att splittra den Andra socialistiska internationalen och splittrade den franska socialismen. Han är den förste socialist som ingår i en regering. Han fick som minister igenom ett antal socialt viktiga lagar, som en

arbetstidslagstiftning, men fick bli den revolutionärt inriktade socialisten Jules Guesde# som fiende. Millerand avlägsnade sig med tiden från de år 1905 enade franska socialisterna. Han var minister för offentliga arbeten (Travaux Publics) 1909 - 1910. Under första världskriget var han under flera år krigsminister och var med om att utforma freden i Versailles. 1920 - 1924 var han Frankrikes president. Källa: *Le Petit Robert des noms propres*, 2002.

Lagstiftning för arbetarskydd låg Millerand varmt om hjärtat. 1902 blev han ordförande för den franska avdelningen av den internationella föreningen för arbetarskydd. Källa: Derfler 1977: 197ff.

AM skrev bli i följande tidningar: *La Justice* (1882 - 89); *La Voix* (1889); *Le XIXe siècle* (1889 - 93); *La Petite République* (1892 - 97); *La Lanterne* (1897 - 99); *L'Eclair* (1897 - 99).

Minck eller Mink, Paule (1839 - 1901)(eg Paulina Mekarzka) hennes far var polsk adel och efter revolutionen 1830 i sitt hemland kom han till Frankrike 1831. 1881 under hotet av bli utvisad gifte PM sig med Negro, en mekaniker. Med honom fick hon en son och han tog över faderskapet för två barn som hon hade fött i exilen på 1870-talet då hon varit gift och sedan skilt sig från en Bohdanowicz. Hon var republikan. Samarbetade tidigt med bli Maria Deraismes#. Hon deltog som kommunard i Parisupproret och gick i exil till Schweiz och återkom till Frankrike 1879. Hon försörjde sig delvis på föreläsningar. Hon var Dreyfusard och mot Millerand# (trol mot att han blev minister) År 1897 lierar hon sig med Eugénie Potonié-Pierre#. Hon medarbetare i *La Fronde*. Källa: Corradin & Martin 1999. /vän med Marie Bonneval? enl Wikipedia/

Mirbeau, Octave, (1859-1917), författare. Reste mkt i sin ungdom och sysslade med "nidskriverier". Debut 1885 med *Lettres från Normandie*. Skrev sen åtta romaner varav *Sébastien Roch* 1890 var självbiografisk. Han hade ett "sanningspatos, som, eggat av människoförakt och personlig hätskhet, inte ryggade tillbaka för något"⁵. Han skrev konst- och litteraturkritik och 1899 en bok med titeln *Le Jardin des supplices*.

Montefiore, Dora B (1851 - 1933) kom från en välbärgad familj i Surrey. Hon emigrerade med sin bror till Australien och gifte sig där 1879 med George Barrow Montefiore. Han dog tio år senare. Änka med två barn, fick hon erfara att hon inte hade vårdnadsrätten till sina barn om inte detta stod explicit i ett testamente från honom. Hon blev kvinnoaktivist för rösträtten, först i Australien och sedan i England. Där sökte hon sig prövande till olika grupper och insåg snart att rösträtten

⁵ Svensk uppslagsbok Malmö 1951

inte var nog. Efter att ha varit liberal blev hon socialist och anslöt sig till the Social Democratic Federation omkring 1900. Hon var aktiv feminist och försökte förena feminismen med socialismen, vilket ofta gav henne svårigheter i båda lägren. Hon var därtill internationellt engagerad och besökte många olika sorters kongresser, socialistiska och andra med inriktning på kvinnofrågor, om vilka hon skrev i engelsk press. Hunt 1996:271f.

Morgenstern, Lina (1830 - 1909) f Bauer, författare, skribent, organisatör och kvinnoaksaktivist, kom från en välbärgad bildad familj i Breslau, som stödde den radikaliserade som kom till uttryck år 1848. Under revolutionsåret grundade hon tillsammans med sin mor en förening för att stödja fattiga skolbarn. Mot sina föräldrars vilja gifte hon sig med köpmannen Theodor M. år 1854 och flyttade till Berlin. Hennes man råkade snart in i trassliga penningaffärer. För familjens försörjning utbildade sig Morgenstern till daghemslärlarinna enligt den moderna Fröbel-metoden. Om denna pedagogik skrev hon ett flertal böcker och artiklar. Hon publicerade även böcker för barn.

Morgenstern var en god organisatör och en flitig föreningsgrundare. Redan 1866 ordnade hon Berliner Volksküchen och fick smeknamnet "Suppenlina" (sopp-Lina). Dessa bispisningsställen blev högt uppskattade: maten var näringsrik och ändå billig. Priserna hölls nere genom stora inköp och soppköken var ekonomiskt självbärande. Idén spreds till andra tyska städer. De blev en institution i Berlin under resten av seklet. Under det tysk-franska kriget (1870 - 71) organiserade hon med stor framgång en Volksküchenverein, som försåg trupperna med proviant via tågtrafik. Några år tidigare hade hon grundat Berliner Kinderschutzverein, för att försöka stävja den höga dödligheten bland utomäktenskapliga barn. En bildningsförening för arbeterskor kom även till på hennes initiativ och var en av de första föreningarna för arbetarklasskvinnor. 1873 grundade hon Berliner Hausfrauenverein, som var ett kooperativ som under dyrtiden på 1870-talet lät medlemmarna köpa mat till billigare priser. Föreningen utvecklade även andra grenar, som en köksskola och en tjänstefolksförmedling. Mellan 1879 och 1904 gav hon ut *Deutsche Hausfrauen-Zeitung*, på eget förlag. Hon grundade ett stort antal andra föreningar, både för studier och för konkreta aktioner.

Hon var välkänd i hela Berlin. Hon upprätthöll till och med god kontakt med kejsarinnan Augusta. *Under åren 1879 - 1885 utsattes hon för en hat- och smädeskampanj under en antisemitisk kampanj, som bland annat innebar bojkott av judiska affärer.* 1886 drog hon sig därför tillbaka från offentligheten för att ägna sig åt att skriva. Hon gav ut ett praktband i tre volymer : *Die Frauen des 19. Jahrhunderts*, åren 1888 - 91 samt två band om *Frauenarbeit in Deutschland*, 1893.

1871 - 1885 satt hon i styrelsen för Allgemeinen Deutschen Frauenverein. När Bund Deutsche Frauenvereine grundades i Berlin 1894, hörde hon tillsammans med Lily Braun# och Minna Cauer# till de få som ville att föreningen även skulle inbjuda de social-demokratiska kvinnoföreningarna att ansluta sig. De fick inte gehör för detta. Hon marginaliserades därmed inom den borgerliga kvinnorörelsen, vars vänstra flygel hon tillhörde.

Som Morgensterns största insats för kvinnoemancipationen har ordnandet av Der internationale Kongress für Frauenwerke und Frauenbestrebungen 1896 ansetts. Hon motarbetades då av de moderata inom den borgerliga kvinnorörelsen, främst Auguste Schmidt# och Helene Lange#.(Dick & Sassenberg 1993; Weiland 1983)

de **Morsier**, Emelie (1843 – 1896) född i en socialt engagerad familj (troligen i Schweiz?) g 1863 med Gustave de M. , flyttade hon med honom till Paris 1868. Hon hade två söner. EdM var engagerad mot den reglementerade prostitutionen och för skyddslagar för kvinnor. Efter Pariskommunen gick hon med i "la Ligue de la paix et d l'arbitrage", vars president/ordförande var Frédéric Passy. Sedan träffade hon Josephine Butler och blev verksam i FAI (la Fédération Abolitionniste International). Hon var med i "l'Oeuvre pour les liberées de Saint-Lazare", som hjälpte f d prostituerade när de släpptes från fängelset. Enligt Käppeli verkade EdM för att förena "féminisme et philanthropie". Hon hade socialistiska sympatier men kritiserade deras politiska ekonomi. Från 1878 till 1893 bodde hon med sin familj på rue Claude-Bernard och där hade hon en salong, som sysslade med *magnétism och orientalisk filosofi, liksom feminism och teosofi*, vilket allt fascinerade henne. Hon var organisatör av *Congrès International des Œuvres et Institutions Féminines* i Paris i juli 1889. Hon var protestant. Hon var med och organiserade den franska representationen vid världsutställningen i Chicago 1893 och inför den träffade hon Mme Potter Palmer (i Paris?) Hon var god vän med Isabelle Bogelot. Källa: Käppeli 1990: 55-77. EdM verkar ha skrivit boken *La Mission de la Femme*. Paris: Fischbacher 1897.

Parren, Callirhoe (1859or 1861- 1940), born Siganou in Crete, died in Athens. Married to Ioannis P, who founded the Athens News Agency. "... was a journalist who can be credited with introducing feminism into Greece, albeit of a 'moderate' kind, adapted to the strictures – or archaisms – of Greek society of the late-nineteenth and early-twentieth centuries." Callihoe Parren "founded and ran the *Efimeris ton Kyrion* (Ladies Journal) between 1887 and 1917. This journal functioned as a meeting place for scholarly feminists." CP "also wrote translations, interviews, epistolary journalism, diaries, travel journals, women´s biographies and historical narratives". She also started to write a *History of Woman*.

"Parren participated in a number of European and north American conferences, including those in Paris 1889, Chicago 1893, Paris 1900 and 1914 (UW: Paris 1913? or Rome 1914?), activity in keeping with her plan to coordinate the national women's movement with the first international network, the International Council of Women."

" At the end of 1896, the Union of Greek Women, which Parren had been trying to set up since the Chicago international conference in 1893, had at last materialised, and was therefore taking up all her time." (According to Rupp 1997 Greece joined the International Council of Women in 1908. The Union of Greek Women must be seen as the first step towards this, and was probably an umbrella organisation UW)

All the quotations above are taken from Angelika Psarra, " 'Few Women Have a History: Callirhoe Parren and the Beginnings of Women's History in Greece, *Gender & History* Vol. 18 No. 2 August 2006, pp 400-411.

Passy, Frédéric (1822 - 1912) var deputerad till nationalförsamlingen 1881 - 89. Han var lärare vid *Ecole des hautes études commerciales* fram till 1902. Han egentliga intresse var fredsfrågan och 1872 hade han grundat *la Société française pour l'Arbitrage entre nations*. Han var grundare av *Institut de Droit International*. Åren 1878, 1889 och 1900 deltog han i arrangerandet av fredskongresser vid världsutställningarna i Paris. Han ledde många andra fredskongresser. 1901 - första gången priset delades ut - fick han ett delat Nobels fredspris tillsammans med Röda Korsets grundare. Källor: *Dictionnaire des parlementaires français (1889-1940)*, Passy 1900 se nedan.

Passy var även aktiv för kvinnosaken. Han skrev artiklar i *Le Droit des Femmes* (oklart när men åtminstone under 1880-talet tror UW, se Goldberg Moses 1984:186). Han var medlem av organisationskommittén för *Congrès International des Œuvres et Institutions Féminines* i Paris i juli 1889. Han var vice ordförande vid *Congrès international des oeuvres et institutions féminines* i Paris i juni 1900. Källor: kongresserna Paris July 1889: VII & XXX & Paris June 1900. Passy "Quelques souvenirs de ma propagande pacifique", *La revue des revues*, 15 août 1900: 357-368.

de Philippovich/ von Philippsberg, Eugen (1858 - 1917) , prof i nationalekonomi, först i Freiburg och från 1893 i Wien. Han var en av de ledande i Verein für Sozialpolitik tillsammans med Gustav von Schmoller. Källa: Felix Somary, "Eugen Philippovich von Philippsberg, 1858-1917", *Deutsches Biogr. Jb.*, Überleitungsbd. II, 1917-1920. 1928:119f. Publicerade bl a *Grundriss der politischen ökonomie, I. Allgemeine Wirtschaftslehre*. Freiburg u Leipzig 1893; 1-3. Aufl. Tübingen: Mohr 1907... ;19. Aufl, rev. von Felix Somary, 1926; *Die*

Entwicklung der wirtschaftspolitischen Ideen im 19. Jahrhundert: 6 Vorträge. Tübingen: Mohr 1910. Källa: även Ludwig von Mises, "Eugen von Philippovich" i *Neue österr. Biographie 1815-1918*. 3. Bd 1926.)

Pic, Paul (1862-1944), fransman född i Alger, jur. dr i Lyon 1885, senare prof där. Skrev flera böcker om arbetslivslagar. Enligt Stone tillhörde han en grupp professionella akademiska ekonomer som förordade lagstiftning för att lösa "den sociala frågan" enligt Stone 1985: 37.

Pioger, Julien dr, socialister. Han skrev i tidskriften *La Revue Socialiste* (Källa: *La Question Social* 15/6 1892) men var inte så prominent socialist att han nämns i Compère - Morel. Pioger var bland de 130 grundarna av le Syndicat des journalistes socialistes 1893 tillsammans med Marya Chéliga-Loévy#, Georges Diamandy#, Jules Guesde#, Paul och Laura Lafargue, Alexandre Millerand#, Paule Minck#, Léonie Rouzade#, Vaillant, Aline Valette et René Viviani#. Källa: *La Question Sociale* 15/9 1893: 164f. Från 1894 skrev han regelbundet i *La Question Sociale*, 1893 och också i *La Revue Socialiste* (vet inte när).

Potonié-Pierre, Eugénie (5/11 1844- juni 1899), ogift **Pierre**, sammanlevde med Edmond Potonié-Pierre ca 1890 (tidigare hette han endast Potonié, var fredsaktivist och feminist; paret kallades för det idealiska "couple-citoyen"; hade inga barn. Han var tydligen gift tidigare eller samtidigt m ngn annan?). De bodde i Fonteney-sous-Bois. I slutet av 1880-talet grundade hon gruppen Solidarité des Femmes. Eugénie var kvinnoaktivist och som sådan sekreterare vid kvinnorättighetskongressen 1889. Hon organiserade de internationella feministiska kongresserna i Paris 1892 och 1896. Hon var även aktiv och accepterad i socialistiska sammanhang; hon deltog i tillkännagivandet av den första Första maj demonstrationen 1892, tillsammans med bl a Jules Guesde#, Gustave Rouanet and Hector Denis#. Källa: *La Question Sociale* 15/5 1892. E P-P var med och grundade *le Syndicat des journalistes socialistes* 1893 med socialister av så olika riktning som P Argyriades (redaktör för *La Question Sociale*), Georges Diamandy#, Jules Guesde#, Jean Jaurès#, Paul och Laura Lafargue, René Viviani#, Alexandre Millerand#, Marya Chéliga-Loévy#, Léonie Rouzade#, Paule Minck#, Aline Valette. Källor: *La Question Sociale* 15/9 1893 samt Jan.-Febr. 1896: 321- 322; Compère-Morel 1924; Sowerwine 1975: 90 & 1978: 46ff; Klejman – Rochefort 1989:93). Från år 1894 – men också tidigare - skrev hon tämligen regelbundet i *La Question Sociale*. Se också "Quelques silouettes de féministes" par Jules Bois, *Le Figaro* 8/4 1896 : han kallar henne för « sainte » tillsammans med Mme Griess-Traut. Bois beskriver henne som storhjärtad och naiv.

Pognon, Maria (1844 - 1925 i Sidney, Australien) gift. 1888 hade hon flyttat med sin man från Normandie till Paris. (På annat ställe står att hon var änka när hon kom till Paris) Där blev hon feminist vid kongressen 1889. Hon tog år 1891 över ledarskapet för den av Richer# grundade gruppen *la Ligue Française pour le Droit des Femmes*, som under hennes ledning radikaliserades. Marie Bonneval blev då organisationens sekreterare. Pognon tillhörde under 1890-talet de ledande feministerna i Paris. Hon var också organiserad pacifist i *la Ligue pour l'arbitrage international*. Hon lämnade strax efter sekelskiftet Frankrike tillsammans med sin make. Källa: Hause – Kenney 1984: 52; McMillan 2000:193, Jules Bois, "Maria Deraismes et le mouvement 'féministe' en France", *Figaro* 17/6 1895.;

"Hon var ordförande för kvinnokongressen Le Congrès général des Sociétés féministes som såg sig som en efterföljare till rättighetskongresserna i Paris åren 1878 och 1889. Kongressen hade inte bara en feministisk jämlikhetsinriktning, utan dess ledande aktivister var även socialister", skriver UW och hänvisar till egna forskningar om denna kongress.

En annan källa säger att hon var rikt gift /UW omgift?/ och att hon som egen inkomstkälla hade ett hotell vid Champs-Élysées. Ryktet sade att det användes för "rendez-vous galants", vilket somliga kvinnoaktivister inte gillade. Denna källa säger också att hennes man dog och hotellet gick i konkurs, så att hon 1904 blev tvungen att lämna Paris och bosätta sig hos sin son i Nouméa (Nya Kaledonien?). Corradin & Martin 1999.

Bok 2015 om henne av Dominique Segalen, *Maria Pognon, frondeuse à la tribune*.

Popelin, Marie (1846 – 1913) belgiska av god familj, samarbetade med Isabelle Gatti de Gamond åren 1870-75 som lärare, bröt med henne. När hon var 37 år började hon studera juridik och blev doktor 1888. Hon fick inte bli advokat. Hon var på båda kvinnokongresserna i Paris 1889 där hon mötte May Wright Sewall och blev vän med henne. Var med och startade Belgian League for Women's Rights 1892, anslöt denna till ICW 1893. Men CNFB kom till stånd först 1905. Popelin försökte skapa en oberoende kvinnoorganisation. Popelin arrangerade två internationella feministiska kvinnokongresser i Bryssel, år 1896 och 1912. Om henne i "Le congrès féministe", *Le Temps* 11/4 1896: "Mlle Popelin est une femme d'une quarantaine d'années, à la physionomie énergique et intelligente, mais toute masculine." Par Jules Bois, "Quelques silhouettes de féministes", *Le Figaro* 8/4 1896: hon blev den första kvinnliga advokaten i sitt hemland, efter mkt bråk. /se Louis Frank#/ Hon var blygsam och respekterad. Enligt Bois: "Bourgeoises strictes et riches, elles (Popelin & her syster) sont secondées par Mlle Léonie-Lafontaine, dans une propagande très prudente, d'ou sont exclues les utopies socialistes et les fantasies du sentiments."

Popp, Adelheid (1869 - 1939), f Dworschack, gift 1893 med den socialdemokratiska partifunktionären Julius Popp, var ledande inom den österrikiska socialistiska kvinnorörelsen. Hon gick endast tre år i skola. Från en fattig arbetarfamilj fick hon försörja sig på lönearbete från 10 års ålder. Vid 13 års ålder hamnade hon, kroppsligen förstörd, på sjukhus. Hon har skrivit en vida läst och översatt självbiografisk bok om detta, *Die Jugendgeschichte einer Arbeiterin*. Som 17-årig kom hon i kontakt med socialismen. 1892 började hon ge ut *Die Arbeiterinnen-Zeitung*, (utkom två gånger i månaden) som Engels uppskattade för att den ansåg att mannen skulle föra den revolutionära kampen medan kvinnan i detta bara skulle vara hans stöd. För sin kritik av äktenskapet och svårigheten att få skilsmässa som hon framfört skriftligen, fick hon ett fängelsestraff på två veckor.

I maj 1893 deltog Popp i organiserandet av en strejk inom textilindustrin med 600 kvinnliga deltagare, till förmån för en 10 timmars arbetsdag. 1902 grundade hon *Verein socialdemokratische Frauen und Mädchen*. 1918 valdes hon in i det socialdemokratiska partiets styrelse. Källa: Weiland 1983:209ff.

Proudhon, Pierre Joseph (1809 - 1865), var från början typograf, sedan journalist och en produktiv anarkistisk skribent. Han var inflytelserik inom den franska fackliga rörelsen, även långt efter sin död. Hans anhängare kallades "mutualister", och ville bygga samhället på självhjälpsorganisationer och kooperativ. "Egendom är stöld" har varit en populär sammanfattning av hans lära.

Beträffande kvinnor var han konservativ och känd – redan under sin livstid - för att dela upp dem i endast två kategorier, goda och dåliga, "la ménagère ou la prostituée" (hushållerskan eller horan). Denna tudelning utvecklade han ytterligare i boken *La femme dans les temps modernes*, som publicerades postumt. Hans kvinnosyn var inte ens romantiskt idealiserande utan direkt misogyn: kvinnor var undermåliga på alla sätt, naturligtvis intellektuellt men även moraliskt. Källor: *Le Petit Robert* 2002 ?, McMillan 2000: 122ff.

Renaud Elisabeth (1846 - 1932), dotter till en arbetare vid en klockfabrik, där hon även började sitt arbetsliv. Betalade själv sina studier till att bli lärarinna. Betecknas som "militant socialist" från år 1896 i det biografiska uppslagsverket över fransk arbetarrörelse. Hon omskrivs där som "feminist". Hon lämnade det socialistiska partiet 1914. Källor: Maitron Vol 34 1989; Sowerwine 1978. En tid arbetade hon som guvernant i S:t Petersburg i adelsfamiljer. Var republikan. 1881 gifte hon sig med en typograf som dog 1886 och lämnade henne som änka med två små barn. Hon livnärde sig på att hyra ut rum samt ge lektioner i franska för utlänningar. 1897-1914 var hon aktiv politiskt. 1899 startade

hon *le Groupe Féministe Socialiste* och deltog sen i den internationella rättighetskongressen för kvinnor år 1900. Från 1902 gick hon med i *la Ligue françaises pour le droit des femmes* och kom att samarbeta med Marie Bonneval# och Maria Vérone#. Under kriget övergav hon all politisk aktivitet och ägnade sig enbart åt att förtjäna sitt uppehälle. 1925 konverterade hon och blev Sjundedags Adventist. Starkt troende. Corradin & Martin 1999.

Richer, Léon (1824 - 1911), journalist, frimurare (från 1850. Inom det blev han "venerable" 1864.) och republikan med juridisk bakgrund (som "notaire" men kunde inte ta över dvs köpa rörelsen och fullfölja sina juridiska studier för att /familjen?/ kom på obestånd). Gift 1862. 1865 började han skriva i dagstidningen *l'Opinion Nationale*. Skrev där en serie artiklar, *Lettres d'un libre penseur à un curé du village*, som blev bok och gjorde honom relativt känd. Drev en kampanj för rätt till skilsmässa (trol på lika villkor f kvinnor och män). Från 1865 till 1869 höll han en serie föredrag "sur le féminisme" främst au Grand Orient de Paris (frimurarloge med lokal i central Paris UW), rue Cadet. Till detta hade han fått tillstånd av "l'université de Paris" enl manus i hans Fonds som finns i Fonds Bouglé, BHVP. 1868 gav han ut ett flertal "pamphlets".

Han startade i april 1869 veckotidningen *Le Droit des Femmes* som han i stort sett skrev själv fram till 1891. I den använde han också pseudonymerna Georges Bath och Jeanne Marcoeur.. Tillsammans med Maria Deraismes# grundade han 1870 *l'Association pour le Droit des Femmes*. Både förening och tidskrift lades ner p g a kriget med Tyskland. Den 11 augusti 1870 blev båda "suspendues". 1871 gavs tidskriften ut igen nu under namnet *L'Avenir des Femmes*, för att inte vara så provocerande. Också föreningen fick ett nytt namn: *Société pour l'amélioration du sort des femmes*.

Från 1870 till sin död bodde han på la rue des Deux-Gares, Paris X.

I maj 1873 (enl Albistur, se nedan det som kommer i de två följande styckena) tog han bort ordet "´droit´", trop inquiétant pour les autorités, reparaît sous le titre de Société pour l´amelioration du sort de la femme. Le gouvernement, dit de l'ordre moral, suspend ce groupe ´subversif´ le 20 octobre 1875; il ne pourra reprendre ses activités que la 3 août 1878 et ce n'est qu´en 1882 que sera reconstituée définitivement la Ligue pour le droit des femmes, dont Victor Hugo acceptera la présidence d´honneur.

Depuis 1879, redacteur en chef du *Petit Parisien* sous le pseudonym de Jean Frolio, (obs ska vara Frollo UW!) il poursuit une activité inlassable: conférences, banquets républicain, réunions du G.O.D.F (UW = det står för Grand Orient de France). Il rédige également des propositions de loi en faveur du divorce et de la recherche de paternité." Han tycktes ha tre kapphästar: "accession de toutes les

femmes au droits civils et de la famille, modification des disposition relatives à la nationalité de la femme mariée et suppression de l'incapacité civile de la femme mariée." Chefredaktör för le *Petit Parisien* 1879-1888.

Under pseudonymen Jeanne Marcœur skrev han mellan 1868 och 1888 ett tjugotal verk (UW: pamfletter??). "Dés 1873, la Ligue pour le droit des femmes (UW: den fanns från 1882 tror jag men gick under annat namn periodvis) a de nombreuses ramifications en Europe et aux Etats-Unis et lorsqu'en 1874 naît à New York la Ligue internationale des femmes /UW undrar vad det var//, on lui propose la présidence pour la France. En 1878 il organise le 1° Congrès international du droit des Femmes où 300 participants représentent 12 pays étrangers. En 1891 il se retire officiellement de la lutte..." (citad och infon ovan tagna ur Introduction par Maïte Albistur de Catalogue des Archives Marie-Louise Bouglé p 68f, BHVP med vissa tillägg från ett manus om hans liv i Fonds Léon Richer i Archives Bouglé)

Richer var en viktig person under den första svåra tiden - innan den Tredje Republikan hade stabiliserats - för den begynnande kvinnoemancipationen. Han organiserade en stor bankett till förmån för kvinnosaken 1872 och var med om att organisera den första internationella kvinnokongressen 1878 tillsammans med Maria Deraismes. Under 1870- och 80-talen skrev han flera verk (böcker eller pamfletter) om kvinnoemancipation. Han riktade sig när han skrev främst till män för att övertyga dem om kvinnors värde. Han ägnade stort intresse åt att kvinnor skulle få en bättre utbildning och menade att kvinnor hade samma intellektuella kapacitet som män. Både män och kvinnor skulle kunna försörja sig. Den gifta kvinnan borde vara ekonomiskt oberoende, för att inte bli underordnad sin man och hon skulle få lönearbeta om hon ville. Samtidigt ansåg han att kvinnor och män borde ha olika uppgifter i samhället och var oklar när han skrev om hur genusarbetsdelningen borde gestalta sig.

Han grundade - ALLTSÅ en fortsättning av den tidigare föreningen , se ovan --1882 Ligue française pour le droit des femmes, som 1891 togs över av Maria Pognon#. Han drog sig det året tillbaka från journalistisk och politisk verksamhet. (Introduction par Maïte Albistur de Catalogue des Archives Marie-Louise Bouglé p 68f, BHVP; Goldberg Moses 1984:199ff; McMillan 2000:130ff; 192f.)

Jag har hittat långa artiklar av Jean Frolo 19/12 och 29/12 1896 i Dos 396 FEM, BMD (osäkert från vilken tidning) om kvinnosaken, så han fortsatte skriva efter 1891, tydligen. 1900 deltog han något i den int kv kongressen - men vilken? 1902 höll kvinnorörelsen en stor fest till hans ära. Då var han 78 år. 100årsdagen av hans födelse firades på Musée Social. Maria Vérone# var då ordförande för *Ligue française pour le droit des femmes*.

Rouzade, Léonie (1839 - 1916), f Louise-Léonie Camusat, dotter till en urmakare (antiklerikal) och barnbarn till en aktiv deltagare i det Tredje Ståndet under 1789. Brodös till utbildning och fram till sitt giftermål. Gift 1860 med Auguste R, kassör (conseiller municipal de Meudon 1896). Både hon och maken tyckte om Fourier. Hon skrev romaner till förmån för kvinnors emancipation och hennes man uppmuntrade hennes verksamhet för kvinnosaken. Hon ville förena kvinnosaken med socialismen i Flora Tristans efterföljd. 1880 grundade hon tillsammans med Eugénie Pierre (då ännu inte med tillägget Potonié#) och en annan kvinna gruppen *Union des Femmes /socialistes?/,* som först hade god kontakt med den marxistiska gruppen kring Jules Guesde#. Ganska snart – åtminstone från 1889 -- anslöt den mer till en reformistisk socialism, av någon kallad "utopistisk".

Källor: McMillan 2000: 196f som dessutom påstår att hon gav upp all politisk verksamhet efter att inte ha blivit vald när hon ställde upp i ett "skugg"kommunalval (??? år 1885), vilket bara visar vilken konstig definition McMillan har av "politik" eftersom hon förblev aktiv på kvinnokongresser m m UW) Se också Corradin & Martin 1999 & Sowerwine

Om henne i "Le congrès féministe", *Le Temps* 11/4 1896:" ... la farouche adversaire de Mme Pognon, la femme du conseiller municipal de Meudon, qui avec sa figure épanouie et son chapeau campé sur l'arrière de la tête, ressemble à une paysanne d'opera-comique. Elle obtient un succès de fou rire."⁶

Royer, Clémence, (1830 – 1901), liberal, översättare av bland annat Charles Darwin till franska /1862 och alltså introducerade hon darwinismen i Frankrike/, fysiker. 1859 höll hon en kurs i filosofi i Lausanne. 1884 var hon den första kvinna som fick ge en kurs på universitetet Sorbonne, i matematik undervisade hon då. Hon skrev i *La Fronde*. Corradin & Martin 1999. Se bok om henne finns, av Geneviève Fraisse.

Rutgers-Hoitsema, Marie (1847 - 1934), har efterlämnat en liten arkivsamling som förvaras i Collection Rutgers-Hoitsema, IIAV, Amsterdam.

Sachs, Hilda (13 mars 1857 i Norrköping - 1935) f Engström, journalist, författarinna. Hennes föräldrar var handlanden Johan Gustav Engström och Gustafva Augusta, född Gustafsson. Sachs tog i sin hemstad högre lärarinneexamen 1881. Hon arbetade på 1880-talet på flickskolor i Stockholm och gav också privata lektioner. Hon hade två barn, Margareta (? – 1919) och Torvald (1887-1978) Hon anslöt sig till

⁶ « Le congrès féministe » anon. *Le Temps* 11 avril 1896

kvinnorörelsen inom vilken hon fortsatte att var aktiv under hela sitt liv. Sachs tillhörde de radikalaste där. Hon gifte sig med blomsterhandlare Karl Fredrik Sachs på 1880-talet. Denne dog redan år 1893. Hon övergick då helt till journalistik och författarskap. HS pseudonymer som journalist var bland annat "Iris" och "Graziella". Hon publicerade dikter, romaner och politiska skrifter. Hon hade som änka fram till ca 1910 ett förhållande med den gifte vänsterpolitikern Hinke Bergegren (enligt Hans Lagerberg som skrivit om Bergegren men UW kan inte hitta ngt om detta i arkiv - borde kanske leta bättre men HL kunde inte säga hur han fått reda på det). Hon förblev/var god vän med honom livet igenom. Åren 1895-1898 var hon korrespondent i Paris för *Dagens Nyheter*. Där medverkade hon på en internationell kvinnokongress (1896), från vilken hon rapporterade, liksom från debatter i den franska nationalförsamlingen. Hon skrev också modereportage. 1897 skrev hon om den feministiska kongressen vid världsutställningen i Bryssel för *Nya Dagligt Allehanda* (11, 13 & 14 augusti), så hon placerade tydligen artiklar under dess Parisår inte bara i DN. Senare var hon verksam som teaterrecensent i *Stockholmsbladet* och som fri skribent i flera andra tidningar. År 1900 rapporterade hon från en kvinnokongress i Paris i *Idun*. 1908 - 1910 var hon utrikeskorrespondent för *Svenska Dagbladet* i Rom. Hon översatte många böcker, bl a en av Honoré de Balzac, år 1906 och ett flertal böcker av George Sand. Under hela 1910-talet var hon knuten till *Aftontidningen*. Hennes bok *Den svarta domen* (1912) handlade kritiskt om den reglementerade prostitutionen. *Kvinnoporträtt* (1918) hyllade många av de kvinnor som kämpat för kvinnors rösträtt i Sverige.

Källor: *Svenskt Biografiskt Lexikon*, art av Ellinor Melander; *Svensk Uppslagsbok*, Hans Lagerberg, *Små mord, fri kärlek. En biografi om Hinke Bergegren*. Stockholm: Carlssons 1992; 3-poängsuppsats av Antonina Eriksson, 1999, ekonomisk-historia, Stockholms universitet samt egna "grävanden" i tidningar. 2017 har UW hört att Melander skriver på en bok om Hilda Sachs.

Saint-Simon, Claude Henri (1760 - 1825) medellös greve och ekonomisk teoretiker med inriktning på sociala frågor vars efterföljare, de s k saint-simonisterna, vanligen har betecknats som utopiska socialister. Han var inte emot privat egendom men avvisade helt och hållet arvsrätten. Han menade att mänskligheten kunde endast uppnå framsteg genom Kooperation och genom att varje individ fick möjlighet att förbättra sig själv/förverkliga sig så mycket som möjligt. Han ansåg att kvinnor och män borde vara jämställda och att kvinnor var förtryckta i det dåvarande samhället, bl a genom äktenskapsvillkoren. Källa: Taylor, 1983.

Han fick ett antal efterföljare både i Frankrike och t ex i England och USA som utvecklade hans tankegångar och hans idéer

förblev levande i debatten under hela 1800-talet, åtminstone. Han var uppskattad av dem som kallade sig feminister efter 1890 i Frankrike.

Salomon, Alice (1872 - 1948), ekonom och pedagog, arbetade hon för professionaliseringen av kvinnors sociala arbete. Genom Jeanette Schwerin# kom hon i Berlin år 1893 i kontakt med den organiserade kvinnorörelsen inom vilken hon skulle arbeta hela sitt liv. Hon var mindre intresserad av jämlikhet än av att kvinnor fick utbildning för sitt arbete inom sociala områden och att sådant arbete blev avlönat. Med Schwerin arbetade hon för införande av kvinnor som fabriksinspektörer och för fabriksinspektion. År 1900 invaldes hon i styrelsen för *Bund Deutscher Frauenvereine (BDF)*; hon fick förbundet att inta en positiv inställning till särskilt arbetarskydd för kvinnor. Trots svårigheter kunde hon - år 1906 - som den första kvinnan vid Berlins universitet, bli doktor. Avhandlingen hette *Die Ursachen den ungleichen Entlohnung von Männer- und Frauenarbeit*. 1908 var hon med och grundade en skola för utbildning till socialt arbete. År 1918 blev detta en statligt godkänd institution.

År 1909 blev hon vid ICWs kongress i Toronto vald till rådets sekreterare. Som sådan gjorde hon många utlandsresor. År 1937, eller 1939 - hon var judinna - blev hon tvungen att lämna Tyskland, efter förhör av nazisterna. Hon bosatte sig i New York. Hon fortsatte i viss mån sin socialpolitiska verksamhet, men utan att få någon fast anställning. Hon levde på att ge föreläsningar och skriva. 1944 blev hon amerikansk medborgare. I USA skrev hon sina memoarer *Character is Schicksal* men fick ingen förläggare att ge ut den. Den blev publicerad först 1983. Källor: Weiland samt Dick & Sassenberg. Se även *Alice Salomon. Die Begründerin des sozialen Frauenberufs in Deutschland. Ihr Leben und Ihr Werk. Schriften des deutschen Vereins für öffentliche und private Fürsorge*, herausgegeben im Auftrage des Vereins von dem Vorsitzenden Prof. Dr. Hans Muthesius (Inhalt u a Biografischer Teil: Dora Peyser, "Alice Salomon - Ein Lebensbild & Schriften und Vorträge von Alice Salomon") Frankfurt a/M (Carl Heymanns Verlag KG, 1958; Alice Salomon, *Frauenemancipation und soziale Verantwortung. Ausgewählte Schriften. Band I: 1896-1908*. Berlin: Luchterhand, 1997. Sedan 1990-talet har hon återupprättats, det finns böcker om hennes betydelse och flera platser i Berlin har hennes namn.

Say, Léon (1826 - 1896) fransk politiker och nationalekonom, strikt liberal, antisocialistisk och frihandelsvänlig. Tillhörde den s k "Centre gauche". Från 1871 i nationalförsamlingen under flera perioder. 1882 var han finansminister. Källor: Ardaillou 1998:101 samt *Svensk Uppslagsbok* som skriver "S:s allmänna politiska inflytande var stort och 1870-talets framgångsrika franska finanspolitik

präglades av honom." Han var moderat republikan. 1880 invaldes han i Franska akademien.

Scherrer, Heinrich (Henri) (1847-1919), schweizare, socialist, tidningsutgivare bl a av *der Grütli*

Schirmacher, Käthe (1865 - 1930) , tog 1883 lärarexamen, studerade språk i Paris 1885 - 1887, arbetade några år som lärare i Liverpool och återvände sedan till Tyskland och gav ut en roman om Parisåren. 1893 kom ännu en roman, denna gång om "Herrenmoral und Prostitution". 1893 deltog hon i kvinnokongressen i Chicago; där blev hon bekant med de radikala inom rösträttsrörelsen och tog kontakt med den s k vänstra flygeln av den tyska borgerliga kvinnorörelsen vid sin återkomst. År 1895 eller 96 blev hon promoverad till doktor i Zürich. 1895 bosatte hon sig i Paris för att skriva en bok om Voltaire. Hon var då verksam som utrikeskorrespondent för tyska och österrikiska tidningar. Hon deltog i den internationella feministiska kongressen i Paris år 1896 där och träffade en Henri Chastenot genom vilken hon blev antisemit och kritisk till parlamentarism och allmän rösträtt. Hennes radikala attityd till kvinnofrågan ändrades. Hennes alltmer tysk-nationella verksamhet gjorde att Minna Cauer# och Anita Augspurg# blev hennes motståndare. Hon var aktiv i Paris inför förberedelserna till kvinnokongressen 1900 och under den. Men senare kom hon att marginaliseras inom kvinnoorganisationer och valdes inte längre till ledande positioner vare sig i Tyskland eller internationellt. 1910 flyttade hon från Paris tillbaka till sitt hemland och blev författare av fackböcker och romaner. Under en kort tid satt hon i tyska riksdagen för det tysknationella partiet men blev sen inte återvald. Källa: Weiland 1983: 239ff. Hon publicerade bl a *Le travail des femmes en France*, Paris: Arthur Rousseau, 1902; *Die moderne Frauenbewegung*. Leipzig 1905.(övers *The Modern Woman's Rights Movement*. 2nd ed New York: MacMillan, 1912).

Om henne finns en hyllningsbok som är positiv till hennes övergång till nationalism och nationalsocialism se Hanna Krüger, *Die unbequeme Frau. Käthe Schirmacher im Kampf für die Freiheit der Frau und die Freiheit der Nation, 1865-1930*. Berlin: H. Böttcher Verlag, 1936. Dessutom Anke Walzer, *Eine deutsche Frauenrechtlerin auf dem Weg vom Liberalismus zu konservativen Nationalismus*. Centaurus 1991. 200s ISBN 3-890 85-399-4.

Jag UW har flera gånger besökt Rostock och där excerperat ur hennes mycket stora arkiv. Jag har haft för avsikt att skriva en bok om henne och Hilda Sachs i Paris från kvinnokongressen 1896 till den 1900. Ännu sommaren 2017 har den inte skrivits.

Schmidt, Auguste (1833 - 1902), tillhörde den moderata tyska kvinnorörelsen. Hon tog tidigt i livet lärarexamen och utövade sedan yrket.

Vid 28 års ålder var hon rektor för en privatskola för högre utbildning för flickor. Som lärarinna verkade hon vid Steybersche Lehrerinnenseminar i Leipzig, där hon hade Clara Zetkin# som elev. Hon höll även föredrag om litteratur som drog stor allmän publik. Hon delade hushåll med sin syster och var god vän med Louise Otto-Peters (1819 - 1895 författare och grundare av den tyska kvinnorörelsen, aktiv sedan 1840-talet) med vilken hon regelbundet diskuterade kvinnofrågor. Med henne och andra grundade hon 1865 Leipziger Frauenbildungsverein. Hon ansåg att kvinnofrågans verkliga problem var att kvinnor själva inte insåg sin belägenhet utan nöjde sig med sin lott. 1869 grundade hon en lokal lärarinneförening och 1890 blev hon ordförande för en nationell lärarinneförening, Allgemeinen Deutschen Lehrerinnenvereins. Åren 1894 - 1899 var hon den första ordföranden för Bund Deutscher Frauenvereine Källa: Weiland 1983:243ff, 290f.

Schmoller, Gustav (1838 - 1917) professor i Berlin i nationalekonomi och en av de ledande s k katedersocialisterna. Han var en av grundarna av Verein für Sozialpolitik. Han publicerade bl a den s k "Schmoller's Jahrbuch". *Kleine Schriften zu Wirtschaftsgeschichte, Wirtschaftstheorie und Wirtschaftspolitik*. Hrsg. von Volfram Fiedler und Rolf Karl. Leipzig (Zentralantiquariat d DDR) 1985; 1. Aus Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Dt Reich, 1877-1884. 999s , 2. samma titel 1885-1884, 903s, 3. samma titel 1900-1917, 742s.

Om Schmoller, se Karl Heinrich Kaufhold, "Gustav von Schmoller (1838-1917) als Historiker, Wirtschafts- und Sozialpolitiker und Nationalökonom", *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, 75. Band 1988 Heft 2 (2.Quartal): 217-252.

Schwerin, Jeanette (1852 - 1899), f Abarbanell. Hon kom från en spansk-judisk familj. Hennes far hade 1848 deltagit i kampen för demokrati i Tyskland. Hennes mor arbetade på 1870-talet tillsammans med Lina Morgenstern# men den unga Jeanette Schwerin fann arbetet med soppköken allför dilettantiskt. Hon gifte sig, fick en son och var en tid hemmafru. Senare blev hon aktiv utanför familjen. Från 1888 arbetade hon i Frauenwohl tillsammans med Minna Cauer# i Berlin. Tillsammans med sin man, som var läkare, grundade hon år 1892 ett sällskap för etisk kultur, inom vilket hon arbetade för reformer inom fattigvården. I samband med detta gjorde hon en sammanställning över välgörenhetsorganisationer och liknande. Staden Berlin använde sig av denna för sina fattigvårdsundersökningar. Ur detta utvecklades Deutsche Zentralinstitut für soziale Fragen, som blev en bestående institution och 1993 kunde fira hundra år. Trots sin tveksamhet till borgerlig välgörenhet, slöt sig Schwerin till den nygrundade Mädchen- und Frauengruppen für soziale Hilfsarbeit, vars ledning hon övertog 1897. Hon samarbetade med Alice Salomon# och Helene Lange# under 1890-talet.

Inom Bund Deutscher Frauenvereine. ingick hon tillsammans med Marie Stritt# i en "Kommission für Arbeiterinnenschutz" alternativt "Kommission für weibliche Gewerbeinspektion" (varianterna nämns i olika källor) som skrev en petition i frågan till den tyska riksdagen. Under den stora konfektionsstrejken 1896 uppmanade hon de borgerliga kvinnorna att stödja de strejkandes lönekrav. Samma år valdes hon in i styrelsen för Bund Deutscher Frauenvereine. Hon var emot uppdelningen av kvinnorörelsen i en borgerlig och en socialdemokratisk del och försökte förena dem samt medla mellan dem. Det kom till uttryck vid hennes agerande bl a under den internationella kvinnokongressen i Berlin i september 1896. Sedan en längre tid svårt sjuk, dog hon efter en operation samma år. Källor: Dick & Sassenberg 1993; Weiland 1983.

Schwimmer, Rosika (1877 i Bp - 1948 i NY) ungersk kvinnoaktivist och pacifist. Journalist. Började som kontorist. Gick 1897 med i en kvinnlig kontoristförening som höll på att avsnäva sig för klen uppslutning – hon blev dess ordförande, fick den att fungera och detta var embryot till den ungerska kvinnorörelsen. 1904 startade hon , enligt Elgström 1944:209, den "Ungerska feministföreningen", inspirerad av grundandet av the International Woman Suffrage Alliance, vilket ägde rum samma år i Berlin. IWSA höll 1913 sin sista internationella kongress före kriget just i Budapest. Vid krigsutbrottet var Schwimmer verksam som pressekreterare för den internationella rösträttsalliansens som hade byrå i London. Hon blev en ledande pacifist under kriget. Eftersom Ungerna var allierat med Tyskland tvingades hon lämna England. Hon var aktiv vid fredskongressen i Haag år 1915, där hon tycks ha varit en av de ledande. Efter kriget blev hon en viktig person under en kortare tid i ungersk politik; hon blev ungersk ambassadör i Schweiz men avsattes i och med att Bela Kuns kommunistiska regim tog makten 1919. Hon ville heller inte solidarisera sig med den vita diktatur som efterträdde den och flydde till U S A. Där blev hon anklagad för kommunism samt blev offer för antisemitism. Hon fortsatte men helt obemärkt att kämpa för sin stora idé om en världssammanslutning och en regering för hela världen medan alla tyckte att hon var mer eller mindre tokig. (Elgström 1944:204-232)

de Seilhac, Léon, var ekonom, socialist och knuten till Musée Social. Han "délégué permanent au service industriel et ouvrier" /?/; han skrev bl a en bok om arbetarkongresser i Frankrike. böcker om strejker, om kooperativ m m.

Shaw, Anna Howard (1847 – 1919, nordamerikansk präst, läkare och kvinnoaktivist; teol ex 1878 i Boston, läkarexamen 1885. Prästvigdes i den metodistiska protestantiska kyrkan 1880. Från 1885 ägnade hon sig helt och hållet åt kvinnorörelsen och samarbetade med Susan B Anthony#. 1904 – 1915 var hon ordförande för rösträttsrörelsen

för kvinnor i USA. Källa: *Svensk Uppslagsbok* 1953. Om Shaw se t ex Wil A Linkugel och Martha Solomon, *Anna Howard Shaw. Suffrage Orator and Social Reformer*. Great American Orators, Number 10, New York - Westport - London: Greenwood Press, 1991.

Siegfried, Jules (1837 - 1922) kalvinistisk protestant och liberal, kom från en rik borgerlig miljö i Mulhouse. Staden var känd för sin republikanska inriktning och som pionjär för bättre bostäder för arbetare, sedan 1853. Siegfried gjorde sig tidigt en förmögenhet som grosshandlare. Han ansåg att alla människor hade som plikt att göra det goda de kunde. År 1869 gifte han sig med en kvinna (Julie Puaux, se nedan) med vilken han kunde dela denna övertygelse. För att göra det goda blev han sedan politiker: först vice borgmästare och sedan borgmästare i Le Havre åren 1878-86; deputerad 1885-97; i senaten (första kammaren) 1897-1900 och sedan igen deputerad 1902-1922. Under hela sitt liv gav han stora delar av sin inkomst till välgörenhet av olika slag.

Siegfried var alltid involverad i socialt arbete. Han var t ex med och grundade Societé française des habitations à bon marché samt Musée Social. Han hörde till den grupp som sökte efter olika sociala reformer för att lindra nöden samt konsolidera den Tredje Republiken och dess borgerliga politik. Han ansåg det nödvändigt att moraliskt uppfostra arbetarklassen till goda vanor och ett sunt ekonomisk sinnelag. I detta var han typisk för sin tid. Han ansåg att lättja, missbruk av alkohol samt familjens upplösning var de stora hoten i samhället. Han anslöt sig med tiden till de liberaler som ansåg att staten hade en skyldighet att genom lagstiftning hjälpa befolkningen att undkomma dessa faror. Hans främsta förebild var Jules Simon#. Han var alltså inte en laissez-faire liberal utan för statliga ingripanden på många områden.

I nationalförsamlingen arbetade han bl a för att införa förbättringar genom reglering av bostadsbyggandet, av den allmänna sjukvården och ett pensionssystem. Goda bostäder för arbetarklassen låg honom särskilt varmt om hjärtat: därmed skulle arbetaren stanna hemma istället för att hänga på krogen (cabaret), familjen skulle hålla samman och hälsan förbättras. Han bidrog till konkreta reformer på området, bl a till byggandet av småhus med trädgårdar för arbetare. Källa: troligen Ardaillou 1998.

Siegfried, Julie (1848-1922) f Puaux, dotter till en kalvinistisk präst, från lågborgerlig bakgrund. Genom giftet med Jules Siegfried år 1869 kom hon att tillhöra en helt annan miljö än den hon var uppväxt i. De två förenades genom sitt intresse för socialt arbete. Istället för att utväxla sedvanliga förlovningspresenter, startade de t ex tillsammans Établissement pour former des servantes et recevoir des domestique sans place. (Ardaillou 1998) Makarna tycks ha stött varandra

i denna välgörenhetstillvända livsstil inom borgerligheten. Tillsammans var de också verksamma för rösträtt för kvinnor.

Julie Siegfried tillhörde bl a organisationskommittén för *le Congrès international des œuvres et institutions féminines*, som hölls i Paris i juni 1900.

Sigg, Jean (1865 - 1922) lärare, socialdemokratisk politiker från 1890, som sådan i nationalrådet i Schweiz från 1912. Skrev: *La protection légale du travail en Suisse* 1911. Källa: *Historisch Biografisches Lexikon der Schweiz*, Neuenburg 1924.

Simon, Helene (1862 - 1947), tysk socialpolitiker, nationalekonom. Hon kom från en välbärgad judisk familj och läste tidigt den serie socialkritiska skrifter som utgavs av den engelska Fabian Society. Vid 32 års ålder hade hon tröttnat på att förestå sina föräldrars hushåll och for till London för att studera. Hon kom i kontakt med Beatrice och Sidney Webb, som just höll på att grunda London School of Economics. Hon blev personligt god vän med Beatrice. 1896 blev hon medlem i Fabian Society och upptog studier i nationalekonom och socialpolitik vid LSE. Hon praktiserade i slummen i London och följde med fabriksinspektörer in på fabriker och arbetsplatser; om detta skrev hon uppsatser och artiklar. Hon gjorde bl a länderjämförelse vad beträffar arbetarskyddslagstiftningen. Hon ville att arbetarkvinnor skulle särskyddas, kortare arbetstider, nattarbetsförbud m m. År 1897 fick hon därför tillstånd att som gäst (kvinnor hade inte tillträde på annat sätt) lyssna på Gustav Schmollers# föreläsningar vid universitetet i Berlin. Hon bosatte sig i Berlin och skrev flera böcker före första världskriget: biografier om Robert Owen (som hon beundrade), William Godwin och Mary Wollstonecraft samt en bok om matbespisning i skolor, som fick stor pratisk betydelse.

Hon var medlem i flera organisationer för sociala reformer. 1919 grundade hon Arbeiterwohlfahrt; för detta och andra insatser blev hon 1922 hedersdoktor vid universitetet i Heidelberg. 1933 fråntogs hon sina medlemskap i olika föreningar och drabbades av olika sanktioner på grund av att hon var judinna. Hon stannade i Tyskland till 1937 då hon tog sin tillflykt till London. Dick & Sassenberg 1993.
<https://jwa.org/encyclopedia/article/simon-helene>

Simon, Jules (1814 - 1896) professor i filosofi, periodvis chefredaktör för olika dagliga tidningar, politiker, regeringsbildare och flera gånger minister, som i sin mannaålder försvarade republiken, pressfriheten och kyrkas separation från staten. Han blev alltmer konservativ med åren. *Dictionnaire des parlementaires* 1891. Boken *l'Ouvrière* (Arbeterskan) publicerade han år 1861. Den fick stort genomslag och betydde mycket för synen på den lönearbetande kvinnan i

arbetarklassen under andra delen av 1800-talet. *La femme du vingtième siècle* publicerades år 1890.

Han representerade Frankrike vid arbetarskyddskongressen i Berlin 1890. Han var under lång tid efter att han hade dragit sig tillbaka från aktiv politisk verksamhet, betrodd av regeringen vad gällde kvinnofrågan.

Jules Simon var ordförande för den officiella *Internationella kongressen för kvinnliga institutioner och välgörenhetsinrättningar* år 1889 i Paris. Den svenska historikern Ellen Fries var då inte nämnvärt imponerad av honom (han var då 75 år) som aktör vid den kongressen: "... den berömde Jules var en liten krokig gubbe med franska drag, små händer i stora manchetter, en svag bruten stämma som dock hade varit vacker. Han kunde konsten att tala utan att hålla tal, med få ord säga mycket, som ändå i grund och botten var intet. Med ett ord han var en mästare i det spirituella franska kåseriet." *Dagny* 1889: 220.

Om Jules Simon se även: Séché, Léon, *Jules Simon; sa vie et son œuvre, 1814-1896*. 1:e ed. Paris: A Dupret, 1887; nouvelle ed., Paris: E Lechevalier, 1898; Bertocci, Philip A, *Jules Simon: Republican Anticlericalism and Cultural Politics in France, 1848-1885*. Columbia: Univ of Missouri, 1978.

Sombart, Werner (1863 – 1941) tysk nationalekonom, professor i Breslau 1890, vid Berlins handelshögskola 1906 och Berlins universitet 1917. Till en början var han påverkad av Marx sätt att beskriva kapitalismens utvecklingsfaser vilket märks i hans *Der moderne Kapitalismus* (2 bd 1902 och andra uppl 3 bd 1916-27). Han hade stor framgång i sin tid och lanserade begreppet kapitalism i den politiska debatten. På sikt har han förlorat anseende eftersom han inte var källkritisk och använde begrepp otydligt, enligt Karl-Gustav Landgren som skrev artikeln om honom i *Svensk Uppslagsbok* 1953. Han var enligt denna inte tillförlitlig som ekonomisk historiker och ännu sämre som teoretiker. Under senare delen av sitt liv närmade han sig nationalsocialismen.

Sombart publicerade bl a artiklarna "Sozialdemokratie und Arbeiterschutzkonferenz", *Frankfurter Zeitung und Handelsblatt*, Nr 144, 26/5.1899 och "Die internationale Sozialistenkongress in Stuttgart I", *Morgen. Wochenschrift für deutsche Kultur*, hrsg. Werner Sombart 1907-1909, Nr 11, 23/8.1907: 321ff samt "... II", *Morgen*, Nr 12: 351ff. Han skrev böcker som, *Die gewerbliche Arbeiterfrage*. Leipzig: Sammlung Göschen, 1904 och *Socialism and the Social Movement*. London: Dent, 1909. Den senare hade kommit på tyska 1897. Till svenska översattes den senare 1898. På svenska finns även *Kapitalismens anda* 1913.

Stanton, Elizabeth Cady (1815 - 1902) och Susan B. Anthony# ledde the National Woman Suffrage Association (NWSA) mellan

år 1869 och 1890. Henry Ward Beecher och Lucy Stone# ledde den andra rösträttorganisationen i USA, the American Woman Suffrage Association (AWSA). Den amerikanska kvinnorörelsen hade splittrats över frågan om på vilka villkor man skulle driva rösträtt för kvinnor. De två återförenades år 1890 och valde då namnet the National American Woman Suffrage Association (NAWSA). Källa: Kraditor 1971: 3. Cady Stanton publicerade bl a: med andra, *A History of Woman Suffrage*. 6 vols. New York: Arno & The New York Times, 1969 (ursprungligen publicerad mellan 1881 och 1922); *The Woman's Bible*. 1898. Reprint Seattle: Coalition Task Force on Women and Religion, 1974.

Om henne, t ex: Lois Banner, *Elizabeth Cady Stanton: A Radical for Women's Rights*. Boston: Little, Brown & Co, 1980; Elizabeth Griffith, *In Her Own Right. The Life of Elizabeth Cady Stanton*. New York and Oxford: Oxford U P, 1984.

Stanton, Théodore (1851-1925) , son till E Cady Stanton, tillbringade en del av sin studietid vid Sorbonne, Paris. (*Avenir des Femmes*, No 166, 1/9 1878: 134) En kort tid 1880 var han journalist i Berlin för *NY Tribune*. 1881 gifte han sig med fransyskan Marguerite Berry. I Paris blev han korrespondent för *Harper's*, *Appleton's*, *the Associated Press* och *the New York Tribune* Källa: Griffith 1984: 173-174. Han redigerade och skrev delar av en bok om kvinnorörelsen i Europa och USA, som utkom 1884. *The Woman Question in Europe* (1884) Se Stanton 1884.

Stritt, Marie, (1855 - 1928). Fram till sitt giftermål 1879 (med en operasångare) var hon skådespelerska. I början av 1890-talet började hennes engagemang för kvinnorörelsen. Hon var ordförande för Bund Deutscher Frauenvereine åren 1899-1910. Efter en schism inom förbundet blev hon bortintrigerad från ordförandeskapet och ersatt med den konservativare Gertrud Bäumer# Källa: Weiland 1983: 261f.

Bund Deutscher Frauenvereine hade, enligt den tyska biografen över kvinnorörelsen (?), åren 1902-1910 under Stritts ordförandeskap en viss vänsterinriktning som sedan bröts efter en schism. Vid den internationella kvinnokongressen i Berlin 1904 kom dock detta föga fram; under Stritts ordförandeskap var förbundet anslutet till den försiktigare politik som the International Council of Women ville driva. Personer som Minna Cauer och Lina Morgenstern var marginaliserade. Komm UW.

Thomas, Albert (1878 – 1932) fransk politiker, från början läroverkslärare. Skrev i början av 1900-talet en bok om tysk facklig rörelse och blev medarbetare i den dagliga vänstertidningen *l'Humanité* år 1904 som 2e redaktör. 1910 valdes han in i deputeradekammaren som socialist av reformistiskt slag. 1915 blev han statssekreterare för

ammunitionsärenden i regeringen Viviani och var sedan 1915-17 ammunitionsminister. Thomas sändes 1917 till Ryssland för att stärka revolutionsregeringen beslut att fortsätta kriget. 1920 lämnade han deputeradekammaren när han blev direktör för den Internationella Arbetsbyrån i Genève (dvs ILO). *Svensk Uppslagsbok* 1954 menar att det är hans verksamhet där som blev hans livsverk, men skriver inte så mycket mera om vad denna verksamhet bestod av konkret.

A. Thomas publicerade själv inte mycket men ändå bl a "Le Congrès d'Amsterdam", *La Revue Socialiste* Tome 40 (Sept) 1904 (finns i *Histoire de la IIe Internationale* Tome 14); "Pour les lois ouvrières", *La Revue syndicaliste* 35 (Mars) 1908; "The Task of the International Labour Office", Solano 1920:250- 270; *L'organisation internationale du travail et la première année de son activité*. Genève: Atar, 1921.

Tinayre, Marcelle (1870/72-1948), fransk författarinna g m gravören Julien Tinayre, Hon var journalist i *La Fronde* och hon skrev romaner i vilka hon visade på kvinnors dilemma, när de kämpar mellan sin önskan om självständighet och törstan efter passionerad kärlek.⁷

Trygg, Alli (1852-1926) gift Helenius-Seppälä (1897-1920) Se också <http://www.blf.fi/artikel.php?id=4441>. Hon var lärare, kvinnosakskvinna och nykterhetsorganisatör. Journalisk debattör i social frågor, särskilt nykterheten.

Alli Trygg nämns som en av grundarna av *Union Universelle* (*Bulletin de l'Union universelles des Femmes* no 9 1890:7, art "Danemark" par Julie Meyn) tillsammans med Marya Chéliga#: där står det "...Mlle Alli Trygg ... est une des fondatrices de votre Union Universelle. C'est une vaillante femme, qui par son énergie, son dévouement, son éloquence, a participé par la plus grande propagande à l'amélioration du sort de féminin." Hon hade ingen förmögenhet men hade lyckats få medel från staten för att starta en skola i Helsingfors.

Hon var i Finland redaktör och utgivare för den svenskspråkiga *Hemmet och Samhället*, ett ex - No 5&6 16 sept 1889 - finns i Archives M-L Bouglé, Fonds Léon Richer, Boîte 2 Classeure: Tracts et coupures, vilket visar på hennes franska kontakter. Det är ett nummer med Léon Richer på utsidan och det kan inte varit så att Richer själv läste tidningar på svenska utan troligen har han fått detta ex av Alli Trygg, tror UW.

Alli Trygg var i USA 1888 på kvinnokongressen i Washington. Hon lär kommit därifrån som en ny människa: nykterhet blev en viktig fråga för henne. Hon var fennoman, med svensk uppfostran och kunde också tala tyska, engelska och franska. Hon var mkt god vän med Maikki Friberg.

⁷ Metz & Rochefort 2011: 71

Valette, Aline (1850-1899) lärare och facklig aktivist i Paris, socialist. Hon understödde kvinnors strejker och var med och startade fackföreningar för kvinnor. Källa: Michelle Zancarini-Fournel, *Histoire des femmes en France. XIXe – XXe siècles*. Rennes: PUR 2005 /Marilyn Boxer har skrivit om henne, men var?//

Vandervelde, Emile (1866 - 1938) blev ledaren för den socialistiska rörelsen i Belgien och även dess ledande teoretiker. Han var medlem av parlamentet, gjorde många resor och var en god talare. Hans engagemang för den Andra socialistiska internationalen var stort. (Cole 1956 Vol 3:2: 646ff). Han publicerade flitigt, bl a *La Belgique envahie et le socialisme international*. Paris-Nancy: Berger-Levrault, 1917; *Jaurès*. Paris: Alcan, 1929; *Journalisme socialiste*. Bruxelles: l'Églantine, 1930.

Vedel, Annette, Danmarks första kvinnliga fabriksinspektör.

Vérone, Maria (1874 - 1938), kom från fattiga förhållanden. Hennes föräldrar var fritänkare. M V var gift 1900-1907, skilde sig och var från 1908 officiellt sammanboende med George Lhermitte (redaktör för tidningen l'Aurore). Hon bar aldrig hans namn. Hon var både socialist och feminist men främst det senare. (Se t ex art Maria Vérone 17/6 1933 "Socialisme et féminisme" i okänd tidning se Dos 396 La Ligue Française pour le Droit des Femmes, som hon då var ordförande för, i BMD; i vilken hon skriver att hennes förening inte fick stöd vare sig från höger eller vänster och anklagar socialismen för att ha försummat kvinnofrågan och t ex inte uppskattat Marie Bonneval# trots att denna alltid förblivit socialist och försökt få partiet att stödja kvinnors jämlikhetssträvanden)

Hon var oerhört duktig i skolan men fick sluta för att hjälpa sin mor som "plumassière", en form av sömmerskeyrke. Hon var sedan kringresande lärarassistent (1894 - 97) men fick sluta p g a sin politiska (fritänkar) verksamhet. En tid var hon med i en teaterkör, blev sen journalist och till slut advokat ("advocate du barreau de Paris" från okt 1907). Hon hade som frånskild med två barn lyckats läsa in studentexamen ("bac") och komma in vid juridiska fakulteten. Från dess början till dess slut skrev hon i *La Fronde* 1897 - 1905. Åren 1897 - 1900 skrev hon i *La Paix*. Vérone blev först sekreterare under Marie Bonneval, senare ordförande i La Ligue Française pour le Droit des Femmes, från år 1904 - länge. (Under kriget var Bonneval fortfarande ordförande). År 1907 blev M V den femte kvinnan i Frankrike som blev advokat, ett yrke hon praktiserade med framgång. Hon gjorde karriär som advokat. Hon hade en mängd officiella uppdrag och var en känd och samhällligt respekterad person. Hon var medlem i Comité central de la Ligue des Droits de l'Homme 1910-1918.

År 1928 satt hon en månad i fängelse efter att ha protesterat tillsammans med 27 andra kvinnor utanför senaten för att kvinnor inte fick rösträtt. Ett flygblad informerar om att **hon medverkade som hedersordförande vid ett möte arrangerat av Open Door International den 24 mars 1936 på Musée Social. Formell ordförande var hennes sambo/man George Lhermitte, "avocat à la Cour"**. Talade gjorde bl a Marguerite Durand om "l'expérience du passé" och Charlotte Bonnin från "syndicat des P.T.T. om "Travail de Nuit". M V var emot nattarbetsförbudet och all annan särreglering för kvinnor vilket hon uttrycker bl a i en artikel "Faut-il 'protéger' le travail des femmes?" i *Oeuvre* 2/6 1926. Källor: Dos VER, BMD samt Hause & Kenney 1984: 53ff.

Vincent, Eliska, Girard (1841 - 1914), blev änka 1888 och framträdde ändå alltid som bara "Mme Vincent" utan förnamn. Hon bodde i Asnières. Hennes far hade varit Saint-Simonist och elev till Cabet. Han hade varit aktiv 1848 och kom för det en kortare tid i fängelse.

Hon blev tidigt ekonomiskt oberoende. Från 1868 tillhörde Madame Vincent la Société pour la revendication des droits de la femme. Hon stödde Pariskommunen, var starkt involverad i fackligt arbete och blev socialist. Hon var representant på arbetarkongressen 1878. Hon var medlem i Hubertine Auclerts Suffrage des Femmes och 1888 eller 1889 grundade hon själv gruppen Égalité de Asnières, vilken hon representerade vid 1889 års feministkongress. Hon deltog även i gruppen Solidarité des Femmes (på 1890-talet ?) vilken grundats av Eugénie Potonié-Pierre. Från 1893 var det rösträtt och "le travail des femmes" som var hennes stora frågor. 1911 blev hon ordförande för l'Union française pour le Suffrage des femmes, fram till sin död.

Hon var välbärgad med stora egendomar i Saint-Ouen distriktet i Paris och i Asnières. Trots hennes radikalism lyssnade med tiden även konservativa kvinnor på henne.

Källor: Introduction par Maïte Albistur de Catalogue des Archives Marie-Louise Bouglé p 14, BHVP Sowerwine 1978:76-77; Hause & Kenney 1984:47f; Klejman & Rochefort, 1989:98 not 1; McMillan 2000:195.

"En annan veteran på det sociala området var den inom arbetareklasserna i Paris välbekanta madame Vincent, en gammal dam, hvilken i regel ej uteblifvit vid någon enda af de internationella kongresser, som under de senaste tjugo åren i olika syften inom olika länder sammanträd" Källa: Clara Wahlström, "En internationell kongress rörande den hvita slafhandeln", *Dagby* 1902:397ff.

Viviani, René (8/11 1862 i Sidi-Bel-Abbès – 6/9 1925 i Plessis-Robinson, Seine, utanför Paris), journalist, politiker, advokat som bl a företrädde järnvägsarbetare. Han blev advokat redan i Algeriet. När

(?? ja när?) han kom till Paris blev han först "secrétaire de la conférence des avocats" (som är vad?) och sedan "secrétaire de Millerand". (UW vad betydde det och hur länge var han det?) Allt som citerats på franska taget ur *Dictionnaire des parlementaires français (1889-1940)*.

Viviani var chefredaktör för *La Petite République*, under den tid då den blev socialistisk. Senare blev han chefredaktör för *La Lanterne* 1899 - 1902. Skrev i *l'Humanité* efter att den år 1904 grundats av Jean Jaurès. Enligt *Dictionnaire des parlementaires français (1889-1940)* var han dess "rédacteur en chef" under en period och sedan (?) också för *la Lanterne*.

Viviani var socialistisk deputerad 1893-1902. "Il protest contre les agissements de la police à Paris lors des troubles du Quartier latin etc d'une façon si vive que le ministre de la Justice demande contre lui des mesures disciplinaires au Conseil d'ordre (1893). Durant cette période, il est l'avocat-conseil du syndicat général des ouvriers et employés de chemin de fer et l'un des arbitres des ouvriers dans la grande grève de Carmaux." "À la Chambre des députés, Viviani soutient à plusieurs reprises à la tribune les revendications socialistes, comme il le fait au dehors. Il va dans les départements haranguer les grévistes ou plaider divers procès politiques.

En 1894, la façon dont il qualifie devant la tribunal corectionnel d'Albi les poursuites du maire de cette ville contre son client, le fait condamner à la peine disciplinaire d'un mois de suspension, peine" vilket blir fastslagen även om den överklagades. I deputeradekammaren motionerade han flitigt. Han hörde inte till majoriteten där. 1902 blev han besegrad i valet av en nationalist.(De ovanstående och särskilt det på franska är direkt taget ur *Dictionnaire de parlementaires français (1889-1940)*)

Efter att den franska socialismen enats 1905 höll han sig utanför ett direkt medlemskap och blev istället heltidspolitiker, med oberoende vänsterinriktning. Som oberoende socialist var han deputerad 1906 - 1922. Men enligt *Dictionnaire des parlementaires français (1889-1940)* var han "l'un des promoteurs du Congrès du parti socialiste français réuni à Rouen, en mars 1905, et il prit part à la formation du parti socialiste unifié." (Så UW undrar hur det var med hans socialism, vilken form och hur den manifesterades efter 1905 – kanske drog han sig relativt snart undan?)

Viviani deltog som minister i ett flertal regeringar efter 1906. Han var t ex landets förste ministern "du Travail et de la Prévoyance" 1906 - 10. Han var "ministre de l'instruction publique dec 1913-juni 1914. Han var statsminister samt samtidigt utrikesminister från juni 1914 till oktober 1915. Sedan var han justitieminister 1915-17. Han fortsatte som vald politiker (député till 1922 och sénateur 1922-1925) fram till sin död utan att mer inneha någon ministerpost.

Hans sätt att vara beskrivs i *Dictionnaire des parlementaires français (1889-1940)*: "Viviani a brillé au barreau comme au parlement. Il a connu de ces succès qui, en se renouvelant, attestent un talent véritable et créent une sorte de prestige. Ardent et sensible, prompt à être ému et habile à provoquer l'émotion, aussi capable de brusques emportements que de couseries aisées, il donnait l'impression d'une nature accessible à toutes les images et à tous les sentiments, les rassemblant en soi et les exprimant ensuite immédiatement. Peu d'orateurs ont eu une facilité plus vraie, un don plus authentique."

Hans intresse för kvinnofrågan innebar att han från 1885 ofta skrev i *Le Droit des Femmes*. (Goldberg Moses 1984:186). Från 1889 var sekreterare i La ligue française pour le Droit des femmes (LFDF), vilket väckte visst uppseende i socialistiska kretsar. Han blev sedermera hederspresident i den föreningen. I *La Revue Socialiste* stödde han i januari 1889 tillsammans med andra ett upprop till förmån för ett deltagande i den kommande internationella kvinnokongressen (i vilken han också deltog. Det gjorde även Mme Hélène Viviani från Sidi-Bel-Abbès i Algeriet, enl Bidelman 1975 Appendix J. Det var hans mor.). Han var en av vice-presidenterna vid den internationella kongressen för "la condition et de droits de la femme" som hölls i Paris 5-8 september 1900. Han blev medlem i la Ligue d'electeurs pour le suffrage des femmes år 1911. (UW det måste vara den förening som grundades i Stockholm det året: ung. Men's association for Women ´s Suffrage)

Källor: Maitron Vol 15, 1970-talet, *Dictionnaire des parlementaires français (1889-1940)*. Bidelman 1975 samt Bard 1993:1017 som skriver att han "adhère au groupe parlementaire féministe en 1906". (UW:Vad var det för en grupp?) samt att han "soutient le project Marguerite Durand d'Office du Travail féminin (1907)". Bard menar också att han kom i kontakt med feminismen genom sin mor som läste *Droit des Femmes* (Léon Richer#s tidning som en kort tid hette *l`Avenir des femmes*). Han skrev sedermera själv i den, se ovan.

Det finns i flera böcker insinuerat eller påstått, vilket jag dock inte sett belagt med någon ordentlig referens, att han skulle ha varit Marguerite Durands älskare omkring år 1900. Viviani skrev själv flera böcker bl a *Republique, Travail, Discours*, 1907. Inga memoarer. Hustrun dog 1923 och det lär ha tagit honom hårt.

Se förresten nyligen utkomna: Jean-Marc Valentin, *René Viviani, 1863-1925, un orateur, du silence à l'oubli*, Presses universitaires de Limoges, 2013, 298 p. 2017 finns den inte på svenska forskningsbibliotek.

Wahlström, Lydia (1869 - 1954) historiker, pedagog, författare och kvinnosakskvinna. W blev doktor i historia år 1900 på en avhandling: *Sveriges förhållande till Danmark 1788-89*. Därefter verkade

hon som lärare och fri historiker, samt deltog i kvinnorörelsen. Hon var politiskt konservativ.

LW skrev ett flertal historiska verk samt romaner. 1933 publicerade hon *Den svenska kvinnorörelsen*. Hennes memoarer *Trotsig och försagd* kom 1949.

Webb, Beatrice (1858 - 1943) g m Sidney Webb (1859 - 1947) år 1892. Hon ägnade sig åt sociala studier och skrev en bok om kooperationens historia. Med sin make arbetade hon livslångt med sociala frågor. De var ledande inom the Fabian Society. De grundade London School of Economics. BW deltog i den engelska fattigvårdscommissionen 1905 - 1909 till vars resultat hon reserverade sig och skrev (m maken) *The minority report*.

Tillsammans med maken skrev BW *The history of trade unionism*, 1894 och *Industrial Democracy* 1897. BW skrev *My apprenticeship* 1926 och hennes *Diaries* i urval publicerades av Marg.Cole 1952. Källor: bl a *Svensk Uppslagsbok*. Se vidare t ex Lewis 1991.

Wiggishoff, (- 1903) "une vaillante féministe". Hon var • vice-présidente de la Société pour l'Amélioration du sort de la femme et la revendication de ses Droits• membre fondatrice de la Loge Maçonnique mixte, le Droit humain• membre fondatrice du Conseil national des femmes françaises, och den föreningen representerade hon vid Congrès des droits des femmes en 1900. Hon hade deltagit i olika "Congrès féministe" sedan 1888. Hennes man blev maire i 18de arrondissementet i Paris. Där lät hon införa skolmåltider och hon var aktiv stort sett i alla välgörenhetsorganisationer i detta arrondissement.

enligt nekrolog i *Le Journal des Femmes* No 139 Jan 1904.

Wright Sewall, May, (1844-1920) anlände överraskande till Paris i slutet av sommaren 1892, när de flesta hade lämnat Paris och den feministiska kvinnokongressen (Le Congrès général des Sociétés féministes, 13-15 maj) sedan länge var förbi. Maria Martin# arrangerade då en mottagning för henne i rådhuset Saint Sulpice, där en stor publik åhörde amerikanskans föreläsning. Troligen var få av kvinnoaktivisterna närvarande, eftersom de då skulle nämnts i reportaget. I samma nummer av *Le Journal des Femmes*, som beskriver detta möte, publicerades ett brev av MWS till tidskriftens läsare. Där beskriver hon hur hon rest omkring i norra Europa under tre månader, främst i Tyskland, Belgien och Frankrike, för att göra reklam för den kommande internationella kvinnokongressen i Chicago 1893. Nu uppmanade hon kvinnor att genast välja sitt lands representanter till den "comité d'honneur", som måste vara etablerad redan under november månad och att sedan skicka ut

inbjudningar till kongressen. Källor: *Le Journal des Femmes* No 10 Septembre 1892 samt *Le Temps* 14 Mai, 1892.

Wright Sewall demonstrerade den nordamerikanska ointresset för den europeiska utvecklingen av kvinnorörelsen genom att inte ens nämna eller ursäkta att hon inte var närvarande vid de franska kvinnornas kongress som hållits i maj. Kanske hade hon inte då ens kommit över till Europa?. Det går att förstå om fransyskorna i sin tur kände sig både attraherade och kritiskt inställda till hennes något auktoritära upprop till förmån för en kongress på andra sidan Atlanten. UW kommentar 2004.

Zetkin, Clara (1857 - 1933) f Eissner, var den ledande teoretikern för den tyska och internationella socialistiska kvinnorörelsen fram till första världskriget. 1892-1917 var hon chefredaktör för tidskriften *Die Gleichheit*.

Hemifrån hade hon med sig en positiv inställning till upproret år 1848. Hon utbildades vid Auguste Schmidts# lärarinneseminarium, dit hon kom som femtonåring. År 1878 tog hon den statliga lärarinneexamen. Hon träffade Ossip Zetkin, en rysk politisk flykting men bröt tillfälligt med honom när socialismen förbjöds agitation och partiorganisering i Tyskland 1878. 1882 kom hon till Zürich efter att förgäves sökt behålla olika privata lärarbefattningar – sin socialistiska ideologi kunde hon inte undertrycka. Hon träffade där igen Ossip Zetkin och for följande år med honom till Paris, den internationella socialismens centrum under 1880-talet. Hon antog efternamnet Zetkin utan att gifta sig. Om hon gifte sig skulle hon förlora sitt tyska medborgarskap. Hon fick två söner med honom innan han dog en förtidig död.

Zetkin engagerade sig för socialismen under sin tid i exil i Paris och uppträdde t ex vid den Andra internationalens möte i Paris 1889, med sitt berömda tal om kvinnan och hennes rätt till jämlikhet med mannen på arbetsmarknaden. Detta var ett brännande ämne inom arbetarrörelsen vid denna tid.

När de s k socialist-lagarna upphävdes 1890 återvände Zetkin till Tyskland och fick försörja sig som annonsförsäljare. Från 1892 var hon utgivare av partiets kvinnotidskrift *Die Gleichheit* genom vilken hon fick ett stort inflytande över den tyska socialistiska kvinnorörelsen och sedermera över den internationella, vars språkrör tidskriften blev efter 1907. Hon ansåg att arbetarklassens kvinnofråga var en helt annan än den i borgarklassen, och ville därför ha en "reinliche Scheidung" (tydlig gränsdragning) mellan dessa två. Denna linje hade några motståndare bland de tyska socialistiska kvinnor, vilka kunde tänka sig ett samarbete, åtminstone i konkret formulerade frågor. Zetkin genomdrev dock sin linje och lät inte andra röster höras i sin tidskrift.

Under första världskriget gick hon emot den socialdemokratiska krigsvänliga partilinjen och avlägsnade sig därmed

från de ledande kretsarna. Hon ordnade mot partiets vilja en internationell pacifistisk socialistisk kvinnokongress i Bern 1915. Från 1919 utgav hon tidskriften *Die Kommunistin*, blev ledande i den internationella kommunistiska kvinnorörelsen samt satt i den tyska riksdagen 1920-1933 för det tyska kommunistiska partiet. Källa: Weiland 1983:290ff.

Se också Gilber Badia, *Clara Zetkin, féministe sans frontières*. Paris: Les éditions ouvrières 1993 (finns i tysk översättning), som mest handlar om tiden efter första världskriget, byggda på brev som blivit tillgängliga efter 1989! I Kap 7 och vidare anses att kampen för kvinnors rösträtt var den viktigaste. Förf menar att först hade hon velat ha både ekonomisk och politisk jämlikhet men att detta får ses mer som en ungdomssynd. Från mitten av 1890-talet blev rösträtten för kvinnor det viktigaste för henne och den prioriterades av de socialdemokratiska kvinnorna före andra jämlikhetskrav. (UW: vilket "förklarar" att ojämlika arbetsrättsliga lagar kunde accepteras – antagligen för att rösträtten desto enklare (?) skulle kunna gå igenom??)

Zietz, Luise (1865 - 1922), kom från en fattig arbetarfamilj och försörjde sig själv tidigt som tjänsteflicka och som arbeterska i en tobaksfabrik Vid mitten av 1890-talet hade partiet blivit varse hennes talarbegåvning och gett henne medel att på heltid ägna sig åt politiken. Hon var vid denna tid, vid sidan av Zetkin, den mest framstående kvinnan inom den socialistiska rörelsen i Tyskland. Hon var en skicklig organisatör och värvade många kvinnliga medlemmar till partiet. Hon var den strateg som gjorde den socialistiska kvinnorörelsen till en massrörelse. Politiskt höll hon med Zetkin om att samarbete med den borgerliga kvinnorörelsen var en omöjlighet. Hon publicerade ett större antal detaljerade studier om kvinnors lönearbete inom olika arbetsfält. Hon var mindre oppositionell mot den härskande partilinjen än Zetkin och valdes som den första kvinnan år 1908 in i det socialdemokratiska partiets styrelse. Källor: Weiland 1983: 294ff; Zeisler 1978: 36ff.

Bibliografi till kortbiografier

Arkiv

Archives Marie-Louise Bouglé. BHVP:

Introduction par Maïte Albistur de Catalogue des Archives Marie-Louise Bouglé. ej tryckt.

BMD = Bibliothèque Marguerite Durand, Paris.

BHVP = Bibliothèque Historique de la Ville de Paris.

Allmänna uppslagsverk och (kvinno) biografier som använts:

Bard, Christine, *Les féminismes en France. Vers l'intégration des femmes dans la Cité 1914-1940*. Thèse de doctorat. Université de Paris VII sous la dir. de Michelle Perrot, Paris 1993.

Bezbakh, Pierre, *Petit Larousse de l'histoire de France, des origines à nos jours*. Paris: Larousse, 2003.

Bidelman, Patrick Kay, *The feminist movement in France: the formative years, 1858-1889*. Michigan diss (stencil) 1975 vilken sedan förkortad publicerades som *Pariahs stand up! The Founding of the Liberal Feminist Movement in France, 1858-1889*, Westport, Conn.-London 1982.

Bois, Jules, "Maria Deraismes et le mouvement 'féministe' en France", *Figaro* 17/6 1895.

Compère-Morel, Adéodat, dir. *Grande Dictionnaire socialiste du mouvement politique et économique, national et international*. Paris: Publication Sociales 1924.

Corradin, Irène & Jacqueline Martin, dir. *Les femmes, sujets d'histoire*. Toulouse: Presses Universitaires du Mirail 1999.

Dick, Jutta & Marina Sassenberg, Hg., *Jüdische Frauen im 19. und 20. Jahrhundert. Lexikon zu Leben und Werk*. Reinbek bei Hamburg:rororo Handbuch 1993.

Dictionnaire des parlementaires français (1889-1940). Paris: Presses Universitaires de France 1972

Maitron, Jean, dir., *Dictionnaire Biographique du mouvement ouvrier français*. Paris (les éditions ouvrières). 43 Vols, bl a 1967, även senare upplagor.

Le Petit Robert des noms propres, 2002.

Svenska Uppslagsbok. Andra omarbetade och utvidgade upplagan, Malmö: Förlagshuset Norden AB 1947-1955.

Weiland, Daniela, *Geschichte der Frauenemanzipation in Deutschland und Österreich. Biographien. Programme. Organisationen*. Hermes Handlexikon Düsseldorf: ECON Taschenbuch Verlag, 1983.

Andra böcker:

Alfthan, Märta von, *Sju årtionden med Unionen, kvinnosaksförbund i Finland*. r.f. Helsingfors: Söderström & Co distr 1965.

Anthony, Susan B, med Elizabeth Cady Stanton och Matilda Joslyn Gage, *A History of Woman Suffrage*, 4 vols 1881-1902.

Ardailou, Pierre, "Foi protestante, action sociale et convictions républicaine: Jules Siegfried" i *Chambelland* 1998: 75-101.

Avril de Sainte-Croix, Ghénia, *Le féminisme*. Paris: V Giard et E Brière, 1907.

Bard, ??? 1993

Barry, Kathleen, *Susan B Anthony, A Biography of a Singular Feminist*. New York och London: New York U P 1988

Berlepsch, Hans-Jörg, *"Neuer Kurs" im Kaiserreich? Die Arbeiterpolitik d. Frhr. von Berlepsch 1890-1896*. Bonn; Verlag Neue Gesellschaft 1987.

Braun, Lily, *Die Frauenfrage. Ihre geschichtliche Entwicklung und wirtschaftliche Seite*. Leipzig: Verlag von S Hirzel 1901.

Brick, Françoise, "Le positivisme ouvrier et la question du travail", *Luciani* 1992: 51-80.

Butler, Josefine-E, *Personal Reminiscences of a Great Crusade*. London: Horace Marshall and Son, 1896 new ed 1898.

- -, *Souvenirs personnels d'une grande croisade*, précédés d'une préface par Yves Guyot. Paris: Fischbacher, 1900.

Chambelland, Colette, dir., *Le musée social en son temps*. Paris: Presses de l'École normale supérieure 1998.

Christiaens, Louis (vid Bureau International du Travail, Paris), "L'Organisation internationale du travail et les religions", *Revue Française. Des Affaires sociales*. Vol 47, Nov 1994:13-31

Cole, George Douglas Howard, *A History of socialist thought, Vol 3: The Second International 1889-1914*. London: MacMillan & Co 1956.

Derfler, Leslie, *Alexandre Millerand. The Socialist Years*. La Haye: Mouton & Co 1977.

Dorr, Rheta Louise Childe, *Susan B Anthony: The Woman Who Changed the Mind of A Nation*. New York: Frederick A Stokes 1928.

Dreyfus, Michel, "Léopold Mabilieu et le mouvement mutualiste français et international, de 1895 à 1921" Chambelland 1998: 103-118.

DuBois, Ellen Carol, "Working Women, Class Relations, and Suffrage Militance: Harriot Stanton Blatch and the New York Woman Suffrage Movement, 1894-1909", in DuBois, Ellen Carol and Vicki L Ruiz, eds, *Unequal Sisters. A Multicultural Reader In U.S. Women's History*. New York & London: Routledge, 1990: 176-194.

DuBois, Ellen Carol, *Harriot Stanton Blatch and the Winning of Woman Suffrage*. New Haven and London: Yale U P 1997.

Elgström, (Anna-Lenah troligen) 1944 (om Schwimmer) se Libris
Fowler, Robert Booth, *Carrie Catt. Feminist Politician*. Boston: Northeastern U P 1986.

Goldberg Moses, Claire, *French Feminism in the 19th Century*. (SUNY Series in European Social History) Albany: Univ of New York Press 1984.

Griffith, Elizabeth, *In Her Own Right. The Life of Elizabeth Cady Stanton*. New York and Oxford (Oxford University Press) 1984

Hause, Steven C & Anne R Kenney, *Women's Suffrage and Social Politics in the French Third Republic*. Princeton: Princeton U P 1984.

Heymann, Lida Gustava & Anita Augspurg, *Erlebtes - Erschautes. Deutsche Frauen kämpfen für Freiheit, Recht und Frieden, 1850 - 1940*. Hrsg. v Margrit Twellmann, Meisenheim am Glan:Verlag Anton Hain 1972.

Hilden, Patricia Penn, *Women, Work, and Politics. Belgium 1830-1914*. Oxford: Clarendon Press 1993.

Hunt, Karen, *Equivocal Feminists. The Social Democratic Federation and the woman question 1884-1911*. Cambridge: Cambridge U P 1996.

Jami, Irène, *La Fronde, quotidien féministe (1897-1903) et son rôle dans la défense des femmes salariées*. (Memoire de Maîtrise, Univ de Paris I - Sorbonne, sous M Maurice Agulhon) unprinted diss. 1981. Bibliothèque Marguerite Durand, Paris.

Jansen-Jurreit, Marielouise, *Sexism. Manssamhällets ideologi och historia*. Stockholm: Norstedts 1979.

Klejman, Laurence & Florence Rochefort, *L'égalité en marche. Le féminisme sous la Troisième République*. Paris: Presses de la fondation nationale des sciences politiques - des femmes 1989.

Knight, Denise D, ed & comm., *The Diaries of Charlotte Perkins Gilman*, 2 Vols, Charlottesville and London: UP of Virginia 1994.

Kraditor, Aileen S, *The Ideas of the Woman Suffrage Movement, 1890-1920*. New York and London: Columbia U P, 1965; New York: Anchor Books 1971.

Käppeli, Anne-Marie, *Sublime croisade. Ethique et politique du féminisme protestant, 1875-1928*. Carouge-Genève 1990 (byggd på diss fr Paris VII 1987, om Schweiz fransktalande del och tre pionjärer mot reglementeringen av prostitutionen: Joséphine Butler, Emilie de Morsier och Emma Pieczynska. Det verkar som hon ser dem alla tre som grundare av la Fédération Abolitionist Internationale (FAI). Ska denna vara med i uppsatsen om organiseringen av den internationella kvinnorörelsen kanske?.

Lefauchaux, Marie-Hélène, ed., *Women in a Changing World: The Dynamic Story of the International Council of Women since 1888*. London: Routledge & Kegan Paul 1966.

Lewis, Jane, *Women and Social Action in Victorian and Edwardian England*. London: Edward Elgar 1991.

Luciani, Jean, dir, *Histoire de l'Office du Travail (1890-1914)*. Paris: Syros 1992.

McMillan, James F, *France and Women 1789-1914. Gender, Society and Politics*, London och New York: Routledge 2000.

Offen, Karen, "Intrepid Crusader: Ghénia Avril de Sainte-Croix Takes on the Prostitution Issue", *Proceedings of the Western Society for French Studies* Vol 33 (2007?)

Peck, Mary Gray, *Carrie Chapman Catt: A Biography*. New York 1944.

Rabaut, Jean, *Marguerite Durand (1864-1936) "La Fronde" féministe ou "Le Temps" en jupons*. Paris: L'Harmattan, 1996.

Rebérioux, Madeleine, *Jaurès. La parole et l'acte*. Paris: Découvertes Gallimard. Histoire, (1994) 2004.

Rupp, Leila J, *Worlds of Women. The Making of an International Women's Movement*. Princeton: Princeton U P, 1997.

Scheutz, Lisbeth, *Berömda och glömda stockholmskvinnor*. Stockholm: mbm förlag, 1995, 2001.

Schmitt, Sabine, *Der Arbeiterinnenschutz im deutschen Kaiserreich. Zur Konstruktion der schutzbedürftigen Arbeiterin*. Stuttgart, Weimar: J B Metzler, 1995.

Solano, E John, ed., *Labour as an International Problem. A Series of Essays comprising a Short History of the International Labour Organization and a Review of General Industrial Problems, (Appendix I "The Labour Sections of the Peace Treaty"; Appendix II "Resolutions passed at the Berne Conference, 1906"; Appendix III "Draft conventions and recommendations adopted by the International Labour Conference at Washington"; Appendix IV "Draft conventions and recommendations adopted by the International Labour Conference - Genoa, 1920")*, London: Macmillan, 1920.

Sowerwine, Charles, "Le Groupe féministe socialiste 1899-1902", *Le mouvement social* 1975: 87-120.

Sowerwine, Charles, *Les femmes et le Socialisme*. Paris: Presses de la fondation nationale des science politiques, 1978.

Stanton, Theodore, ed. *The Woman Question in Europe. A series of original essays. with an introduction by Frances Power Cobbe*. (reprint by New York: Source Book Press 1970) New York, London & Paris: G P Putnam's Sons 1884.

Stone, Judith F, *The Search for Social Peace: Reform Legislation in France 1890-1914*. (SUNY Series on Modern European Social History) Albany: Univ of New York Press, 1985.

Taylor, Barbara, *Eve and the New Jerusalem. Socialism and Feminism in the Nineteenth Century*. New York: Pantheon Books, 1983.

Tyrell, Ian, *Woman's World, Woman's Empire. The Woman's Christian Temperance Movement in International Perspective*. Chapel Hill N C: Univ of North Carolina, 1991.

Whittick, Arnold, *Woman into Citizen*. London: Atheneum, 1979.

Zancarini-Fournel, Michelle, *Histoire des femmes en France. XIXe – XXe siècles*. Rennes: PUR 2005.

Kongresser: se listan på kongresser i boken Feminism, familj och medborgarskap 2006 som finns på ullawikander.se i Bibliografin.

Paris July 1889: VII & XXX

Paris June 1900 Vol IV: 435

Congrès ... des Travailleurs, Paris 1900 = *Congrès international pour la protection légale des travailleurs*. Tenu à Paris, au Musée Social, du 25 au 28 Juillet 1900. Rapports et compte rendu analytique des séances. (Ministère du Commerce, de l'Industrie, des Postes & Télégraphes. Exposition universelle internationale de 1900) Paris: Arthur Rousseau, 1901.

Web:

kvinfo@kvinfo.dk